

Дәмет Қарашашева

65
жыл

**Партизан
Жылбек
пен Жамал**

Дәмет Қарашашева

**Партизан
Жылбек пен
Жамал**

Павлодар, 2010

УДК 821.512.122

ББК 84 Қаз 7-4

К-18

К 18 **Қарапашева Дәмет.**
Партизан Жылбек пен Жамал – Павлодар: «ЭКО», 2010. –
162 б.

ISBN 9965-08-416-5

Қымбатты оқырман, бұл кітапты қолға алмас бұрын үлкен толқу үстінде болдым. Бала кезімізден ерлікке, Отанды сүйуге, туған ел мен жерге деген махаббат сезімін оятқан, Ұлы Отан соғысы жылдарында жау тылында батырлық пен ерліктің үлгісін көрсеткен партизандардың ерен ерлігі жадымызда мәңгі сақталып қалыпты. Атақты жазушылар Қасым Қайсеновтың, Әди Шәріповтің және басқа жазушылардың шығармаларын ауыл кітапханасынан таласа оқып, талдап өстік. Әсіресе, кітап кейіпкерлері Жылбек пен Жамал, олардың белорусс жерінде, орманда, партизандар ортасында дүниеге келген қыздары Майяны көріп, кездесіп, араласқаным жанымға қуат берді. «С қылып, кәдеге жаратарсың», – деп Жылбек Ақәділовтың туған інісі ұлттық қауіпсіздік комитетінің полковнигі, марқұм Дыбысбек Тастеновтың қолыма аманат етіп тапсырған Жылбек Ақәділовтың қолжазбалары мен хаттары, газет қиындылары да кітапты жазуға ықпал етті.

УДК 821.512.122

ББК 84 Қаз 7-4

ISBN 9965-08-416-5

© Қарапашева Д., 2010

Ұлы Жеңістің 65 жылдығына

Ел басына күн туып, етігімен су кешкен сұрапыл соғыстың майдан даласынан мыңдаған шақырым қашықта жатқан қазақ даласына, қазақтың әрбір шаңырағына тигізген зардабы мен жанға салған жарасы әлі де сыздап басылар емес. Міне, Ұлы Отан соғысына биыл, 2010 жылы 65 жыл толып отыр. XX ғасырдың орта шенінде бүкіл әлемді қан-қақсатқан, миллиондаған адамдардың басына зобалаң күн туғызған фашизмнің қанды шенгелі мен тұтатқан соғыс өртінің шырмамаған жері, өзекті жанды күйдірмеген өзегі қалған жоқ. Адамзат тарихындағы құйтырқы, қанқұйлы соғыстың жаңғырығы жыл өткен сайын бәсеңдеген үстіне жаңарып, азапты жылдарды бастан өткізген аталарымыз бен бабаларымыздың ерлігіне, батырлығына бас игізуде.

Себепсіз салдар жоқ дегендей, Ұлттық қауіпсіздік комитетінде ұзақ жылдар қызмет атқарып, полковник шеніне ие болған Дыбысбек Әділханұлы Тастенов 2009 жылы өз қолымен маған қос партизан Жылбек пен Жамал Ақәділовтардың жинақталған естеліктерін арнайы тапсырып берген болатын. Осы естеліктерден кітап жазсам ба деген көкейде үлкен ой жүрді. Әрине, салмағы ауыр жүк болса да аманатқа адалдықпен қарауды мақсат етіп отырмын. Ақәділовтардың отбасымен араласып, қызы Майяның қасына ерген сәттер де көз алдымнан кеткен емес. Өзіміз білетін қос батыр туралы Әди Шәріпов, Қасым Қайсенов, Қалмұқан Исабаев сияқты соғысты бастарынан кешкен, от пен оқтан аман-есен келіп өз тұстастарының ерлік істерін паш еткен «Партизан қызы», «Ормандағы от»,

«Қапастағы жұлдыздар», «Қазақстан партизандары» атты кітаптарды құрбыларымызбен жарыса оқитынбыз. Сондықтан да осы бір естелік кітабын шығару оңай шаруа емесін жақсы түсінемін. Оның үстіне бұл оқиға бір Ақәділовтардың отбасынан өткендіктен кейбір тұстарда оқиғалар қайталанып, кейбір газеттерге жарияланған тұстарда өзгерістер енгізілгенімен оның желісі бір екендігін оқырман аңдайтын болар. Алайда, Ұлы Жеңістің 65 жылдығы жылында, Ақәділовтарды көзбен көріп, болған жайды әңгімелеушілердің өзі де көп жайды ұмытып қалғаны белгілі. Тіпті партизан отрядында дүниеге келген қыз бір деректерде Майя, бірінде Мая, енді біреуінде Майдан деп жазылады. Әрине, оған жазған адамдарды кінәлай алмаймыз. Сондықтан да қолтаңбаны өзгертпей қаз-қалпында беруді міндетім деп санаймын. Ал, құжаттарда нақты есімі – Майя.

Естен мәңгі өшпейді

Дыбысбек Әділханұлының айтуынша Тастен тегінен тараған үш ұл – Жанәділ, Ақәділ және Әділханнан туған балалардың бәрі де Ұлы Отан соғысы тұсында әскер жасына жетіп, майдан шебінде ерлікпен шайқасқан. Жанәділдің екі ұлы болған. Шаймұран және Мәрай. Мәрай 1939 жылы міндетті борышын өтеуге әскер қатарына шақырылады. Ол 1941-1944 жылдары Отан соғысы майданында ұрыстарға қатысып, 1944 жылы ұрыс даласында қаза табады. Шаймұран атты ұлы 1941 жылдың тамыз айында әскерге шақырылады. Ол соғыста танкист мамандығын игеріп, бірден қайнап тұрған майдан алаңына жіберіледі. Сол жылдың қазан айында ол кісіден қаралы қағаз келіп, майданда ерлікпен шайқасып, танк ішінде отқа оранып қайтыс болғандығын баяндаған суық хабар жетеді.

Тастеннің екінші ұлы Ақәділде ұл бала болмағандықтан, оның атын ататып жүрсін деп, қазақ ғұрпы бойынша Әділханнан туған Жылбекті Ақәділдің бауырына салады. Періште «әмин» деген болар, Ақәділдің атын Жылбек отбасымен бірге шығарып, тарихта мәңгілік қалдырды.

Жылбек Ақәділов 1935 жылы міндетті әскер қатарына шақырылады. Ол Кеңестер Одағының шекарасында атты әскер қатарында қызмет етеді. Орыс тілін білетін, білімі бар қатардағы жауынгер Жылбекті әскери бөлім Краснодар өлкесінің Армавир қаласына әскери училищеге оқуға жібереді. 1939 жылы әскери училищені бітірген Жылбек Ақәділовтің әскери лауазымы көтеріледі. Оны жауынгерлерге командир етіп тағайындап, жапон соғысына аттандырады. Командир ретінде павлодарлық жігіт Маньчжурияда, Халхин-Голде соғысқа қатысады.

Жапондарға қарсы соғыста көрсеткен ерлігі үшін Жылбек Ақәділов «Қызыл жұлдыз» орденімен марапатталады.

Бұл кезеңде елдің батыс шекарасында да тыныштыққа қауіп төніп, шекаралас Финляндияда соғыс өрті тұтана бастады. Бұл 1940 жыл болатын. Фин соғысында да командир қызметін атқарған сарбаз екінші рет «Қызыл Жұлдыз» орденіне ие болады. Финляндиядағы соғыс аяқталысымен әскери қызметін жалғастырған Жылбекті Батыс Белоруссия шекарасына отряд командирі етіп жібереді. Отан алдында борышын абыроймен атқарып жүрген офицерге кезекті демалыс беріліп, Жылбек Ақәділов елге, Павлодардағы үйіне келеді. Осы келгенде шешесі Жәми алыста шет жерде жүрген ұлы басқа ұлттан келін алып келе ме деп қауіптеніп, өзі ұнатып, келін етсем екен деп армандап жүрген Ыдырыс деген кісінің қызымен таныстыруды жеңгелеріне тапсырады.

Ақ маңдайы жарқыраған, сымбатты, ақсары, ашық – жарқын, онсегізге жаңа толған қыз жігіттің көңілінен шығады. Қыздың есімі Жамал екен. Жамалмен кездесіп, сырласқаннан

кейін Жылбек қызды ұнатып, онымен қол ұстасып, отау құрады. Өзінен жеті жас үлкен сүйгенімен бірге Жамал танымайтын шетелге бірге кетуге бел байлайды. Ол кезде қазақ қыздары ауыл-үй арасынан ұзап шықпаушы еді ғой. Аңқылдаған ақкөңіл Қорлығайын шешесі ақ батасын беріп қала береді.

Сәл шегініс жасап осы жерде Ыдырысқызы Жамалдың анасы жайлы өзім білетін жайды баяндап кеткенім дұрыс болар. Қазақ даналығында «Анасын көріп қызын ал, аяғын көріп асын іш», – деген қанатты сөз бар. Жылбектің анасы Жәмидің көзі Жамалға түсуі де тегін болмаса керек...

...Ертіске жақын Роза Люксембург көшесіндегі жатаған үйде тұрып, қаншама адамға қол ұшын беріп, барар жері жоқ ауылдан келген адамдарға қоналқа ұсынып, ақ жүрегін алып ұшатын Қорлығайын апаны көзіміз көргендіктен осы ретте айта кетуді жөн көріп отырмын. Қаланың орталығында тұрып, есігіне құлып салынбайтын бір үй болса, ол осы апаның үйі болды. Ауылдан жоқ-жітік іздеп келгендерді жексенбі күні (ол кезде базар жексенбіде ғана істейтін) таңғы бестен тұрғызып алып, өмірі оттан түспейтін сары самауырынын қойып, шайын ішкізе салып базарға бастап алып барушы еді. Бала кезімде естен кетпейтін бір жайды айтсам, ол аламыздың дастарханында болса май мен қант, болмаса нан ғана тұратын. Үлкен сары самауырындағы шай таусылып көрген емес. Кім келсе де дастархан шетіне отыра қалып, шайын ішіп, риза болады. Ақпейілмен апа ұсынған шай, табақтап асқан етке татитынын кейінірек түсіне бастадық. Апаның қолынан нанмен шай ішіп алсақ, қарнымыз ашпайтын еді. Міне, Жамалдың шешесі қолы ашық, елге қайырымдылығымен Қорлығайын апа атанған кісі болды. Қос ананың ризашылығын алған жастар қол ұстасып тағдырдың алдан тартар сыйын күтіп, өздеріне беймәлім Еуропаның батысына қарай сапар шекті.

Сүйген жарымен қосылған жас офицер Жылбек көңілі толып, әскери міндетін ықыласпен орындауға бел шеше кіріседі. Жылбектің әскери бөлімі сол кезде бұрынғы Батыс Белоруссияның, қазіргі Польшаның аумағындағы Ломжа атты қала маңында тұрды. Соғыс басталады деген суық, үрейлі сөз тарап жатса да, кеңес әскерлеріне халық арасында да, өз араларында да арандатуға жол берілмесін деген бұйрық беріліп, күнделікті жаттығу жұмыстары жүргізіліп жатты.

...1941 жылдың 22 маусымында таңғы сағат төртте соғыс ашпау жөніндегі келіссөзді бұзып, фашистік Германия Кеңестер Одағына тұтқиылдан шабуыл бастады.

Алғашқы қысым, қатты шайқасты шекарада тұрған әскери бөлімдер көрді. Жылбек қызмет ететін атты әскер бөлімнесі бірден Батыс шекараны қорғауға аттанды.

Маусымның тамышжыған таңы от пен оқтың ортасында қалып, түтін мен ысқа оралып, адамзат баласының басына зобалаң күн туды. Әскери қызметті қалап, Отан қорғау саласында еңбек етіп жүрген офицерлердің отбастары, бала-шағалары тез арада Шығысқа қарай көшірілу жөнінде нұсқау алды. Алайда тұтқиылдан болған соғыс өрті тез қаулап, әскерилердің отбасы көздеген жерлеріне көпшілігі жете алмады.

Қамсыз қалған шекарашылар күші басым жауға бірден төтеп бере алмай, кейін шегінуге мәжбүр болды. Қыспаққа түскен бөлімдер, негізгі күштен, бұрынғы қызмет еткен батальондарынан ажырап қалып, олармен арада байланыс мүлде үзіліп қалды. Осындай сәттерде арасында кіші командирлер бар топтар өз беттерінше шешім қабылдап, мүмкіндігінше жаумен шайқасты. Алайда, шағын бөлімдер жау әскерлерінің тылында қоршауда қалып, белорусстың қалың орманын паналап, фашистердің шағын топтарымен соғыса жүріп, қару-жарақ жинақтайды. Осылайша өз бөлімдерінен алыстап, орман ішінде жау қолына түспеудің жолын іздестіріп, кеңес әскерлеріне қосы-

лармыз деген үмітте болады. Топқа біртіндеп басқа да Қызыл әскер бөлімдерінен адасып қалған жауынгерлер қосылып, топ қарасы көбее түседі. Олар жергілікті тұрғындардың көмегімен жау тылында біртіндеп барлау шараларын жүргізіп, бөлініп қалған әскери бөлімдерінің бағытын анықтауға кіріседі. Майдан шебі алыстай береді. Осыдан кейін жиналған топ бастарын қосып, жау тылында қарсылық әрекеттер ұйымдастырады. Осындай топтардың бірінде Жылбек Ақәділовта бар еді...

...Жылбек Ақәділов болса, шекарада қалған жарының жағдайынан бейхабар. Олар Шығысқа, елге аман жетті ме екен деген ойда жүретін. Өмір тауқыметін тартпаған жас жарының жағдайына қатты қиналатын. Осылай алаңдап жүргенде, із кескен барлаушы топ орман ішінде жүрген босқындардың үстінен шығады. Арып-ашыққан әйелдер мен балалар фашистерден қашып орманды паналаған көрінеді. Дәл осындай босқын арасынан Жылбектің Жамалды кездестіретермін-ау деген ой түсіне де кірмеген еді...

Ауыр азаппен екі жүз шақырымдай жер жүріп, орманда босқын болып Жылбекпен табысқан кезде аяғы ауыр Жамалдың ай-күні жақындап қалған еді.

Көп ұзамай қылышын сүйретіп қыс та келді. Жау тылында едәуір күшке айналып, әскерилердің қатары көбейіп, олар Белорусс орманында кейін бүкіл әлемге әйгілі болып атағы шыққан партизан отрядын құрған болатын. Міне, осындай қыстың қаһарлы күнінде 1941 жылдың қарашасында, ормандағы жеркеледе қазақ ұлтының өкілі, партизан қызы дүниеге келді. Жауға жасын болып төбесінен ұрған, партизан дегенді естігенде дұшпандарын қалтыратқан жауынгер сапы тағы бір батырмен толықты. Ол кәдімгі қарапайым қазақтың қайсар қызы, жау тылында қалса да, аяғының ауырлығына қарамастан азапқа шыдап, партизандар отрядын тапқан, өз жарымен соғыстың алапат

дүлейінде, бір шөмеле ішінен ине іздегендей болып жары Жылбекпен табысқан Ыдырысқызы Жамал болатын.

Қос ғашықтың ұзақ күткен, талай түнді қиялмен тербеткен сәбиі қара суықта, жеркепеді жаққан оттың жалынымен жылынып, жаңа өмірдің есігін «Мен батыр бабалардың, қайсар қазақтың ұрпағымын» деп айқайлап ашты. Жап-жас партизанды жерден көтеріп алған сәтте, жиналғандар оның есімін кім қойсақ екен деп айтыс-тартысқа түсіп, қуаныштарын білдіріп жатты. Ақыры қыстың ызғары мен мұз-қарында туса да, өмірі май (мамыр) айының жайма-шуақ күніндей болып өтсін деген игі де ізгі тілекпен сәбидің атын Майя қояды. Жарылған мина, снарядтар дүмпуімен, атылған автоматтардың дүрсілімен өскен Майя партизандар тәртібіне үйреніп, бәрінің сүйкімді қызына айналды.

Жылбек Ақәділұлы өзінің естелігінде: «Балапанын қанатының астына паналатқан құсқа ұқсап Жамал Майкені кеудесіне тығып, тоңған кездерінде қызымның қолы мен аяқтарын өз қолымен уқалап, аузымен ыстық бу жіберіп, бірнеше күн орман ішінде аштан-аш қалың шырша ағаштарының түбін паналады. Астымызға салған шырша бұтақтары мамықтай. Үстімізге де сол бұтақтарды жабамыз. Жан сауғалап отырған орнымызды шыршаның бұтақтарымен қалың етіп күркеледік. Төсенішіміз де осы бұтақтар», – деп жазады. Осындай қиын-қыстау, азапты күндер жалғаса берді.

...Тастен әулетінің кенжесі Әділхан екі ұл көреді. Бірі жоғарыда аталған Ақәділге берген 1913 жылы дүниеге келген ағасы Жылбек болса, екіншісі 1925 жылы туған Дыбысбек еді. Жасы он сегізге толысымен соғыстың нағыз қызып тұрған шағында Дыбысбек Әділханұлын әскер қатарына шақырады. Қалада білім алған жігітті Монғол аймағына жіберіп, әскери барлау жұмысына бағыттайды. Осы тұста әлі жалғасып жатқан жапон соғысына қатысып, барлау ісінде білгірлік танытады. Монғол

жерінде көрсеткен ерлік істері үшін Дыбысбек Тастенов Монғол Халық орденімен марапатталады. Соғыстан кейін ағайынды Жылбек пен Дыбысбек елге аман есен оралып, бейбіт заманда үлгілі, өнегелі еңбек етіп, ұрпақ өсірді.

Сұм соғыстың салған ылаңы бір ғана Тастен әулетіне осылай тиіп, Жанәділден туған екі ұлан майдан даласында мәңгілік мекен тапты...

Осы әулетте тумай жатып, соғыстың теперішін анасымен бірге көріп, сонау Белорусс жерінде ақ қар, көк мұзда туған Майяның жөні бір бөлек.

Жылбек Ақәділұлы Тастентегі

Жылбек Ақәділұлы 1913 жылдың 18 қаңтарында Павлодар облысы Баянауыл ауданы Шақшан болысына қарасты Үштөбе аулында дүниеге келген. Руы – Қанжығалы.

Ол ауыл ішіндегі молдадан біраз уақыт сабақ алып, ескіше сауатын ашады. Ол кезде әкесі Ақәділ дүниеден озған болатын. Осыдан кейін 1927-1932 жылдар аралығында Павлодар қаласындағы интернат-коммунада тәрбиеленіп, оқу оқиды. Қоғамдық жұмыста белсенділік көрсетіп, жақсы оқығаны үшін ол 1929 жылы комсомол қатарына қабылданады.

Жылбектің оқуға зеректігін байқаған интернат басшылары Оңтүстік Қазақстандағы Қаптанбек қой өсіру шаруашылығы институтына түсуіне кеңес береді. Бұл білім ордасына Жылбек Ақәділұлы 1932 жылы түсіп, оны 1935 жылы бітіріп шығады. Осы жерде білімін шыңдаған жас жігіттің әскер қатарына шақырылатын уақыты да болып қалады. 1935 жылы ол міндетті әскери қызметін өтеуге шақырылады.

1935-1937 жылдары Жылбек Ақәділұлы Түркменияның Кушка қаласындағы шекарада қызмет етеді. Шекара қызметін-

де жүргенде тәртібімен, батылдығымен ерекшеленген жігітке Түркмен КСР-ның комсомол ұйымы атынан республиканың Лениншіл Жастар Одағы өткізген X съезіне қатысуға жолдама береді. Ол кездерде мұндай құрметке әркім ие бола бермейтіні белгілі. Комсомол қатарына қабылдау үшін де үлкен сынақтан өту қажет болатын. Жылбек Ақәділұлы осы Купка маңында тұрған 152 атты әскер полкінің құрамында болады. Шекара қызметіндегі сарбазға 1937 жылы Краснодар өлкесіндегі Армавир қаласына оқуға жолдама береді. Бұл жерден ол атты әскерлер дайындайтын училищеде оқып, оны 1940 жылы бітіріп шығады. Бұл бір мазасыз шақтар болатын. Шығыста жапон соғысы жүріп жатты... Офицерлік дәрежедегі Жылбек Ақәділұлын 1940 жылы Халхин-Голдегі болып жатқан әскери ұрыстарға жібереді. Шығыстағы Жапон соғысында көрсеткен ерлігі үшін Жылбек Ақәділұлы «Қызыл жұлдыз» орденімен марапатталады.

Фашистік Германияның жауыздықпен бастаған Еуропаның Батыс аймақтарындағы соғыс қимылдары толастамай, бізбен шекаралас жатқан Финляндия мемлекетіне соғыс ашқан болатын. Әскери училищеде оқып, Халхин-Гол ұрыстарына қатысқан офицердің іс-тәжірибесі едәуір еді. Қиыр Шығыстан жалғасқан ұзақ жол Жылбек Ақәділұлын тағы да батысқа қарай бастап әкелді. Оны Финляндиядағы болып жатқан майданға жіберді. Фин соғысынан кейін, біраз тыныштық кезеңде сардар еліне Павлодарға демалысқа келіп қайтады. Жоғарыда айтылғандай жан-жары Жамалды алып, демалыстан соң Батыс Белоруссиядағы, кейіннен Польша шекарасына қарасты Ломжа деген қалаға әскери қызметін жалғастыруға келеді.

Ұмытуға хақымыз жоқ

– Ұлы Отан соғысынан бұрын соғыс дегенді үлкендердің әңгімесінен, баспасөз, радио арқылы еститінмін, – деп жазыпты естелік дәптерінде Жылбек Ақәділұлы. Адамзаттың тіршілігіне соғыстың қандайлық кесірі барына терең көз жіберіп ойламайтынмын. Оның үстіне, фашист, фашизм дегеннің не екенін тіпті де естімеуші едім.

Сөйтіп жүрген мен, өткен Отан соғысында фашист басқыншыларының тылында ұйымдасқан жауынгер партизандармен бірге 845 күн болып, соғыс азабы мен зардабын бастан кешірдім.

Сол қараңғы тұманды кездерді көзбен көріп, бастан өткізген соғыс зардабы мәңгі ұмытылмас. Өртенген ауылдар мен күйреген қалалар, күйзелген шаруашылықтар, жазықсыздан жазықсыз жапа шегіп, жазаланып қаза тапқан ата-аналар, жасөспірім балаларды ойлағанда бәрі күні кеше болғандай көз алдымда тұрады. 1941 жылдың күзінде «Ат басына күн туса, ауыздықпен су ішер, ер басына күн туса, етігімен саз кешер» дегендей, шегініп кеткен батальоннан көз жазып қалып, бақытсыздыққа душар болған, жау тылында қалған Белоруссия жерінде майдан шебінен өтуді мақсат етіп, бір топ жауынгермен келе жатқан бетіміз еді. Түс ауа бір деревняның шетіне жете беріп дем алдық. Селодан бес және он жастың шамасындағы екі бала шығып, біздің қасымыздан өтіп орманға қарай кетті. Әлгі балалар орманға барысымен көп ұзамай-ақ, тоғай жақтан минаның жарылған дауысы шықты.

Селодан бір әйел орманға қарай жүгірді, соңынан бірнеше адам солай қарай жүгіре жөнелді. Бізде олардан қалмай жүгіріп жетіп бардық. Бәріміз ерсілі-қарсылы іздеп екі баланың денесінің ұсақ бөлшектерін ғана таптық.

Фашист басқыншылары орнатқан минаға кездесіп қалған екен. Кездейсоқ қаза болған балаларының бөлшектенген дене-

лерін орап алып, анасы қаспен-көздің арасында қос бөбегімнен айрылып қалдым деп көзінен қанды жасын ағызып, зарлы сөздерін айтқанда сай-сүйегіміз сырқырады. Сол сөздердің әсерін жеткізіп бере алмаймын, оны мәңгі ұмыта да алмаймын. Бірақ та сондай шығынның ауырлығын ата-ана болған адамдар ғана жан тәнімен түсінер болар.

Алғашқы айқас

Жылбек Ақәділұлының өз қолымен жазған естелігінде соғыстың алғашқы күні туралы былай делінген: «1941 жылдың 21 маусымы, сенбі күні болатын. Біздің әскери бөліміміз Ломжа қаласынан күн шығысқа қарай бес шақырымдай жерде орналасқан еді. Сол күні қаладағы офицерлер үйінде ойынсауық болады деп хабарландыру жасалды. Біздің бөлімнің офицерлері ұйымдасқан түрде бәріміз бірге отбасыларымызбен сол кешке бардық.

Кеште концерт, би, түрлі ойындар ұйымдастырылды. Буфет жұмыс істеп тұрды. Онда тәтті тағамдармен қатар ішімдіктер де сатылды. Біз осы кештен түнгі сағат екінің шамасында оралдық.

— «Маусымның 21-нен 22 ауған кезде, өзіміз кештен шаршап келіп таңғы тәтті ұйқы құшағында жатыр едік. Тарс-дүрс еткен есік қағысынан ояндық. Есікке жүгіріп барып, «Бұл кім екен?» деп сұрадым. Есіктің сыртынан «Жолдас командир, дабыл, дабыл», деген өз взводымның жауынгерінің үрейлі даусын естідім. Мен асығып, аптығып киіне салдым да жүгіріп сыртқа шықтым. Қала аспанында ұшып жүрген бірнеше неміс самолетін көрдім. Самолеттен қалаға, аэродромға бомбалар тастап жүргенін байқап, бір сұмдықтың болғанын білдім де жүгірген бетіммен эскадронға бардым. Тиісті тәртіпке сай онда көп тұрақтамай полк штабына қарай жүгірдім».

Майдангердің сарғайып кеткен естелік беттерінен оның соғыстың алғашқы күндерін сипаттап жазған қолтаңбаларында жаумен бетпе – бет кездескен аса бір ауыр сәттер әңгімеленеді. Шекарада болған қиян – кескі ұрыстан кейін дивизия бөлімшелері кейін қарай шегінеді. Жауынгерлер әбден қажығанына қарамай, күн-түн демей тынымсыз әрекеттер жасап, басқа бөлімшелерге қосылу үшін демалыссыз жүріп отырады. Шегіну тәртібі бойынша Жылбек ағаның бөлімшесі дивизияның ең соңында жүріп келеді. Күші басым жау оқ боратып сондарынан қалмайды. Таң атып күн көтеріле бере бөлімше Неман өзені жағалауына келіп, әлі бұзыла қоймаған ағаш көпір арқылы өзеннің шығыс жағалауына өтеді.

Сол кезде полк командирі Жылбек Ақәділұлын өзіне шақырып алады да өзеннің жау анталаған жағалауында қалып, бірде-бір неміс солдатын өзеннен өткізбейтін бол деп бұйырады. Жылбек бүкіл взвод жауынгерлерін жинап, командирдің тапсырмасын жеткізіп, өзен жағалауына бекініс жасауды тапсырды. Жедел бұйрықты орындауға кіріскен взвод жауынгерлері көпір салынған тіреуіш бетонды бұзды. Жауынгерлер өзен қабағына орналасып, окоп қазды, бұл жасап жатқан жұмыстарының бәрі әуелеп ұшқан жау самолетінің көзіне түспейтіндей етіліп, жасырын жүргізілді. Анталап келіп қалған жау әскерлерін Жылбек аға былай сипаттайды:

«Қотанға шапқан қорқау қасқырдай жұптаса жүрген жаудың машиналары екпіндете отырып, өзеннің арғы жағалауындағы дөңеске келіп жетті. Жаяу жүгірген солдат көрінбейді, бәрі де екі аяқты мотоциклдерге мініп алған. Бәрінің алдында оқшау жеңіл машина мінген біреулер келе жатыр. Біз бәрін бақылап қарап отырмыз. Жүйрік мотоциклдер қойсын ба, алдыңғы лектегілер көпірге келіп тірелді. Біздің жақта дайындалып тұрған жауынгерлер пулемет пен мылтықтардан фашистерге оқты қардай бората жөнелді. Тұмсығымен жер сүзіп,

біреулері бөкселерін сыртқа беріп, біреулері машинасымен бірге домалап, бұрқыраған түтінмен бірге отқа оранып, өзен жағасына жете алмай жол үстінде қалып жатыр».

Осы кезде жаудың жағаласуға жағдайын келтірмеген біздің әскерлер жігерлене түсіп, оларға оқ жаудырады. Алғыңғы тобының қатты шығынға ұшырағанын білгеннен кейін фашистер өзінің күрделі, кейінге сақтаған күшін арғы жағадан тұрып шабуылға салды.

Ысылдаған снарядтар, суылдаған оқтар бас көтертпей болап тұр.

Гитлершілер дөңес үстіне топ-тобымен шығып, бірінен соң бірі ұрысқа кірісті. Кескілескен қанды ұрыс кешке дейін созылды. Ат төбеліндей ғана төбешіктің снаряд жарылып, оқ теспеген тырнақтай да жері қалған жоқ. Ауыр жарақат алған жердің де киесі күңіреніп жатты. Ұрыс уақыты созылған сайын күшіміз кеміп, санымыз азайса да кешке дейін өзеннің бергі бетін фашистерден қорғап тұрдық. Өзеннің арғы бейкейінен оққа ұшқан неміс әскерлері бұл тұстағы қарсылыққа шыдай алмасын сезіп, өзеннің басқа тұстарынан шығыс жағаға қарай өтіп, бізді оң бүйірімізден қыспаққа алды. Барған сайын қоршау шеңбері қысыла берді...

Күн ұясына барып, іңір қараңғылығы түскен кезде, сол кезеңге реттеп, білімсіз етіп кесіп келтірілген ағаш көпірдің үстімен өте бастаған жаудың бронемашиналары Неман суына төңкеріліп құлап жатты.

Бізде, алдында ұрысқа кіріспес бұрын, бір ротаға жақын жауынгерлер болған еді. Қиян – кескі ұрыстан соң саусақпен санарлықтай ғана адам қалыппыз. Енді бәріміз іңір қараңғысын пайдаланып кейін шегіндік. Алды-артымызды ораған ажал оғы, жарылған снаряд пен миналар, адам түгілі жер қыртысын айырып, аспандата лақтыруда. Жау қаншама асыға төнгенімен біреуімізге тиген оқ бәрімізді бірдей құрта алмайды, әділдік

үшін күрескен қажымас ерлердің бәрі бірдей өлмек емес дейміз іштей бекінген біздер. Қос қолдың саусағындай қалған топ әр оғымен нысананы көздеп қана атуда.

Осылайша жарқыраған ракета, әлсін-әлсін атылған автомат пен пулемет арасынан бір сұрлеумен келе жатып, әлден уақытта біздің дивизияның нөмірі үшінші полкінің төртінші бөлімшесіне кездестік. Біз енді солармен қосылып кейін шегініп келеміз.

Бұл бөлімшенің командирінің шені – капитан. Ол капитанмен 1941 жылдың наурыз айында Минскіден Ломжа қаласына бірге келген едік.

Түн жарымы болып қалған кез, біз жүрген жол бір деревняны басып өтеді екен. Соғыс өнерінен әлі де тәжірибеміз болмағандықтан, деревняны барлап алмай жол бойымен келіп, оған жақындадық. Қотанға жартылай енуіміз сол-ақ екен, тұс-тұстан қызылды-жасылды болып автоматтан оқ жауды да кетті. Тағы да екі жақтан қарсыласқан қанды ұрыс басталды.

Бізден бұрын көшенің екі жағына бекіп орналасып алған жау әскерлері қаншама «Уралап» алға ұмтылсақ та бас көтертпей, деревняны алғызбады. Тек қана өртенген үйлердің жалыны мен түтініне тұншыққан кезде фашистер атуды тоқтатты. Тосыннан кездескен ұрыстан біз едәуір шығынға ұшырадық. Бөлімше командирі де оққа ұшты. Қалғандарымыз шағын топ-топ болып біртіндеп ұрыстан шықтық. Менің тобымнан небәрі үшеу ғана қалдық.

Амал не, алға басқан аяғың кері кетіп, титықтап күн көтеріле бере жақын тұрған тоғайға әзер жеттік. Бұл орман бізден де бұрын шегінген топтарға қоныс болыпты. «Ат аунаған жерде түк қалады» дегендей, орман ішінде басқа бөлімдерден қалған оқ-дәрі, гранаталармен қаруларымызды толықтырдық.

Осы орман ішінде «аға саяси қолбасшы» бастаған бір топ бізге келіп қосылды. Идаят Үсенов деген қырғыз жігіті осы топ-

пен бірге келді. Шамасы осы топта жиырмаға жуық адам болдық. Бәрінің де өңі қашқан, жүздері нұрсыз, соғыс басталғалы бері бел шешіп, ұйқы көрмеген. Оның үстіне үздіксіз, әрі тосын басталған ұрыстардан қажып-шаршаған адамдар. Осы арада кезек пе кезек сақшы қойып біраз дем алдық. Бірақта кешегі қызыл-қырғын ұрысты көрген, отанға төнген қауіпті бастарынан кешірген ерлер шаршағанымен ұзақ ұйықтап жата алмады. Аз тыныстап, көз шырымын алғаннан кейін біртіндеп ояна бастадық. Құлаққа әртараптан атылған автомат үндері де келеді.

Күн шанқай түс, қасыма бірер жауынгерді ертіп алдым да маңайды шолуға орман шетіне шықтым. Жол үстінде шығысқа қарай ағылған неше мың қол қаруланған фашистер. Көкте де гүрілдеп ерсілі-қарсылы ұшқан қанаты қара кресті неміс самолеттері.

Сол бір жаугершілік кезеңде әлемге көз тоқтатып, ой жіберіп қарасақ: кешегі бейбіт дала күңіреніп, аспан әлемін оқ-дәрінің бұлты қоршап, түнеріп, ауыр қайғы-қасіретке бізбен бірге шомып тұрғандай болатын. Тілсіз табиғат пен жаратылыс та бізбен бірге үн қосып жылап, ыңыранады, күңіренеді.

Орман шетіндегі биік ағаштың тасасында тұрып, ойымыз он саққа бөлінген жауынгер жігіт екеуміздің тұла бойымызды ашу-ыза кернеп, бір құдіретті күш бойымызға бітіп, құзғындарды тілсіз-жансыз қалдырсақ, күлін көкке ұшырсақ деп жүрегімізге кек пен намыс отын жағып жаттық.

Қиялмен іс тынбасы белгілі... Қара құзғындай фашист армиясы үнемі алға жылжып жүре бермес, алдында ұлы ел, жүз сексен миллион қарулы күш бар. Қазіргі зобалаң тұтқиылдан тиген әрекет, сазайларыңды әлі-ақ тартарсыңдар. Көбің Германия жерін енді қайтып көре алмассыңдар деп жанымызға жігер беріп, ашу толқынын сабасына түсіріп, кері қайттық.

Бұл кезде күн қайта бастаған еді. Енді тобымызбен алға жүрмек болып орманның шетіне жақын келіп, маңайға көз жіберіп,

кеш батуын күттік. Алдымыз жазық, шамасы үш жүз метрдей жердегі бір үйірім тоғайдан бір топ неміс өздерінше былдырласып, бізге қарай келе жатты. Оларды біз жақсы көріп тұрмыз. Себебі немістер сурлеу жолмен батар күнге қарсы келеді.

Жол жиегінде қалың өскен шіліктер де, қарт қарағаштардың да көлеңкесі бізді жасырып тұр. Бұл топ он-онбес адамдай ғана шағын екен. Жанымдағыларға ұрысқа әзірленіңдер дедім де қарсы алдарынан қаруларымызды безеніп, жауды қарауылға алдық. Құзғындардың жақын келуін күттік.

Фашистер жайбарақат, еш қауіпсіз есіре сөйлеп келе жатты. Алдарында бойшаң келген, мойнына дүрбі ілген офицері бар.

Жау тобын әбден жақын келтіріп алып қолда бар қарулардан оқ бораттық. Алдымен серендеген офицер өкіре құлап, жер құшты. Оларға қарсы ажал оғын ұшырып, жер бауырлап жатса да бастарын көтертпестен үсті-үстіне атқыладық. Қарсыласуға шамалары келмей біреулері ыңырсып, біреулері қырылдап, өз қандарына өздері тұншығып, жол үстінде сұлады. Әйтеуір оларға көмекші топ маңайда сезілмеді. «Алға» деген бұйрық бойынша жауынгерлер бірден лықсып, алға шықты да фашистердің шалажансар қалғандарын мыштық дүбімен соққылап, өскелең қарабидайдың ортасымен алға қарай жүріп кеттік. Жеңіске жігерленген жігіттердің қабақтары ашылып, жүздері жадырады.

Осы жол үстіндегі кездесу көлемі шағын болғанымен есте қаларлақтай ерекшеліктерімен жемісті, әрі сәтті болды. Өйткені торға түскен торғайдай үздіксіз шайқас, ұрыстарға шырмалып, жау маңынан алыстап кете алмай, күш азайып, елсізжансыз орманнан басқа пана жоқ, енді жағдайымыз не болады деп ойға батып жүрген кезде, бойымызға қажымайтын қайрат бітті. Біздің де Отан үшін шайқасқа түсе алатындығымызға бұл айғақ болды. Жаудан кек алатын мүмкіншілігіміз бар екендігіне көзіміз жетті.

Болашақ жеңіске шексіз сендік, күн сайын жауынгерлік өмірге де үйреніп, шынықтық. Қасықтай қаң, шыбындай жан қалғанша гитлершілермен күресуге, отанымызды азат етуге елеулі үлес қосуға бір-бірімізге ант еттік.

Жоғарыда баян етілген жай 1941 жылдың 25-30 маусым айында Белоруссия жерінде болған еді...

Партизан естелігінен

1941 жылдың желтоқсан айы, біздің партизандар отряды Мостицкий деревнясының маңындағы қалың орман ішіне орналасты.

Әди Шәріпов, («Партизан қызы», «Ормандағы от», тағы басқа кітаптардың авторы) Павел Демидович Костенко, Әдбіғали Төлегенов үшеуі Артемовка деревнясын барлауға бұйрық алып, кешке таман жирен атқа жадағай шананы жегіп аттанды. Біздің тұрған орнымыздан Артемовка шамамен он бес шақырымдай жерде болатын.

Түн қараңғы, бұлтты болғанымен ақша қардың үстінде із де, адамның бет-бейнесі де толық көрінеді. Деревняға жақындаған кезде Әдбіғалиды жиренді жеккен ат-шанасымен бірге пілік жиі өскен өзекке қалдырып, Костенко мен Әди ауылға қарай жолмен бет алады. Шеткі үйге жеткен кезде бірден пулемет дискісінің тарс еткен дыбысынан сескеніп, жолдың сол жақ тарапына екеуі жата қалады.

Ізінше басқыншылардың пулеметпен жаудырған оғынан Павел Демидович Костенко жарақат алады. Әдидің жауға қарсы автоматтан оқ боратып жатқанын көрген Әдбіғали қарулас достарына көмекке барады. Ол тура бармай, ойпаң-өзекпен жау пулеметінің сол жақ бүйіріне жақындап барып, әуелі екі гранатты бірінен соң бірін лақтырады. Мергеннің оғындай жаудың

дәл төбесінен түскен гранатадан кейін іле автоматтан оқ жаудырып, жау пулеметшісінің үнін өшіреді. Сол кезде үкідей ұшып достарына келсе, екеуіде ауыр жараланып, қанға боялып жатыр екен. Алдымен Костенконы көтеріп алып, бірнеше рет сүрініп жүріп шанасына жеткізеді. Қайта оралып, Әдиді алып бара жатқанда, оққа ұшқан басқыншыларға көмекке келген топтың жауып тұрған оғының астында жер бауырлай жылжып отырып, Әдиді де аман алып шығады. Бір сұмдықтың болғанын сезген жануар жирен ат тұяғымен жер тарпып, үшеуі шанаға отырысымен орманға қарай құйындай ұшады.

Жаудан алыстап, орман ішіне кірген соң Әбдіғали өзінің сырт көйлегін жыртып, екеуінің жараларын байлап, қанын тоқтатудың амалын істейді. Олар түн ортасында базаға келіп жетеді. Ертеңінде Әбдіғалидың шинелінен бірнеше жерден тесіп өткен оқтың орындары табылды. Әбдіғалидың бұл ерлігіне сүйсінген партизандар оны кейін Алеша-Батырхан деп атап кетті. Оны біз күні бүгінге дейін Батырхан дейміз. (Әди Шәріповтың «Партизан қызы», «Ормандағы от» атты кітаптарында да осы қос есімді кездестіресіз).

Фашист басқыншылары жаулап алған жерімізді азат ету үшін біздің Клетнялық намысқорлардың көптеген ұрыстарының бірі осы жол үстіндегі ұрыс болды.

Партизандардың бұл сияқты соққысынан кейін неміс командованиесі жазалаушы отрядтарын жіберіп, ізімізге түсіп, тоғай ішінде үздіксіз кескілескен ұрыстар болатын. Дәл осы кезде неміс басқыншылары ежелдегідей ізімізге түсе алмады. Оған себеп, Курск-Орловск інінде біздің Қарулы күштеріміздің соққысынан кейін немістер есін жинай алмай, күннен-күнге үдеген Қызыл Армияның шабуылына төтеп бере алмады. Олар сол маңайдағы әскери бөлімдерді Сожь өзенінің арғы бетіне өткізіп, бекініс жасап жатқан кезі болатын. Бірақ партизандарға қарсы күніне бірнеше рет самолеттерін жіберіп, әуеден бомба-

лап, от жағып, су қайнатып ішуімізге де мүмкіндік бермейтін. Сондықтан біз жарты сағат ішінде тез жиналып, басқа жерлерге орын алмастырып отыратын едік.

Осы естелікті жазып отырған кезде Жылбек Ақәділов Әбдіғалидың Ақтөбе облысы, Шалқар қаласында, ал П.Д. Костенконың Смоленск облысының Рославль қаласында тұратынын, оның аурухананың аға дәрігері екендігін жазған екен.

1965 жылы Рославль қаласында жолдас Костенкомен кездескенімде осы оқиғаны екеуміз еске түсірдік, – дейді Жылбек аға. Әңгіме соңында П.Д. Костенко былай деді:

«Мен ешқашан Алешаны ұмытпаймын. Менен ыстық жүрегімнен шыққан сәлемімді жеткіз. Егер ол болмаса, мені неміс қорқаулары қорлап өлтірер еді де, мен отбасыма оралмай, Артемовка жерінде мәңгі қалар едім. Сондықтан да мен үшін өзімді ажалдан құтқарған аса қымбат адамды ұмытуға азаматтық арым жібермейді».

...Бұл кезде жоғарыда баяндап өткеніміздей сұрапыл соғыста Жылбек Ақәділұлы тағдырдың ықыласы түсіп, жары Жамалмен табысқан кездері болатын...

Жылбек ағаның естелігін әрі қарай жалғастырайық.

«...Мен бөлімшемен бірге үлкен жердің тапсырмасын орындауға теміржол бойына кеттім. (Қалың оқырман партизан жазушыларымыздың шығармаларынан «релье соғысы» дегенді естігендері бар шығар).

Жамал мен Майя партизан отряды орналасқан жерде солардың ортасында қалды. Бір күні Жамал мен Анна Лазаровна тоқтаған орындарында ішетін су болмағандықтан, жақын маңайдан су іздеп кетіпті де Майяны жаралылардың жанында қалдырады.

Сол кезде Майяның бір жас жеті айлық кезі, аяғы шығып жүгіріп жүрген. Басқыншылар партизандардың тұрған жерлерін біліп, бірнеше самолетпен базаны бомбалайды.

Орман ішінде анасын іздеп шырылдап жылап жүрген Майяны қарт партизан Кудинов тауып алып, үйенкі ағашын пана-лап, өзі де жер бауырлай жылжып, баланы бауырына басып, жарылған бомбаның бөлшектерінен, ағаштың сынықтарынан өз денесімен қорғап, баламызды тағы да бір қатерден сақтап қалды.

Жамал мен Аня жан ұшырып, қайта оралып, орман ішінен Майяны іздеп жүгіргенін көрген бойда қарт құшағындағы ба-ланы міне, Маяймыз аман-есен деп анасына табыс етеді.

Кудинов қарттың сол бір туысқандығын мәңгі жүрегімізде сақтап, ұмытпаймыз. Қарттың сол кездегі мәрттігін көргенде, оның дұшпанға деген намысқорлық қаһарын, жолдасқа деген бауырмалдық мінездерін еске түсіріп, үнемі әңгіме етеміз.

Тоғайдағы оқиға

Бұл тоғай Смоленск облысының шекарасына таяу тұста еді. Әрі біздің партизандар тұрған тоғайдан алыс емес, бір күншілік жер. 1942 жылдың сәуір айы, қар жаңада ғана кетіп, жер дегди бастаған кез. Сол маңдағы деревняларда немістер бар деген ха-бар бізге жетті. Ондай жерлерге шағын, ықшамдалған топтар шығып, жаудың жолын тосқауылдаймыз. Күн, түн қатып жүріп отырып, Мухин тоғайын қақ жарып жүріп немістер осы жолмен жүреді деген жеріне келіп жеттік. Біздің топ тоғайдың оңтайлы тұсына орналасты. Мен ол кезде пулеметші едім. Пулеметімді жол жиегіндегі бір жас қарағайдың көленкесіне орнаттым, көз түспес үшін ағаш жапырақтарымен бүркеп, жолды және алды-мыздағы алаңды қарауылға алып жауға келсең – кел деп ке-зеніп тұрдық. Маған жақын жатқан Борис ертерек орналасып алды да, жата-жата ішіміз пысты ғой деп жер бауырлап маған жақындап келді. «Асықпаған арбамен қоянға жетеді» деген,

күн ерте, асықпа деп қояды. Уақыт сәске көтеріліп түс әлеті болып қалды. Айнала тым-тырыс. Бізбен бірге басын иіп, жаратқанға жалбарынғандай үнсіз жатыр.

Біраз уақыттан соң «келе жатыр» деген барлаушылардан хабар алдық. Әрқайсымыз өз орнымызға нық бекініп, қаруларымызды жолға қарай кезеп қоямыз. Кешікпей-ақ бір еркек, бір әйел, одан кейінде бір ер адам мен әйел келе жатқанын көрдік. Олардың бәрі де жеңіл киінген, қолдарында ештеңе де жоқ. Жергілікті жердің адамдары сияқты. Немістер болса солардың соңынан келеді. Алдарында бірнеше жаяу және екі арбада бірнеше адамнан отыр. Олар жан-жақтарына алаңдап қарап, қауіп пен қатер барын сезіп келе жатқан сияқты. Қаншама баяу жүріп байқастаса да партизандар нысанаға келгенсін тұ-тұсынан оқ жаудырды. Өкпе тұстан көздеген пулемет пен автомат оқтары жаудың әскерлерін жермен жексен етті. Жау бас көтеріп, қарсыласып атысуға да шамалары жетпеді. Біраздан соң топ басшысы шабуылға шығуға бұйрық берді. Шабуыл жасап, жығылған үстіне жұдырық дегендей, тірілерін найзамен шаншып, мылтықтың дүбімен соғып, жаудың өз істегендерін өздеріне қайтара кек алдық. Бұл жолы біз жаудан үш автомат, бір пулемет, қаншама оқ-дәрі, тоғыз мылтық олжаладық. Жауды жеңген көтеріңкі көңілмен өзіміздің базаға оралдық.

Сещинск станциясында

...Партизандар бригада командирі Тимофей Михайлович Коротенконың бастауымен екі тәулік бойы жүз шақырым жол жүріп, жау көзіне түспей Рославль қаласының маңындағы тас жол мен теміржолдан өтті. 1942 жылдың бесінші қарашасында таңға жақын бригада батпақты орман алқабына келіп тоқтады. Станцияға майдан жағынан жақын келді. Бұл жақтан басқын-

шылар партизандарды күтпейтін. Сол күні партизандар ұрысқа енген жоқ. Кешке жақын барлық командирлер мен саяси қызметкерлер штабқа жиналды. Подполковник Тимофей Михайлович Коротенко барлаушылар жеткізген деректерді баяндады. Содан соң дұшпан гарнизонын жою жөнінде бұйрық берді.

Бірінші, үшінші батальон станцияға солтүстіктен тиісіп, жаудың қарсылығын жоя отыра, вокзал маңын тазартып, Пригорье деревнясына жету керек болды. Біздің ротаға поселкенің шығысын азат етіп, қару-жарақ тиеген теміржол құрамасын құрту міндеті жүктелді. Шабуылды үдете отыра, Брянск-Рославль тас жолына шығуға тиіс болдық.

Әлім мен Питченко бастаған диверсиялық топтарға да жауынгерлік тапсырма берілді. Әлім бастаған топқа сағат 24-те Пановка өзенінен өтетін теміржол көпірін, Питченконың тобына Рославль жағындағы Бобровка өзеніндегі теміржол көпірін бұзу бұйырылды.

Комбриг сөзінің соңында бригаданың бүкіл адам құрамына дұшпанның майдан шебіне жақын орналасқан базасын жою Ұлы Октябрьдің 25 жылдығына біздің тартуымыз болатынын жеткізді. Комбригтің бұйрығы партизандарға түсіндірілді. Қараңғы түсісімен бөлімшелер жылжып, өздеріне белгіленген ұрыс шептеріне орналасты. Әр бөлімше шабуылға шыққанға дейін жау шебін барлауды тоқтатпады. Біздің шолғыншылар теміржол бойында эшелондар тұрғанын, оның күзетін анықтап келді. Рота командирі шолғыншыларға эшелондарды күзеткен солдаттарды үн-түнсіз жоюды тапсырды. Комбригке осы жайлар қолма-қол хабарланып отырды.

Неміс сақшысы эшелоннан сәл ұзаған сәтті пайдаланып, Петр Афанасьев пен Әлімбай Құсайынов теміржол құрамына жетті. Сақшы өз орнына келгенде біздің екі жігіт жіті қимылдап, көз ілеспес шапшаңдықпен жау солдатын алып ұрып, қарусыздандырды. Дыбысын да шығармады. Содан кейін вагон-

дарға бөгелместен гранаталар лақтырып, оқ жаудырды. Приго-рье станциясында ұрыс басталды. Эшелон күзетін қолма-қол жойып, біздің рота поселкенің шығыс бөлігіне баса көктеп енді. Фашистер естерін жия алмай, оқты беталды бората берді. Осы кезде станция жақтан жер дүниені жаңғырықтырған гүрсіл естілді. Бұл теміржол көпірінің тасталқанын шығарған Әлімнің тобы еді.

– Жарайсын, Әлім! Тапсырманы дер кезінде орындадың! – деген комбригтің дауысы естілді. Біраздан соң Питченконың да тобы Бобровкадағы теміржол көпірін жойды.

Дұшпан кеңес партизандарының шабуылын тоқтата аламады. Бір шептен соң бір шепті алып, біз алға жылжыдық. Рота поселкеде ұрыс жүргізіп жатқанда аға сержант Абдуллин бастаған партизандардың бір тобы теміржолдағы қару-жарақ, киім-кешек құрамаларын өртеді. Балмағамбетовтың тобы Сецинскідегі самолеттердің бензин бактарын атқылап, жандырды. Мәжит Мұқанов пен Сергей Беловтың диверсиялық топтары теміржол маңындағы техниканы, қоймаларды бұзып, жолды, байланыс жүйелерін істен шығарды. Станцияға Коновальчуктің батальоны енді.

Кескілескен ұрыс үш сағатқа созылды. Таң атуға аз ғана уақыт қалды. Комбриг тапсырма орындалған соң шегінуге бұйрық берді. Өйткені енді аялдауға болмайды. Дұшпанның жақын маңдағы гарнизондары партизандарға тосқауыл қойып, бөгеуі мүмкін.

Бұл ұрыста неміс гарнизоны 15 самолетінен, 370 солдатты мен офицерінен айрылды. Қанша техникасы істен шықты. Байланыс жүйесі бұзылды, екі теміржол көпірі қатардан шықты.

1942 жылдың қарашасы. Кеңес әскерлері Еділ жағасында неміс басқыншыларымен кескілескен ұрыс жүргізіп жатты. Жау уақытша басып алған біздің территориямен әскер және қару-жарақ тиеген дұшпан эшелондары топалсыз өтіп жатты.

Партизан отрядының командованиесі дұшпанның шығысқа бет алған эшелондарына шабуыл жасап, оларды жою жөнінде бұйрық берді. Біз бұл кезде Брянск ормандарында едік. Рославль – Брянск аралығындағы Пригорье станциясында жау әскерлерін жою жөнінде міндет қойылды. Бұл аса қиын тапсырма еді. Оның қиындығы: станция орман алқабынан алыста, ашық далада болды. Екіншіден, станция маңындағы деревнялар мен тас жолдың бойын басқыншылар күні-түні күзетіп тұрды. Үшіншіден, станцияға жақын жерде немістің ірі әскери күші орналасты, шығысында Сещинск аэродромы. Брянск жеріндегі Дубровка, Жуковка, Клетня аудандарының қалың ормандарындағы фашист жендеттеріне қарсы жүргізілген партизан отрядтарының батыл қимылдары арқасында қиын тапсырма орындалды. Оның басты себебі Сещинскіде немістің үш жүз әскери самолеті, төрт мыңнан астам солдатты тұрды. Қарақшылар осы арадан Мәскеуге тура әуе шабуылын бастады. Орел-Курск иініндегі әскерлеріне аспаннан қолдау жасап отырды. Сондықтан осы жерде жау қимылын қадағалап, ойларын іске асыртпау үшін интернационалдық астыртын бүлдірушілер тобы құрылды. Оның құрамында Отанның патриот ұл-қыздары – Константин Поваров, Анна Морозова, Иван Алдюхов, поляк Ян Манковский, Ян Тыма, Вацлав Мессьян, чех Венделин Вубличка және басқалар болды. Батыл партизандар мен әскери барлаушылар аэродромдағы құпия жағдайды жеткізіп тұрды.

Осында тұрған жау самолеттерін, теміржол эшелондарын, соғыс қару-жарақтары сақталған қойманы партизандар мина қойып талқандады.

Жеңіс күнін жақындатуға өздерінің асқан ерлік істерімен үлес қосты.

1942 жылдың желтоқсан айында Гитлер басқыншылары біздің партизандармен күреске әдейі арналған жазалаушы от-

рядтарын дайындап жіберді. Ұзақ жорықтарда партизандардан алған соққылардың көгін олар енді тыныш жатқан елді мекен тұрғындарынан алуға кірісті. Әсіресе, партизандар қоныстанған орманға жақын маңдағы деревнялардың халқына тыныштық бермеді. Оларға партизандармен байланысың бар деп жала жапты, үйлерін өртел, адамдарға азап көрсетті. Денгубовка, Мармазовка сияқты деревняларды түп орнымен өртеп жіберді. Малдарын айдап әкетіп, сақылдаған сары аязда жас, кәрі демей бәрін баспанасыз қалдырды. Аш-жалаңаш орман ішіне қанып барғандардың көбі үсіктен, аштықтан қаза тапты. Көптеген отбасыларды шұбыртып, қар үстінде жүргізіп, үсік азабын тартқызды.

Бұл аталғандар фашистердің жасаған қылмыстарының шет жағасы ғана десек те болар. Өткен Отан соғысындағы жауыздардың елімізді күйзеушілікке ұшыратқанын түгел тізбелеу ауыр соғады.

Көптеген концлагерлерде фашист қанішерлері адамзат баласының барлық шегінен асқан түрлі азаптауларын ойлап тапты.

Қаза болған отанымыздың мыңдаған ұлдары мен қыздарының өлімі біздің халқымыздың өмірінде мәңгі ұмытылмайды.

Жер жүзіндегі екінші дүние жүзілік соғыстың майданы, ұрыс даласы болған елдердің қайсысы болса да соғыс апатын, одан келетін күйзелушіліктің бәрін көріп, бастан кешірді.

Осы орайда шегініс жасап, партизан Жылбек Ақәділовтың Брянск жерін, Клетня ауданын басқыншылардан азат еткеніне 20 жыл толуына орай арнайы қонақ ретінде барып қайтқан сапары жайлы әңгімелеуді жөн көріп отырмыз. Жылбек аға сол күндерді тебірене еске алады.

Біз Отан соғысының бұрынғы партизандары бірінші күні Сещинскіде бас қостық. Сещинск аэродромын құртып жіберу кезінде жауға қарсы астыртын жұмыс жүргізуге қатысып,

ерлікпен қаза тапқандарға арнап ашылған ескерткіш жанында үлкен митинг өткізілді. Осында құрылған астыртын топтың іс-қимылдары Отан соғысының жеңіспен аяқталуына зор септігін тигізді. Партизандар осы айқаста керемет ерліктің үлгісін көрсетті. Бір кезде партизан өлкесі атанған Брянск орманындағы Сещинск селосының даңқы әлемге аян.

Неміс-фашист басқыншыларының қара жерді тігіреткен жауыздығы мәңгі естен кетпейді. Бір ғана Клетня ауданы бойынша еш жазығы жоқ төрт мыңнан астам әйелдерді, қарттарды, балаларды атып өлтірді, дарға асты. 74 деревняны, мекемелер мен мектептерді, өндіріс орындарын өртел жіберді. Төрт мыңнан астам жылқыны, 7400 ірі қараны, 8 мың қойды қолға түсіріп, Германияға айдап әкетті. Міне, түн қараңғысын жамылған қара ниет гитлершіл құзғындардың озбырлығын осы деректер айғақтайтын болса керек.

Зұлым жау салған жан жарасының аузы жазылмағанымен, жарықтық жер түлеп өзгерген. Бүгінгі Клетня мен Дубровка Брянск облысындағы шаруашылығы өркендеген, дамыған елді мекен.

Бүкіл Брянскі орманындағы сияқты Клетнялықтар қанды ауыз неміс – фашистері қаншама күш жұмсап, жазықсыздарды атып, асып, аштан өлтірсе де мал-мүлікті тонаса да мойымды. Ажалға қасқая қарсы тұрып, «қанға-қан, жанға-жан» – деп алысты.

Өз басым сол бір жан түршігерлік оқиғаның, ауыр күндердің куәсі болдым. Өзім ғана емес, бүкіл отбасымыз осы азапты күндерді бірге кештік.

Міне, арада ширек ғасыр уақыт өткенде мен тағы да Клетня орманын араладым. Бірақ майдандағыдай емес, көңілім қоңыр күздей, еркін жүріп келемін. Жалғыз емеспін, қасымда Майям бар. Орман іші тыныштық. Аспанмен тілдескен орманда шырша, қарағай, ақ қайындар сыр шертеді. Мен орман ішінде өзіміз

бекініс жасап, немістерге атой салған, гитлершіл сұмдарға қарсы ажал оғын боратып, өлім төккен жерлерді Майяға көрсеттім, таныстырдым.

Құлағым: «Құлыным, Майям, көзімнің қарашығындай жалғызым», – деп орман ішін күңіренге, тас емшегін жібіткен өз сәбиін іздеген ару ананың дауысы шалынғандай болады. Ілгері басқан сайын тілсіз орман іші сонау кездері бастан кешкендерді еске түсіріп сыр шертеді. Сол сәттерде біздің Майя, тек Жамал мен менің ғана қызым емес, Тимофей Коротченко басқаратын екінші Клетня партизан бригадасының қызы еді...

Орманды аралап, өзіміз талай түн жамылып жортқан жерлерді көріп келеміз. Майяға таныстырып, кейбір оқиғаларды айтудамын.

– Майя, – дедім үнсіздікті бұзып.

– Иә, папа, о не?

– Міне, мынау шоқ қарағай сен адасып кететін орман.

– Әлі ұмытпапсыз ғой, папа.

– Неге ұмытайын.

– Мамаң осы орманда шарқ ұрып, балапанынан адасқан қаздай болып, жан ұшырып, сені іздеген жер осы. Сондықтан мұндай жерді ұмытуға бола ма?!

– Әрине, жоқ.

...Келесі бір кездесу Бочаров орманында болды. Қыркүйек айы еді, ну орман ішіндегі алаңда мыңға жуық адам қатысқан митинг өткізілді. Алаң төріне партизандар даңқына арналған ескерткіш орнатылыпты.

Зәулім монументтің бел ортасына «Отан соғысы» орденінің белгісі ойып салынған. Бас тұғырда каска киген солдат пен халық намыскері қарт партизанның бейнесі тұр. Монументтің шығыс жағындағы қабырғаға зеңбірік, ал батыс беткейінде Максим пулеметі қойылыпты. Монументтегі «Брянск өңірінің фашист басқыншыларынан азат етілгеніне жыл» деген жазу

алыстан көзге түседі. Партизандар даңқына арналған музейде сол алаңда, орман ішінде Данченко отрядының бірнеше жер балағаны сақталыпты. 1942 жылы май айында осы алаңға «Үлкен жерден» ең бірінші самолет ұшып келгені ойға оралды.

Осы кездесуде біз Десна бойын фашист басқыншыларынан азат егуде көп еңбек сіңірген, түн қата жүріп Сожь, Днепр өзендері бойында ат шалдырған партизан достарым Павел Шерягин, Нина Рябушева, Иван Алексеев, Александра Обысева және Виницкийлермен дидарласып, қауыштық.

Әсіресе, Польша, Румяния, Чехословакия және Австрия жерлерін фашист құрсауынан босатуға қатысқан, жорық жолымыз Эльба өзенінде түйіскен, есімдері алтын әріппен жазылған Клетнялық екінші бригаданың ардагерлері Я. Питченко, Н. Котрученко, И. Демин, Г. Бондарь, Царев, Позняковтармен кездесу ерекше қуанышқа толы болды.

1942 жылы желтоқсан айында басқыншылардың жазалаушы отрядымен қақтығыста Жамал мен Майядан мен адасып қалған едім. Менің отбасымды Андрей Федорович жер балағанға жасырып, өлім тырнағынан алып қалған болатын. Осы сапарымызда өте қадірменді Андрей Федоровичпен кездестік. Ол өзінің отбасымен бірге алдымыздан шығып, бізге құпақ толы гүл шоқтарын ұсынды. Үйіне шақырып қонақ етті. Кең дастархан басында көңіл толқырлық әңгімелер айтылды.

Куйбышев атындағы мектептің «Қазақстандық қонақтарға жалынды сәлем!» – деп жазған Дубровка мен Летопольскі мектептері оқушыларымен болған кездесулер ұзақ есте қалды. Өзіміз көрген Александрамыздың атындағы мектеп оқушысының павлодарлық қазақ қызына (Майя) гүл шоғырын сыйлауы да бауырмалдастықтың бір көрінісіндей болды.

...1943 жылдың қаңтары мен ақпан айлары партизандар үшін өте қиын уақыт еді. Басқыншылардың жазалаушы отрядтары қақтығысқан айқаста біздің қатарымыз сиреп қалды.

Ауыр жаралы партизандар орман ішіне бойлап шегінді. Сондай кезеңде ұзақ жол титықтатқан партизандарды қанатының астына алып, шипалы қолымен көмек көрсеткен партизан медбикесі Александра Степановна Некрасова мен 20 жыл өткенде сағына кездестік. Бұл дидарласуымыздың қуанышын сол сәттегідей жеткізуге тіл жетпейді.

Александра Степановнаның шарапатты істері зор құрметке сай. Сол жылы ол жаралы жас жауынгерді өз күтіміне алды. Қарағанды облысының тумасы Әлімбай Тілеулиев ауыр жазақаттан Александра Степановнаның үйінде қаза болып, жерленді.

– Қыршын жас, өмірден ерте кетті, – деп аналық ақ ниетімен мұнайды ол. – Әлімбайдың ерлігі туралы толғана әңгімеледі. Қазір А.С. Некрасова Клетня ауданындағы Куйбышев атындағы бастауыш мектептің меңгерушісі.

Клетня ағаш өндірісінде жұмыс істейтін жұмысшылармен біраз әңгімелескеннен кейін орман ішіне қарай сұғына бірнеше шақырым жол жүрдік.

– 1941-1942 жылдары біздің отрядқа пана болған осы орман, – деп балама (Майяға) түсіндіріп айтып келемін. Ел басына ауыртпалық түскен сол бір қиын қыстау жылдар тағы да елес бергендей. Жаралы жауынгерлер су орнына қар, нан орнына үсіген картоп жеген күндер, сын сағаттар көз алдымнан тізбектеліп өтіп жатты.

Халық намыскерлері топ-топ болып осы орманнан жорыққа аттанғанбыз. Біреулеріміз теміржол бойына беттеп, екіншілеріміз тас жолды нысанаға алатынбыз. Арнайы бір топ неміс гарнизонына бет түзедік. Сан адам сапта тұрып, Отанымыз үшін жан құрбан, – деп ант бергенімізге осы орман куә. Кескілескен ұрыстарда қаза болған қарулас достарымызда осы орманның құшағында туысқандар зиратында жатыр. Орманда өсетін қайың бұтағынан тамылжып, тамшылап тамған тәтті шырын

шөлдегенде кәусәр сусын болып еді. Сол орманға, сыршыл орманға ширек ғасыр өткенде тағзым етіп қайттық.

Біздің келе жатқанымызды көріп, Никита Андреевич Костиков қарт алдымыздан шықты. Амандық саулық біліскеннен соң орманнан оқшау тұрған ескерткішке бет алдық. «Бұл арада 1941-43 жылдары фашист басқыншылары қолынан соғыста қаза тапқан клетнялық екінші партизан тобының ардагерлері жерленді» – деп жазылыпты ескерткіште. Осы ескерткіштердің қазіргі сақшысы да қамқоршысы да Никита Андреевич екен. Қарулас достарды еске алып гүл шоқтарын қойдық.

– Қымбатты қаруластар, майдандастар, алаңсыз ұйықтаңдар, тыныштықтарыңызды сақтаймыз! – деген сөз көкейімізге орала берді, ойымызға қиын кезеңдер түсті.

Жол түсіп, «Заветы Ильича» колхозында да болдық. Колхозшылардың азаткерлерге орнатқан ескерткішінен Арқаның ардагер ұлы Әлімбай Тілеулиннің есімін оқыдық.

Ниеттес дос, қарулас жолдастармен кездесу көңілге көктем орнатып, жанымызға жігер құйғандай болды. Бұл 20 жыл өткеннен кейінгі кездесу еді. Брянск орманы бүгінгі антымыздың да куәсі болғандай. Ол ант айтылмаса да әрқайсымыздың ойымызда тұрған «Әрқашан бейбітшілік болсын, сұм соғыс қайталанбасын» деген сөздер еді.

Барлаушылар тағдыры

1942 жылдың қара күзі. Біздің партизан отряды Денгубовка деревнясының оңтүстігіне қарай орналасқан орман ішінде орын тапты. Бұл жерге отряд Мамаевск орманынан қоныс аударған болатын. Адамдарымыз ағаш бұталарымен қабықтарынан бүркеп жасаған күркеде тұрып жатты. Бәріміз де суық

күндердің таяп қалғанын сезіп жүрміз. Орман ішінде жылы киімсіз жүру енді мүмкін болмай қалды. Менің взводымның жігіттері киім – кешектерін жамап-жасқаумен шұғылданды. Түске қарай біздің тұрған жерімізге отряд штабының байланысшысы Қабыш Ахметов келді. Ол маған:

– Жолдас взвод командирі! – деп сөз бастады. Сізді және Михаил Поляковты штабқа шақырып жатыр.

Михаил Васильевич Поляковтың әскери атағы – кіші лейтенант, бұрынғы артелирист, қазір партизан қатарында жүрген адам. Туған жері Смоленск облысының Рославль ауданы. Өңі қараторы келген, мұрны ұзын, көзі қыранның көзіндей жалтылдап, өзін кавказдықтай сезініп жүреді. Рославль мен Брянскінің айналасын жақсы біледі.

Екеуіміз бірге отряд штабына келдік. Келгенімізді байланысшы хабарлады. Отряд командирі майор Роцин алдына картаны жайып салып қарап отыр екен. Оның жанында штаб бастығы капитан Юрий Константинович Накцин және солдат күртешесін киген бір қыз отыр.

Майор біздің отырумызды өгінді. Содан соң Михаил Васильевичтен қай жерде туып өскендігін сұрады. Рославль маңындағы бірқатар елді мекендердің атын атап, Михаилға сұраулы жүзбен қарады. Михаил барлық сұрақтарға оңтайлы жауап беріп отырды.

Майор бізге қарады да:

– Сіздерге Отанымыздың аса жауапты тапсырмасын орындауға тура келіп отыр, – деді. Бұл барлау жұмысы, Рославль қаласы мен Пригорье станциясындағы теміржол бойында орналасқан жау гарнизонын барлау керек.

– Отряд командованиясі бұл маңызды тапсырманы сіздерге, Ақәділов, Поляков жолдастарға тапсыруға шешім қабылдады. Сіздермен бірге Үлкен жерден келген бойжеткен де барады. Оның есімі – Шура, – деді қатарында тұрған қызды нұс-

қап, басқа көмекшілерді барған жерде, жақын орналасқан елді мекендерден өздерің таңдап алуға тырысарсыңдар. Бұл елді мекендердің тұрақты орнын, атқарылатын іс-қимыл жоспарларының жобасымен танысып, жүру маршрутын келісерміз. Сіздерге дайындалуға барлығы бір сағат қана уақыт беремін.

Өзіміздің тұрған орнымызға қайтып оралысымен дискілерді патрондарға толтырдық. Мен өзімнің орныма екінші бөлімшенің командирі Александр Ивановичті қалдырдым.

Түстен кейін біз белгіленген маршрутпен жүріп кеттік. Күні-түні орман ішімен жүріп отырдық. Ешкімнің көзіне түспеу үшін елді мекендерді айналып өтуге тура келді. Михаилдің ата-анасы тұратын «Үлкен Кошкино» деревнясына бағыт алдық. Біз олардың көмегіне де иек артуды ойластырып келеміз.

«Үлкен Кошкино» деревнясы орман алқабы мен Рославль қаласының арасындағы ашық алаң жерде орналасқан екен. Деревняға күндіз бару мүмкін емес.

Орман шетіне қарай шығып, сағат түскі үштен бастап, деревняны бақылауға ала бастадық. Көрші деревнядан андасанда винтовкадан атылған оқ дауысы естіліп тұрды. Бірнеше рет атылған оқ дауысынан соң Михайл шыдай алмады, ол тісін қайрап:

– Жексұрын басқыншылар, қазір кімнен қорғанып жатыр екен? – деп ызаланды.

Менің де қаным қайнап кетті:

– Олардың өлекселері кейін мына қасиетті жерде қалатыны өкінішті, немістер өліктерін алып кетер деймісің.

Қараңғы түскенше сол орман шетінде отырдық. Жұрт орынға отырған кезде деревняның күн шығыс жағындағы өзекшені жағалай отырып «Үлкен Кошкино» деревнясына бет алдық.

Ай қараңғы, аспан қалың бұлт, картоп егілген егіндік жермен жобалап жүріп келеміз.

Шура бұрын мұндай ұзақ жүрісті көрмеген, көп жүргеннен кейін тез шаршай берді. Алғашқыдай емес, жол ұзарған сайын жүрісіміз баяулады, бірақ уақыт тар, осы түнде қайткенмен мейелі орынға жетуіміз керек. Түн ортасы кезінде бұлт айығып, ай жарығымен маңайдағы жер бетін анық көре бастадық. Алғашқыда қара батпақ ойпаң жермен жүріппіз.

Бір кезде алдымыздан атылған мылтық дауысы естілді. Алысырақ болсақ та тоқтап, төңірекке көз салдық.

Жүріңкіреп отырып дөңеске шықтық. Шаршағанымыз сондай, тоқтасақ отырып дем алғымыз келеді. Таң жақын, бірақ қайткен күнде де осы түнде Кошкиноға жетуіміз керек. Біріміздің соңымыздан біріміз баяулап жүріп келеміз. Бұлт бағанағыдай емес айыққанымен, таң қараңғысы қоюланып, айнала тұманданды. Бұл төңіректі толық шолып көруге мүмкіндік берер емес. Біраз уақыттан соң алдымыздан шоғырмақ қарасын көрінді, тоқтап көз жіберіп қарап, құлақ түріп тыңдасақ та біз оның не екенін түсіне алмадық. Алға қарай жақындап жүрген сайын шоғырмақты құрылысқа ұқсаттық, бірақ еш сыбыс білінбейді. Шоғырмақты айналып оңынан орай жүріп өтіп арғы қатарына шыққанда ғана колхоздың бұрынғы мал қорасы екені Михаилдың есіне түсті.

– Енді осы арадан екі жүз метрдей жерде деревня, – деді Михаил.

Азырақ жүрген соң деревняның шеткі үйлері де көріне бастады. Сол кезде көк жиектен таң да білінді.

Тұрғындардың бау-бақша салған жерлерінің ортасымен деревняның солтүстігіндегі тапал ағаш үйге келіп жеттік.

Шамалы тоқтап, төңірекке көз салып тың тыңдадық. Бөтен ешкім жоқ болар деп Михаил барып әйнектен дыбыс білдірді. Көп кешікпей есікке барды. Есік ашылып ол үйге кірді. Шура ехеуіміз отын үйген сарайдың іргесінде отырып маңайды байқап отырмыз. Сәлден соң Михаилдың әкесі шығып бізді үйге алып кірді.

Амандықтан кейін Михаил бізді әкесі Василий Григоревич, анасы Христина Кириловна, інісі Петр Васильевичпен және қарындасы Надежда Васильевналармен таныстырды.

Содан соң біздің сұрауымыз бойынша Рославль қаласы мен Пригорье станциясындағы басқыншылар гранизондарынан естіген, білген хабарларын Василий Григоревич айтып берді.

Сол жерде отырып, осы гарнизонмен қандай қатынастар бар, онымен қалайша, кімдер арқылы байланыс жасауға болатынын талқылап, кеңінен әңгімелестік.

Әңгіменің қорытындысында біздің алғашқы жоспарымыз өзгертіліп Рославль қаласындағы басқыншылар гарнизонын барлауға Михаилдің қарындасы Надежданың орнына Александра Васильевна Гарбузовамен бірге Аня Полякованы жіберуді ұйғардық. Аня хуторда тұрады екен. Оны шақырып келуге Надежданы жұмсадық.

– Аня жасынан қалада тұрған, сонда оқу оқыған, таныстар мен туыстарды жақсы біледі. Ол тілінен де қолынан да іс келетін пысық қыз, – деді Василий Григоревич.

Біз жуынып, шай, сусын ішкенше Надя мен Аня да келіп үлгерді.

– Үлкен жердің бұйрығын орындауға бізбен бірге барасын ба? – деген менің сұрағымна Аня салған жерден:

– Отан үшін қасықтай қаным түгіл, құрбан болуға дайынмын – деді.

Оларға қалаға бару мақсатын, онда барғасын кімдермен байланыс жасайтындарын, байланыс жасаудағы сақтық шараларын, қалай бару керектігін түсіндіріп, кеңінен отырып әңгімелестік. Осыдан кейін Шураға (Александра Васильевна Гарбузова) Надежданың киімдерін кигізіп, Аня мен екеуін хуторға қайтарып жібердік. Ондағы мақсатымыз осы түнде Рославльде болу.

Ал, теміржол бойын, Пригорье станциясын барлауға Михаил, Петр және мен үшеуміз баратын болдық.

Содан қалың іңір түскенше күттік. Мен, Михаил және оның інісі Петр үшеуміз межеленген өзекшелердің бойымен Рославль қаласы мен Пригорье станциясының аралығындағы теміржол көпіріне қарай бет алып келеміз.

Теміржолға жету үшін алдымен Линовка, Жорин деревнялары тұсындағы тас жолды кесіп өту керек. Бұл деревняларда полиция отрядтары бар екенін естігенбіз. Қараңғы түнде қаншама жылдам жүрейік десек те жүріс өнеме, түн ортасы болғанда ғана тас жолға әрең жеттік. Күні бойы жол үстінде ерсілік-қарсылы ағылған басқыншылардың жүрісі де тоқталған.

Андап қарасақ, түн тыныштығын бұзып, жорық жолымен жүрген біз ғана сияқтымыз.

Тек Сеща маңында әуе сүзген прожектор сәулесі анда-санда бір көрінеді.

Аяғымызды ептеп басып, еңкейіп, бір-бірлеп тас жолдан аман өтіп, алға қарай жүріп кеттік. Көпір осы өзеннің бас кезіне қарай орналасқан. Аспанда ала бұлт тарқап, ай жарықтана түсті. Аяғымызды қанша ептеп бассақ та буыны қатқан қалың қаудың сытырлаған дауысынан өзіміз сезіктеніп келеміз.

Әлден уақытта Михаил:

– Әне, теміржол, – деді.

– Ендеше тоқтайық, осы арада отырып, біраз жан-жағымызды шолып байқаптайық, басқыншылардың күзетшілеріне кездесіп қалмайық, – дедім.

Тоқтап, дем алып, төңіректен тың тыңдап көрдік. Ештеңе сезілмеді. Теміржолға дейін шамасы елу метрдей жер. Бірақ ол біз үшін елу метр емес, елу шақырым жердей көрінді. Бірімізден кейін біріміз арамызда біраз қашықтықты ұстап, жылжып көпірге қарай келдік. Көпірдің төңірегінде ешбір қоршау, қазылған ор көрінбеді. Екі іргесі тастан қаланған шағын ғана көпір.

Баяғы әдіспен бір-бірлеп көпірдің үстімен өтіп, арғы жағаға, жолдың келесі бетіне шықтық. Жол үстіне жата қалып тың тыңдасақ, станция жақтан қиыршық тастың сытырлаған дыбысы естілді. Келе жатқан жаяу жағының күзетшісі болар деп ұйғардық та жолдан алысырақ барып, тағы да тың тыңдадық.

Біраздан соң, бері қарай келе жатқан жаяу жүргіншілердің аяқ басысы анық естілді. Біз тым-тырыс бола қалдық, екі көзіміз жол үстінде. Айналаны да шолып байқап отырмыз.

Аздан соң екі жаяу күзетші көпірден өтіп жолдың біз отырған беткейіне қарай шықты да оттықтарын тұтатып, темекі тартуға кірісті. Бірімен бірінің сыбырласып сөйлеген күнкіл сөздері бізге шала естіледі. Жарты сағаттың дересі болар, қала жақтан тағы да екі күзетші келіп әлгілердің қатарына қосылды.

– Сағатың қанша болды? – деп Михаилдан сұрадым.

– Үштен отыз минуттей кетті, – деп жауап берді ол.

Енді біздің аңдығанымыз сол жаудың күзетшілері болды. Таңғы сағат бестің шамасында күзетшілер өздерінің келген жағына қарай қайтып кетті. Көпірді біздің барлауымыз осымен аяқталды.

Бұдан кейінгі алдымызда тұрған міндеттің бірі ол Пригорье станциясындағы неміс гарнизонын барлау.

Станцияның солтүстігіндегі бір үйірім тоғайға қарай бет алдық. Көк жиектен таң білінген уақытта тоғайға жеттік. Қайың, үйеңкі ағаштары аралас өскен сирек тоғай екен.

Станция мен тоғай арасы мидай жазық жер. Осы арадан басқыншылардың сырттағы жүрістерін айқын көруге болады.

Қалың бұтақты үйеңкі ағашының түбіне жайғастық. Ағаштың қалың қабат қанатының астына кірген соң, жылы үйге кіргендей бойымыз жылып, маужырап ұйқы басты. Оның үстіне таңғы ұйқы қандай. Бірақ бұл ара ұйқы ұйықтап, жан күйтейтін орын емес. Құтымыздағы суық сумен бетімізді жуып, ұйқымызды аштық. Енді айнала төңіректі шөла бастадық.

Таң аппақ болып атқан кезде түтінін будақтатып, алды-артына құм тиеген платформаларды тіркеген паровоз Рославль жақтан шықты. Бұл фашистердің алдын ала жіберіп отырған жол бақылаушысы. Паровоз станцияға барысымен кешікпестен қаладан шұбалаңдаған теміржол құрамасы шығып, шығысқа қарай бет алды. Алдында біріне-бірі тіркелген қос паровоз, одан кейін неше түрлі вагондар, шамасы 40-45 платформаға тиелген, брезентпен жабылған танк, өздігінен жүретін зеңбіріктер екенін дүрбімен қарағанда анық көріп тұрмыз. Құрама-ның соңында жанармайлар тиелген цистерналар бар.

Күн көтеріліп сәске түс болды, біз станция төңірегінен көз айырмай кезек пе кезек бақылаудамыз. Бірақ қаншама қадала қарағанмен станцияда орныққан фашист гарнизонының нақтылы орындарын, санын, бекініс түрлерін білу мүмкін емес еді.

Біраз уақыттан соң теміржол станциясының біз отырған жақ түбіндегі бірінен-бірі алшақ салынған 4-5 тұрғын үйлердің маңынан бір жалғыз адам тоғайға қарай беттеп келеді. Жақындаған сайын байқағанымыз сырт көрінісі басқыншыға ұқсамайды. Осы араның тұрғыны, кеңес азаматы болғайсын деп үміттенеміз.

– Солай болса, жолымыздың сәтті болғаны, – деді Михаил.

Аздан соң ол кісінің беліне балта қыстырған, қолында арасы бар әйел адам екенін анық байқадық.

Ол біз отырған орыннан жүз метрдей жерде тоғай шетінен отын дайындауға кірісті. Енді үркітпей, шошытпай бұл адаммен жолығу бізге шарт болды.

Тоғай болса сирек, оның үстіне күндіз, күзгі уақыт. Біз үшеміз бірден барып жолығуға қауіптендік.

Әйел ғой, «мама» деген дыбысқа бүйрегі бұрылар, шошымас, анау жарым ортада тұрған қарт қарағашқа дейін барып, жел жағынан ақырын «мама» деп дыбыс берейік дедім. Бұл ұсынысым Петрге де Михаилге де ұнады.

Үшеуімізде жер бауырлай еңбектеп қарағаштың түбіне келдік. Жаңағы әйел болса, бүкендеп бұтап алған отындарын жіп үстіне теңдеп жатты.

Петрдің бірінші рет шұбаландатып, созып айтқан «мама» деген дауысын шала естіген әйел басын көтеріп төңірекке көз салды. Сол кезде, жаңағы әйел, нәзік үнмен баланың дауысына салып «мамалап», бірнеше рет қайталаған үннің жел жағынан шыққанын сезіп, бізге қарап құлағын тосқан сияқты болып көрінді.

Петр еріксіз тағы да «мама» деп қайталады.

Аң-таң болған ана сәл тұрып қалды да, бір-екі басып бізге қарай келе жатты:

Біз де ақырын ғана:

— Хош келдің, мама, — деп оны қарсы алып, қасымызға отырғыздық.

Әйелдің көпке дейін дыбысы шықпай қалды, ол әрқайсымызға бір жалтақтап қарай берді де, дірілдеген дауыспен:

— Сендерді қалың жаудың ортасына қандай құдай әкелді, -деуі мұң екен, екі көзден парлаған жасын көпке дейін тия алмады.

— Біздің мұндай жерде болуымыз үлкен жердің бұйрығы, — деп бізде ашық жауап бердік.

Әйелдің жүзіне енді барлай қарадым. Ұзын бойлы, денелі, шамасы орта жастан аспаған, алайда әбден жүдеу тартқандықтан болар бет-жүзін әжім басқан, шүңірек көз, бұйра шашты ана көз жасын тоқтатып, өкси отырып, «Менің Витямның дауысына ұқсас қайсысың «мамалап» шақырдыңдар?» — деді. Мына балаңыз деп Петрді көрсеттік.

— Менің Витям да осы шамада, -деп қайтадан көз жасын сығып алды.

— Ол балаңыз қайда? — деп сұрадым.

Тоғайға барамыз деп екі бала бір түнде кеткелі үш ай болды. Содан бері не өлі, не тірі екенін білмеймін.

– Балаңыздың аты кім? – деп сұрады Михаил.

– Виктор.

Сол кезде біздің отрядқа келген пұшық мұрын сары бала есіме түсті.

– Бұйра бас, пұшық мұрын сары бала емес пе? – деп Михамлге күңкілдедім. Фамилиясы Ваулин болу керек, – деуім мұң екен, ана қуанғанынан қасындағы Петрді құшағына қалай қысып алғанын да сезбей қалдық.

– Сол, сол Ваулин, бұйра шаш менің балам, менің, – деді.

– Ендеше бөтен болмадыңыз, сіздің Виктор да бізбен бірге, қолына қару алып басқыншылармен күресуде.

Бірімізді біріміз түсініп, танысқан соң біз іс мәнісіне көштік.

Алдымен бізді толғандырып отырған сұрағымызды алға тарттық.

– Сіздер тұратын теміржол станциясындағы неміс басқыншыларының гарнизоны жөнінде не білесіз? – деп сұрадық.

– Ол темір табан қарақшылар, – деп бастады ана сөзін. Кейде олар станция түгілі деревняға да сыймай кетеді, кейде азайып қалады. Қазіргі кезде оншама көп емес.

– Деревняға келгенде қай үйлерде тұрады? – деген сұраққа: Ана тізесін бүгіп отырып, қолымен көрсетіп:

– Анау теміржолдың арғы түбіндегі қызыл шатырлы үлкен ағаш үйді. Вокзалда 50 шамалысы бар, сыртта оқшау тұрған мектепте 30-50-дей болар, жеңіл жаралылар бар. Деревня жақтағы қатар тұрған үш үйден үнемі немістер үзілмейді. Түн баласында сол жақтан қызылды-жасылды ракеталар атылады. Вокзалдың оңтүстік қатарында үлкен екі қойма бар. Онда күні-түні күзет тұрады, – деп сөзін аяқтады.

– Біз кешікпей қайта келеміз. Сіз неміс гарнизонының бекініс түрлерін, қару-жарақтарын, тағы да басқадай тапсырмаларды біліп берсеңіз болар еді, – деп өтіндік.

Үш ай бойы ботасынан айрылған бозінгендей қайғы-қасирет пен зар еңіреп жүрген аяулы ана баласының амандық хабарын естіп қуанғаннан жүзіне нұр бітіп, біздің тілектерімізді ықыласпен қабылдады. Бізде ерекше сақтық шараларын айтып түсіндірдік. Әр қайсымызға ерекше көз тоқтатып:

– Балаларым, сендерді бір тәңірге тапсырдым, жолдарың болсын, жеңіспен елдеріне оралындар, – деп аналық ақ тілегін білдірді. Сөйтіп ойда жоқта қарулас бауырымыз Виктордың анасымен кездесіп, ол кісімен келесі кездескенше деп қош айтыстық. Ана болса, жинаған отынын арқалап үйіне қарай бет алды.

Біз Виктордың анасымен кездесіп, егжей-тегжейді білгенімізше бірсыпыра уақыт өтті. Қысқа күннің өзінде Рославльдан шығысқа қарай тағы да екі кұрама өткенін біз жадымызға түйіп отырдық.

Сәтті болған сапарымызға көңіліміз көтеріліп, күн ұясына бара берген кезде кейін қайттық. Түн ортасы ауа «Үлкен Кошкинаға» келіп жеттік.

Бізді тағатсыздана тосып отырған Василий Григоревич есік ашып қарсы алды. Михаилдың анасы Хрестина Кириловна бізге сүт пен картоп беріп тамақтандырды. Рославльге кеткен қыздардан еш хабар болмаған. Аз әңгімеден соң, Петрді үйге қалдырып, Михаил екеуміз шөп үйген сарайға барып жаттық. Бірнеше күн ұйқы көрмеген, әбден шаршаған екеуміз қатты ұйықтап кетіппіз, түске қарай бірақ ояндық.

– Бізге беретін тамақтары бар ма екен, – біліп келейін деп ақырын басып Михаил үйге кіріп кетті.

Бір сәттен соң көше жақтан Михаилдың қарындасы Надя жүгіріп келіп:

– Немістер, немістер, – деп хабарлады.

– Саны қанша? Қай жақтан келеді? – дедім.

– Липовкадан, осы жолмен жүріп келеді, – деп сарайдың жанынан өтетін жолды көрсетті де үйге кіріп кетті. Михаил қайтып оралмады. Мен сарай ішінде жалғыз қалдым. Серігім автоматым және Александра Васильевнаның мылтығы. Екеуінде қайра оқтап, дайындап қойып тақтай арасындағы саңылаудан жол үстінен көз алмай қарап тұрмын.

Кешегі біздің жүргенімізді ешкім сезгендей болған емес, сірә, қыздар қолды болды ма, дегендей бірнеше ойға жорып отырмын.

Көп кешікпей жолдың екі жақ шетімен жайбарақат келе жатқан екі неміс әскері көрінді. Жүрістері баяу, қауіп-қатерсіз келеді. Мен отырған сарайдың дәл іргесімен деревняға өтті.

Амал нешік, тісімді қанша қайрап бұлқыңсам да бұл сияқты тар жерде барлаушыға сыбыс та білдіруге болмайтындығы тоқтау салды.

Сол екі солдат қанша деревнядан қайтып кеткенше, екі көзім төрт болып, маңайды бақылаумен болдым.

Кешке жақын немістер кетті деген хабарды естіп, қолымдағы автоматымды қасыма қойдым, тынысым кеңіп, сау қалпыма келдім.

«Сақтықта қорлық жоқ» – дегендей біз өзара ақылдасып, деревняның күнбатыс тарабында бес жүз метрдей жердегі үңгірлі өзекке барып паналауды ұйғардық. Іңір қараңғысы түсісімен Василий Григоревич бізді өзектің межелі жеріне ертіп әкелді. Тобылғысы аралас қалың шілікті паналап орналастық.

Михайлге кешегі кең сарайдың маған қаншалықты тар болғанын айттым. Өзінің сарайға қайтып келмегенін ескертіп кінәладым. Қаншама ықтың үңгірге орналассақ та түн салқыны денемізге барған сайын сезіледі. Ақырын ғана сөйлесіп, ұзақ әңгімемен отырсақ та таң атар емес. Күзгі түн біртүрлі ұзақ. Маңайда ешқандай сыбыс жоқ. Тек көк жиектен таң біліне бастаған кезде деревняның шығыс жағынан бір ит үрді.

Ұйқысыз күлкісіз елегізіп отырған екеумізде сол иттің үрген жағына қарай бар ынтамызды аудардық. Құлақ салып тыңдап отырмыз. Түнделетін жүрген біздің барлаушы қыздар ма деп те жоримыз. Абалап үрген иттердің дауысы барған сайын үдей түсті. Мұны біз енді түн ішінде тіміскілеп жүрген полиция жеңдеттері ме деп те жори бастадық.

Біраздан соң біртіндеп дүркін-дүркін үрген иттердің де дауысы басылды. Сарғайып таң біліне бастады. Таңертеңгіліктегі күздің қара суығы бойымызды тондырды. Арасында ерсілік-қарсылы жүріп, иық түйістіріп, қағысып та қоямыз.

Таң ата сайдың деревня жағындағы биік жарқабағына орын ауыстырдық. Алдымыз ойпаң, жазық жер, төңіректі бақылауға қолайлы орын болды. Кешегі өзіміз барған теміржолдың, тас жолдың бойымен жүрушілер анық көрінеді. Сол күні екеуміз кезек пе кезек бір орында отырып төңіректі барлаумен болдық. Күн батып, түн болғанымен ай сүттей жарық. Біз деревня жақтан келе ме деп үміттеніп, екі көзімізді алмай солай қарап отырғанымызда, біздің сол жағымыздан сайды жиектеп келе жатқан бір топ шоғырланған адамдар көрінді. Бірте-бірте жүре келе, шамасы бізге елу метрдей жер қалғанда жаңағы топ тоқтап тұрып, ішінен біреуі:

– Сіздерді іздеп жүрген «Кубань» – деп дыбыс берді. Біз Александра Васильевнаның дауысын бірден таныдық. Өз адамдарымыз екенін білгесін өзіміздің де бар екенімізді білдіріп, оларға қарай қарсы жүрдік.

Амалсыздан ұшарға қанатымыз болмай отырған біздер, аз уақытта қыздардың барлау сапарының қорытындысын естіген соң, Аня және Петрмен қоштасып өз базамызға қарай бет алдық.

Ержүрек барлаушы қыздарымыз Рославльға барысымен астыртын жұмыс істеу үшін ұйымдастырылған топ мүшелерімен кездескен екен. Әсіресе, неміс басқыншыларының комендатурасында үй сыңырушы болып істейтін Лидия Гераси-

меньковамен жолығып, тиісті барлау жұмысын осы Лидияның көмегімен орындайды.

Олар неміс комендатурасынан Рославль қаласының сызбасын қолға түсіреді. Онда неміс әскери бөлімдерінің тұрған орны, олардың саны және фашист басқыншыларының генералы басқаратын танк армиясының штабы, гарнизонның қорғаныс жүйелері, азық-түлік, қару-жарақ қоймалары туралы тиісті мәліметтер сол сызбада көк қарындашпен жеке – жеке белгіленген екен. Сөйтіп, қыздар тобы Рославльдағы фашист гарнизоны туралы толық мәлімет әкелді.

Бұл сапарда Рославль патриоттары мен біздің барлаушы қыздардың тұңғыш рет кездесулері осындай тамаша нәтижелі болып аяқталды.

Біз тобымыз түгенденгеннен кейін толассыз жүріп отырып өз базамызға келдік. Осындай қауіпті жолдан аман-есен оралғанымызға қарулас достарымыз қуанып қарсы алды. Алдымен үшеуміз де штабқа барып, жау гарнизондары туралы көрген, білгендерімізді мәлімдеп, баяндап бердік. Рославль қаласының сызбасын да капитан Накшинге тапсырдық.

Көп кешікпестен басқыншылардың гарнизондары туралы мәліметтерді Аркадий Веницкий рация арқылы Үлкен жерге хабарлады. Осы барлау деректеріне сүйене отырып, біздің отряд қараша айының бесінен алтысына қараған түнде Пригорье станциясындағы басқыншылар гарнизонына шабуылға барды. Шабуыл сәтті аяқталды. Фашист гарнизоны түгелдейін талқандалды.

Содан былай Рославль-Пригорье өңіріндегі барлау жұмыстарын Михаил Поляков, Аня Полякова, Александра Васильевна Гарбузова, Михаил Демичевтер жүргізді.

Кездесулер

Жылбек Ақәділовтың сарғайған «Соңғы дәптер» деп атаған шынында да кәдімгі оқушының торкөз дәптеріне жазылған естеліктер соңына таман өзінің қарулас достарымен кездескен сәттері жазылған екен. Жоғарыда аталған барлаушылардың есімдері естен шығып кетпей тұрғанда осы кездесулер барысын баяндасақ деген ниеттеміз.

...Жоғарыда баяндалған оқиғадан кейін бір жыл өткеннен соң, яғни 1943 жылдың қазан айында Сожь өзенінің бойында біздің партизандар бригадасы Қызыл Армиямен кездесті. Біздің бригадамызға Ярцев қаласындағы әскери бөлімге қосылындар деген бұйрық берілді. Әскер жасына толмаған жасөспірімдер үйлеріне қайтарылды.

Үйіне қайтатын жастар тізіміне біз атап өткен Ваулин Виктор да ілінді.

Партизандық өмірдің бірінші күнінен бастап бәрімізге серік болған, көптеген жаралыларды ұрыс даласынан алып шығып, тасымалдауға көмектескен, талай-талай тар жол, тайғақ кешу жорықтарында жау қамалынан құтқарған қаз мойын «Шағыр» көк атымыз болатын. Отряд бастығы Тихон Тихонович Илюхинмен келісіп, Викторды «Шағыр» көкке мінгізіп, Пригорьеге апаратын тура жолға шығарып салып, анасына шын жүректен сәлем жолдадым.

Осы ретте тағы бір кездесу жайлы әңгіме шертеміз.

1965 жылдың қыркүйек айында жиырма үш жылдан кейін Рославль қалалық партия комитеті мен қалалық кеңес атқару комитетінің шақыруы бойынша партизандар слетіне қатыстым.

Осы барған сапарымда қарулас достарыммен бастан кешкен жорық жолдары туралы әңгімелесіп, жүрек түкпірінде сақталған сырды айтып, шер тарқаттық. Бірақ жоғарыда айтылған

бағытқа барлауға бірге барғандардан тек қана Александра Васильевна Гарбузовамен ғана кездестім.

Амал нешік, Поляков Василий Григорьевичті баласы Петрмен бірге гестапо агенттерінің көрсетуімен ұзақ уақыт Рославль түрмесінде тұтқында ұстап, азап тартқызады. 1943 жылы тамыз айында 700 кеңес адамдарының қатарында басқыншылар қолынан қаза тапқан.

Еш кінәсіз жандар Полякова Хрестинаны, қызы Надяны фашисттерге жалдамалы болып сатылған Липовка полициялары атып өлтірген.

Полякова Аня полиция мен гестапоның талай құрған торларынан аман құтылып, соғыстан кейін Смоленск қаласында мұғалімдер дайындайтын институтты бітіріп, «Үлкен Кошкино» мектебінде мұғалім болған. Ұзаққа созылған сырқаттың салдарынан 1962 жылы дүние салған.

1942-1944 соғыс жылдарында Отан тапсырмаларын ерлікпен орындағаны үшін Аня Полякова «Қызыл Ту» орденімен, «Отан соғысы партизаны» медалімен марапатталады. Қазіргі кезде (1965 жыл) «Үлкен Кошкинодағы» сегіз жылдық мектеп Полякова Аня атында. Сол жолы Александра Васильевна Гарбузовамен бірге «Үлкен Кошкино» деревнясына барып, мектеп оқушыларымен кездесіп, Поляковтардың ерлік істері туралы естеліктер айттық.

Михаил Поляков 1944 жылы майданда ерлікпен қаза тапқан.

Рославль қаласында ұйымдасқан астыртын топтың мүшесі Лидия Герасименькованың Отан тапсырмасын орындауда адал патриот болғандығын ұмытуға болмайды. Лидияның ерекше айтарлықтай, жан сүйсінерлік ерліктері өте мол.

Соғыстың аты соғыс емес пе, оның үстіне аса қауіпті жерде байланысшы қызметін атқарған жанды фашистер аясын ба? Өкінішке орай 1943 жылы Рославль қаласындағы гестапошылар Лидияның партизандармен байланысы бар екенін сезіп

ақырғы тапсырманы орындау үстінде тұтқынға алады. Түрмеде Лидия көп уақыт азап тартады. Қаланы азат етуге бір ай ғана қалған кезде 23 тамыз күні ол фашистердің қолынан атылады.

Лидия соғыстан бұрын туған қаласындағы көкөніс құрғататын зауытта мастер болып істеген. Қазіргі кезде сол зауыт қабырғасындағы Отан үшін құрбан болған жерлестерімен бірге Лидияға да мемориалдық тақта орнатылыпты.

Жеңіс үшін құрбандыққа белін байлап, сыңсыған қалың жаудың ортасында жүріп, басқыншылармен белсене күрескен Рославльдық Поляковтар мен Герасименьковалардың тағдырлары осындай.

Қатерлі күндер

1943 жылдың шілде айы. Белоруссия Республикасы Могилев облысының Краснопольский ауданы орталығында тұратын неміс басқыншыларының гарнизоны басқа жаққа қоныс аударғалы жатқаны туралы біздің барлаушылар штабқа хабарлады. Біздің Клетняндық екінші партизандар бригадасы сол маңайдағы басқыншылармен кездесіп, ұрыс салуға жақында ғана осы төңірекке келген едік. Бригада басшылары оларды жолдан тосып алу туралы шешім қабылдады.

Мен взводыммен жарылғыштар қоятын топпен Мәжит Мұқанов, Сахит Әбілов, Яша Питченколар немістердің жүретін жолына мина қоюға, тосқауылға лайықты орындарды тағайындауға бригада командирі Тимофей Михайлович Коротенкодан бұйрық алысымен ертелетіп жүріп кеттік.

Алдымыздан шамасы елу немесе жүз метрдей жерден көлденеңдеп жол өтеді. Ал, жолдың арғы беті ашық, жасырынатын тоғай алыс, дегенмен барлық маңайды шола келгенде тосқауылға қолайлы жер осы болды.

Күн ұясына батысымен арасы онбес-жиырма метрдей жерден салмағы сегіз келі болатын оншақты минаны орналастырдық. Олардың бәрі электр сымымен бірімен бірі жалғастырылды. Сымның бір ұшын тоғайдың ішіне дейін тартып апардық. Мина көмілген жол үстін жау әскерлері сезбестей етіп жасырдық.

Таң ата бригаданың екі отрядымен қолбасшымыз Тимофей Михайлович Коротенко да келіп жетті. Тосқауыл үшін дайындаған орындарымызды, көмілген миналарды көріп, бәрі дұрыс деп мақұлдады.

Қолбасшымыз Тихон Тихонович Илюхин басқарған бірінші отрядты сол тоғайға орналастырып, жаудың өкпе тұс бүйірінен шабуылға баруды шешті. Ал, Добровольский басқарған үшінші отрядты Заводок деревнясына аттандырды. Оларға сол жерге шегініп барған жауды қарсы алуды бұйырды. Партизандар өздеріне тиісті орындарды дайындап, қаруларын безеніп фашисттердің келуін күтіп жатырмыз. Қаншама сарғая күтсекте түске дейін жау жағынан еш қимыл әрекет болмады. Түс ауа біраз уақыттан соң «немістер келе жатыр» деген хабар жетті. Орындарымызға бекініп, жол үстінен көз айырмай күттік.

Фашистердің алдыңғы шағын тобын алдымыздан өткізіп жіберіп, кейіннен келетін көп күшін күтіп отырмыз. Өткізіп жіберген топты Добровольский басқарған үшінші отрядтың жауынгерлері қарсы алады. Басқыншылар жағы топ-топ болып аса сақтықпен келе жатыр. Жаудың жаяу әскерлерінің үлкен тобы мина көмілген тұсқа келгенде, электр қуатының күшімен мина дер кезінде бірден жарылды. Сол кезде жол үстіндегі құмды бораннан ешнәрсе айырып болмайтындай жағдай болды. Нысана белгілі, іле пулеметпен автоматтан үздіксіз оқ жаудырып, «Отан үшін алға» – деген бұйрық бойынша шабуылға шықтық. Жол жиегіне жете бергенде Қоңқашев Нысанның қарсы алдынан екі фашист тұра ұмтылды. Біреуінен біреуі зор фрицтерді көре сала, ұшын тұрып, Нысанмен қатарласа менде қасына жеттім.

Екеуміз екеуіне төне түстік. Маған қарсы келген неміс мені ұрмақ болып қаншама қодырандап ұмтылса да кезек бермей шапшаң қимылға көштім. Ашулы екпінмен бетпе-бет келген жауымды төс шеміршектен соққан кезде ол талықсып, мелшііп тұрып қалды. Автоматтың ұшқыр түбімен жақ сүйектен екінші рет соққан кезде тәлтіректеп барып жер сүзе құлады. Нысанға көмекке үлгерген Михаил Тараторин екеуі қарсыласқан фрицті етпетінен салыпты. Басқадай алдымыздан тірі кездескен жау әскерлерінің бәрі де осылайша жазасын тартты.

Пулеметші Балмағамбетов Шалмағамбет жаудың ең соңында келе жатқан тобына бірден пулеметтен оқ боратты. Олардың бірде бірін кейін жібермей өліктерін жол үстіне сұлатты. Тұтқиылдан алды-артынан бірдей бораған оққа, аяқ астынан жарылған минаға кездескен басқыншылар торға түскен торғайдай үрейлері ұшып, ұзақ қарсылық көрсете алмады. Жарылған минаға ұшыраған қандыбалақ фашистер бөлшек-бөлшек болып әр жерде қалысты.

Осы тоққауыл ұрыста неміс басқыншыларының екі жүздей солдатты мен офицерлері, онбеске жуық автомашинасы, жүз шақты мотоциклдері, қаншама көліктері шығын болды. Жиырма екі адамын тірідей қолға түсірдік. Көптеген қару-жарақтарын алып олжаладық.

1943 жылдың 15-16 тамыз күндерінде Үлкен жерден біздің партизан бригадасына теміржол бойында «рельс жорығын» ашу жөнінде бұйрық келді. Бұл міндетті орындауға бригада бөлімдеріне жеке-жеке арнайы тапсырмалар берілді. Отан тапсырмасын орындау аманат. Осы жолда біздің отрядта өзімізге жүктелген міндетті орындауға кірістік.

Біздің отряд Тихон Тихонович Илюхин жолдастың басқаруымен Юричев пен Унечи аралағындағы теміржолға бет алдық. Інірт жабылып, түн болған, ел орынға отырған кезде теміржолға жақын бір тоғайға келіп кірдік.

Отряд бастығы Тихон Илюхин мені шақырып алып былай деді:

– Алдымызда теміржол, сен взводынмен біздің бет алдымыздағы жолдың бөлігіне барыңдар, жол үстіндегі жау күзетшілерінің көзін құртыңдар. Сонымен бірге жол бұзушы топты оң жақ тарапынан қорғайсыңдар.

Түн қараңғылығын пайдаланып, тапсырманы орындауға тиісті жол үстіне қарай бағыт алдық. Міндеттелген жол бөлігіндегі жау күзетшілерін байқап, барлау жүргізіп, жауынгерлерді жолдың екі жақ қапталына бөліп жібердім. Бізге жүктелген жерде жол күзетшілері кездеспегендіктен осы жайды отряд бастығына хабарладық. Сонымен бірге жолдың бойында бекініс жасадық. Біздің взводтың негізгі қаруы екі қол пулеметі, танкке қарсы мылтық және бірнеше атқыштар еді.

Теміржолдың солтүстігінде қалың тоғай, оңтүстігінде екі-үш жүз метрдей жерде бір үйірім тоғай бар.

Мен взводымды жолдың екі жағына тиісті орындарына орналастырдым. Өзім жан-жақты жіті бақылау үшін жолдың дөңес тұсына бекіндім. Біраздан соң рельс үстімен жүрген дыбыс естілді. Тосқауылда тұрған Михаил жаныма келіп:

– Жолдас командир, алдымызда жау, – деді. Екеуміз де жер бауырлап жатып тың тыңдадық. Теміржол үстінде бір қозғалыстың бар екенін түсіндік. Бірақ дыбысы паровоздың дыбысынан өзгереді. Мүмкін вагонеткамен келе жатқан жаудың күзетшілері болар. Көп ұзамай жол үстінде бір қарайған көрінді. Қараңғы түнде оның не екенін ажыратып білу қиын. Эшелон деуге көлемі шағын сияқты. Не де болса жауды қарсы алуға атқыштарымды дайындап отырмын.

Біздің жол бұзушылар жарылғыш заттарын рельске байлап үлгергенше жаудың шолғыншылары келіп те қалды. «Жауға қарсы ат» деген бұйрық естілісімен біздің атқыштар қаруларына кезек берді.

Шамалыдан соң жау тарапынан аспан мен жерді бірдей шарлаған прожектор жарығы біздің атқыштардың көздерін аштырмады. Соңын ала ірі калибрлі пулеметтердің қызылды-жасылды оқтары мен кіші калибрлі зеңбіріктердің снарядтары жауған қардай борады. Қару-жарақтардың дүрсілдеп шыққан дауысынан жер күңіренгендей болды.

Жер бауырлай жатып біздің партизандар да өз кезегінде жаудың оғына оқпен жауап беріп жатты. Әсіресе, командир Михаил Тараторин басқарған пулеметшілер айтарлықтай ерлік іс көрсетті. Біздің артымыздағы жол бұзушылардың да тапсырмаларын орындайтын уақытты болып қалды. Жау прожекторы да ауаны тілгілеп, дүркін-дүркін оқ жаудыруда.

Мен қатардағы жауынгер Шармұқанға еңбектеп барып, жолдың арғы жағындағы партизандармен бірігіп, жауға және тоғайға қарай оқ атындар, прожектор жарығы солай қарай ойысқан кезде бәрің де бері қарай шығындар дедім. Аз үзілістен кейін жолдың арғы бетіндегі автоматшылар фашистерге ұзақ оқ атты. Прожектор жарығы оқ атылған тұсқа ауысты. Жау жағы қалың орманды нысанаға алып атқылап жатты. Біздің автоматшыларда осы сәтті жедел пайдаланып бергі жаққа өтті. Түн қараңғысын бетке ұстап, жолдың төменгі етегін паналап отырып, бұл қауіп-қатерден де құтылды.

Таң сарғая белгіленген бір топ ағаштың тұсына келсек, бізді отряд бастығы Тихон Илюхин партизандармен бірге күтіп тұр екен. Біз аман-есен келгенімізбен автоматшы Сахиттың тағдыры белгісіз болды, ол жолдың арғы бетінен бері шыққан жоқ. Отряд бастығы Илюхин «рахмет, жолдастар»-дей менің қолымды қысты. Аялдайтын уақыт тар, таң атып қалды. Біз іле өзіміздің қонысымызға оралдық.

Сол түнгі шайқастың нәтижесінде жол екі аптадай істен шығып, фашистердің тыл мен майдан арасындағы қатынасы тоқталып қалды.

1943 жылдың 23 қазанында Жылбек Ақәділов қатарында болған партизан отряды Қызыл Армияның қатарына қосылады.

Менің отбасым

...Қатты ұйықтап кеткен екенмін. Иығыма біреудің қолы тиер тиместен шошып ояндым. Оятқан өзімнің жұбайым Жамал екен.

– Ақырын, ақырын, – деді ол мені тыныштандырып.

Мен тағы да Жамалға қарадым. Оның алдында ұйықтап жатқан кішкентай Майяма көзім түсті. «Қызым менің! Кішкентай партизаным!» деген мақтаныш тағы да көкірегімді керней жөнелген сияқтанды.

– Сені біреу сыртта шақырып тұр, – деді Жамал. – Шалмағамбеттің дауысына ұқсайды.

Мұндай қиян-кескі ұрыс кезінде адамды сыртқа текке шақырмайды. Тез киініп, автоматымды қолыма ұстай сала далаға атып шықтым.

Келіп тұрған расында да Шалмағамбет екен. Ол менің басым күркеден шыға бергенде-ақ:

– Сізді отряд командирі шақырады, – деді.

Отряд командирі қою қара шалты, жасы отыздар шамасындағы сымбатты жігіт. Ол мені құшағын жая қарсы алды.

– Құттықтаймын, Женя!

– Не үшін, Тимофей Михайлович?–деп сұрадым мен отряд командирі Коротченкодан. Ол менен осы сұрақты күткендей, қолымды әлі жібермей қысып ұстап тұрған еді.

– Біздің әскерлер Курск түбінде фашистердің тас – талқанын шығарып жатыр, білдің бе не үшін екенін?!

Бұл хабарды естігенде жүрегім аттай тулап қоя берді. Мен бұл қуанышты дереу Жамалға жеткізуге асықтым. Маған ал-

дымен соның қуанышын көру бақыт сияқты еді. Партизандық тұрмысымызда оның басына түскен ауырпалық айтып таусылмастай. Ақ қар, ат құлағы көрінбейтін боранда ол дүниеге сәби әкелді. Содан бері міне, екі жылдай уақыт болып қалды. Жорықта арқасына партизан жүгін арқалап, қолына Майяны көтеретін де сол. Өзі тісі тісіне тимей қалшылдап отырып, бөбегін қымтайды. Бір жағынан бізге жәрдемдеседі. Әлде осыдан болар, небір жақсылыққа Жамал бізден екі-үш есе артық қуанатын сияқты еді. Мен осы оймен жалт беріп есікке қарай бұрылғанымда, Коротченко ұстай алды.

– Тоқта қайда асығып барасың?

– Жамалды қуантуға...

– Сабыр, – деді командир мені стол жанына отырғызып, – бұл хабарды сен барғанша Жамал естіп те үлгереді. Ал біздің жұмысымыз бар.

Тимофей Михайлович стол үстіне карта жайды.

Біздің отряд орналасқан ну орманның ортасынан, осы маңның күре тамыры тәрізденіп, үлкен тас жол өтетін. Бұл неміс әскерлеріне таптырмайтын дүние еді. Өйткені ол өзі даңғыл, өзі орман ортасында жатқан, жерден қарап, көктен сығаласа да көзге шалынбайтын құпия жол болатын. Біздің отрядқа осы жолдың бойымен шығысқа қарай бірде-бір фашист солдатын өткізбеу жүктелген.

Кеше орманнан маңайдағы деревняларға барлаушылар жіберілген еді. Солар бүгін түскі сағат он екіде осы жолмен фашисттердің үлкен бір колоннасы өтетінін айтып келген. Мұны отрядқа хабар жіберген деревня тұрғындары да қайталапты.

– Мен мынандай шешімге келіп отырмын. Командир картаға қарап сөйлеп кетті. – Жолдың мына бөлшегіне мина төсейміз. Кәдімгі танк қирататын миналар. Содан соң отряд жолдың екі жағына жасырынып жатады. Сонда неміс колоннасы нағыз қақпанға түсетін болады. Колоннаның басы жол-

дың мина төселген бөлігіне жеткен кезде, – Коротченко минерлер тобының командиріне қарады, – миналарды жарасың. Мина жарылысы қалғанымызға фашисттерге оқ жаудырудың белгісі болады.

Енді Тимофей Михайлович маған қарады:

– Женья сен взводынды алып, жолға минерлермен бірге шық. Бұлар жолға мина төсеп жатқан кезде сендер жан-жақты қарайлап тұрындар, бұл бір. Екінші, отряд жатып жасырынатын орын дайында. Осының бәрі дайын болғанда маған келіп хабарла.

– Құп! – дедім мен.

– Кешігіп қалмаған болсаң енді барып Жамалды қуантуыңа болады, – деп жымия қарады Коротченко.

Командир айтпақшы мен Жамалға жаңалықты жеткізуге расында да кешігіп қалыппын. Штаб күркесінен шыға бергенімді-ақ Жамал жүгіріп келіп мені құшақтай алды.

– Жасаған-ай, жақсы хабар келіпті ғой, – деді ол көзінен ыстық жасы бүрк етіп.

Жаңа ғана мамасының етегіне жармасып жүрген Майя енді одан әрі жағалап, маған келді. Тіпті ол етігімнің қонышынан мықтап ұстап алыпты. «Мені көтеріп қолыңа ал!» дегендей, өкшесін көтеріп те қояды. Мен Майяны қолыма алып, төбеке көтердім. Ол осыған мээ. Күле береді...

Маған партизандық өміріміз өзгеден гөрі үш есе ауыр тиетін еді. Қан төгіс ұрыс болып жатқанда да боран түтеп, аяз үскіргенде де, ұзақ-ұзақ жорықтарға шыққанда да мен өзіммен бірге үш адамның қамын ойлайтынмын. Бұл жерде өзімнің қол астымдағы партизандар туралы ештеңе деп отырғамын жоқ. Олардың әрқайсысы бұрынғы бір үйдің иесі ғой. Өз бастарын өздері алып жүре алады. Дүниеде мұндай жерде жаныңдай жақсы көретін жарың мен жас нәрестенің жаныңда болғаны қиын екен.

– Шайқас кезінде Майя бір жаққа жүгіріп кетіп қалмасын, дедім мен Жамалға. Сенің кейде баланы ұмытып кететін де жайың болатын.

– Партизандар: «Оқ! Оқ!» деп жатқанда, бала түгіл өз басыңды да ұмытарсың, – деді Жамал.

Отрядта Жамал сияқты әйелдер атқаратын жұмыстар толып жататын. Партизандардың кір-қонын жуып, жыртылғандарын жамап-жасқап беру де бар, ас дайындау бар. Бұл партизан әйелдердің тыныш уақыттарда атқаратын жұмыстары. Ал, ұрыс кезінде олар жаралы партизандарды таса жерге алып барып, дәрігерлік көмек көрсететін. Пулемет ленталары мен дискілерін оқтап, партизандарға оқ тасып, үкідей ұшатын. Жамалдың бала түгіл, өзінді де ұмытасың дегені осы жай еді.

Отряд жолдың екі жағына тас түйін боп бекініп алды. Менің оң жағымда минерлер тобының командирі жатыр. Оның қолында солдат тобатайындай машинкасы бар. Сол машинкаға жалғанған сымның бір ұшы, ащы ішектей шұбалып, жолдың сонау бір тұсына қарай созылған. Одан әрі жер астымен барып, жолға төселген миналарға жалғанған. Минер мұның құлағын бұрап қалса болғаны, жолдың ол тұсы күлталқан болып аспанға ұшады. Ал, сол жағымнан менің взводымның пулеметшісі Балмағамбетов Шалмағамбет орналасқан.

Үнсіз орманда дұшпанды көп күттік. Сағат он екілерден әлдеқашан өтіп кетті. Әлі төбесі көрінген жау жоқ. Менің есіме тағы да отбасым түсті. Мен оларды ойлайын деп ойлаған жоқпын. Олар өздері санама сыналап кіріп алды. Мен жорықта немесе осындай істе жүргенімде тек жаудың самолеттерінің лагерді бомбалауынан ғана қорқамын. Әр бомба менің жарым мен бөбегімнің үстіне түсетін сияқты боп көрінеді. Ал, дұшпанмен атысуды мен мүлде қауіп деп есептемеймін.

Партизан қатарлары қозғалысып қалды. Әркімдер ереуілдеп, мойнын созып, жолдың сонау бұрылысына көз тігеді. Мен

де солай қарап едім, аяқтарын баяу басып, үрейлене қарап келе жатқан бес-алты басқыншыны көрдім.

– Бір тырылдап өткеннен қалдырмаймын, – деп Шалмағамбет пулеметін оңтайлай берді. Мен оның қолынан ұстай алдым да Коротченко жаққа қарадым. Ол сұқ саусағымен аузын нұсқап, үндеме дегендей ишара жасады.

Біз үнсіз күтіп жатырмыз. Көзіміз зәре-құттары қалмай айналага алақтай қарап келе жатқан жау тобында. Құсқа шыққан аңшыдай бәрі де автоматтарын оңтайлап ұстап алыпты. Аяқтарын абайлап, еппен басады. Сөйтіп бұл топ үстімізден өтіп кетті. Ол жаудың барлаушылары екен. Дұшпанның негізгі күштері барлаушы соңынан үш жүз метрдей жерде келе жатты. Олардың да жүрістері баяу, үрейлі сияқты. Ұзын колонна бірте-бірте партизан қоршауының ішіне кіре берді...

Жау қолының басы жолдың мина жасырған тұсына іліне бергенде минерлер командирі қолындағы кішкентай машинкасының құлағын бұрап кеп қалды. Аспан жарылғандай болып, алдыңғы жақ гүрс ете түсті. Сол думпумен қоса жау солдаттарының бір бөлегі парша-парша боп көкке қарай қоса көтерілді. Бірақ оны қызықтап тұруға уақыт жоқ. Минаның жарылуы партизандарға оқ атуды бастаудың белгісі болатын. Онсыз да үрейлене қалған жау тобырын быжынаған қорғасын оқтар ара сияқты талай кеп жөнелді. Орман ішін бажылдаған, бақырған дұшпанның түсініксіз дауыстары мен айқай шуы кернеп кетті. Олар бірін-бірі қалқан еткісі келеді. Інінен адасып қалған саршұнақтай, әр шұңқырға бір тығылады. Бірақ халық кегімен суарылған партизан оқтары оларды жазбай тауып, өңмендерінен өтіп жатыр. Жау қолы жол бойында жусан қалды.

Автоматымның дискасын жаңа ауыстырғалы жатқанымда минерлер тобының командирі мені арт жағымнан жұлықп-жұлқып қалды. Жалт қарағанымда ол маған орман жақты нұсқады. Жалма – жан сырт айналып, арқа беріп жатқан жағым

қарасам: өз көзіме өзім сенбедім, қысы-жазы үстінен түспейтін ұзын фуфайкасының етегі сүйретіліп, менің Майям келе жатыр. Жоқ ол бізге келе жатқан жоқ. Анадай жерде ұшып түсіп жатқан жездерді теріп жүр екен. Жүгіріп бардым да оны көтеріп алып, орныма қайтып келдім. Осы кезде мен қол пулеметін кезене ұстап, жолмен жүгіріп бара жатқан Шалмағамбетті көрдім.

Шайқас бітті. Партизандар көп олжаға қарық болды. Майя да құр алақан емес: оның уысында екі-екіден автомат оғының төрт жезі жүр. Коротченко келіп бізді сапқа тұрғызды да бәрімізге алғыс жариялады.

Осы кезде төрт автоматты арқалап Шалмағамбет те жетті. Ол арқасындағы төрт автоматты жау қаруының үйіндісіне қоса салды да, өзі менің қасыма келіп, Майяны төбесіне көтеріп алды. Мұндай ұрыстардан кейін Майяны қолдарына алып, төбелеріне көтеру отрядтағы барлық партизандардың әдеті болатын.

– Менің қызым, менің Майям! – дедім мен де емірене күбірлеп. Осы кезде менің бар шаршағаным мүлде ұмытылып кеткендей болды. Анадай жерде қанатын жайып бізге қарай Майяны іздеп шаршаған Жамал да жүгіріп келе жатты.

– Менің отбасым! – дедім мен одан сайын масаттанып. Мен бойыма жаңа күш, жігер құйыла бастағанын сездім.

Жылбек Ақәділов,
«Қазақ әдебиеті» газеті 1963 жыл,
9 мамыр №19 (643)

Бір операцияның тарихы

1942 жылдың қарашасы. Кеңес әскерлері Еділ жағасында неміс басқыншыларымен кескілескен ұрыс жүргізіп жатты.

Жау уақытша басып алған біздің территориямен әскер мен қару-жарақ тиеген дұшпан эшелондары толассыз етіп жатты. Партизан отрядының командованиесі дұшпанның шығысқа бет алған эшелондарына шабуыл жасап, жою жөнінде бұйрық берді. Біз бұл кезде Брянск ормандарында едік. Рославль — Брянск теміржолының бойындағы станциялар мен деревняларда жау өзінің гарнизонын ұстады. Мұндағы мақсаты — поездардың жүрісін қауіпсіз ету, партизандардың теміржол бойында иелік етуіне мүмкіндік бермеу.

Партизан бригадасының командованиесі алдын-ала барлаудан кейін Рославль мен Брянскі аралығындағы Пригорье станциясында жау әскерлерін жою жөнінде міндет қойды. Бұл қиын тапсырма еді. Оның қиындығы: станция орман алқабынан алыста, ашық далада болды. Екіншіден, станция маңындағы деревнялар мен тас жолдың бойында оккупанттар күні-түні күзет ұстады. Үшіншіден, станцияға жақын маңда немістің ірі әскери күштері орналасты, шығысында Сещинск аэродромы.

Партизандар бригада командирі Тимофей Михайлович Коротченко жолдастың бастауымен екі тәулік бойы 100 шақырымдай жол жүріп, жау көзіне түспей Рославль қаласының маңында тас жол мен теміржолдан өтті. 1942 жылдың 5 қарашасында таңға жақын бригада батпақты орман алқабына келіп тоқтады. Станцияға майдан жағынан жақын келді. Бұл жақтан оккупанттар партизандарды күтпейтін. Сол күні партизандар ұрысқа енген жоқ. Кешке жақын барлық командирлер мен саяси қызметкерлер штабқа шақырылды. Подполковник Тимофей Михайлович барлаушылар жеткізген деректерді баяндады. Содан соң дұшпан гарнизонын жою жөнінде бұйрық берді.

Бірінші, үшінші батальон станцияға солтүстіктен тиісіп, жаудың қарсылығын жоя отырып, вокзал мадын тазартып, Пригорье деревнясына жетуге тиісті болды. Біздің ротаға послекенің шығысын азат етіп, қару-жарақ тиеген теміржол құ-

рамасын күту міндеті жүктелді. Шабуылды үдете отырып, Брянскі – Рославль тас жолына шығуға тиісті болдық.

Әлім мен Питченко бастаған диверсиялық топтарға да жауынгерлік тапсырма берілді. Әлім бастаған топқа сағат 24-те Пановка өзенінен өтетін теміржол көпірін, Питченконың тобына Рославль жағындағы Боровка өзеніндегі теміржол көпірін бұзу бұйырылды.

Комбриг сөзінің соңында бригаданың бүкіл адам құрамына дұшпанның майдан шебіне жақын орналасқан базасын жою Ұлы Октябрьдің 25 жылдығына біздің тартуымыз болатынын жеткізуді тапсырды. Комбригтің бұйрығы партизандарға түсіндірілді. Қараңғы түсісімен бөлімшелер жылжып, өздеріне белгіленген ұрыс шептеріне орналасты. Әр бөлімше шабуылға шыққанға дейін жау шебін барлауды тоқтатпады. Біздің шолғыншылар теміржол бойында эшелондар тұрғанын, оның күзетін анықтап келді. Рота командирі шолғыншыларға эшелондарды күзеткен солдаттарды үн-түнсіз жоюды тапсырды. Комбригке осы жайды қолма-қол хабарлады.

Неміс сақшысы эшелоннан сәл ұзаған сәтті пайдаланып Петр Афанасьев пен Әлімбай Құсайынов теміржол құрамасына жетті. Сақшы орнына келгенде біздің екі жігіт көз ілеспес жылдамдықпен жау солдатын алып ұрып, қарусыздандырды, дыбысын шығармады. Содан кейін бөгелместен вагондарға гранаталар лақтырып, автоматтан оқ жаудырды. Пригорье станциясында ұрыс басталды. Эшелон күзетін қолма-қол жойып, біздің рота поселкенің шығыс бөлігіне баса-көктеп енді. Фашистер естерін жия алмай, оқты беталды бората берді. Осы кезде станция жақтан жер дүниені жаңғырықтырған гүрсіл естілді. Бұл теміржол көпірінің тас-талқанын шығарған Әлімнің тобы еді.

– Жарайсың, Әлім! Тапсырманы дер кезінде орындадың! – деген комбригтің дауысы естілді. Біраздан кейін Питченконың

тобы да Бобровкадағы теміржол көпірін жойды. Дұшпан совет партизандарының шабуылын тоқтата алмады. Рота поселкеде ұрыс жүргізіп жатқанда, аға сержант А. Абдуллин бастаған партизандардың бір тобы теміржолдағы қару-жарақ, киім-кешек құрамасын өртеді. Ш.Балмағамбетовтың тобы Сецинскідегі самолеттердің бензин бактарын атқылап, жандырды. Мәжит Мұқанов пен Сергей Беловтың диверсиялық топтары теміржол маңындағы техниканы, қоймаларды бұзып, жолды, байланыс жүйелерін істен шығарды. Станцияға Коновальчуктің бригадасы енді.

Кескілескен ұрыс үш сағатқа созылды. Таң атуға азғана уақыт қалды. Комбриг жауынгерлік тапсырма орындалған соң шегінуге бұйрық берді. Өйткені аялдауға болмайды, дұшпанның жақын маңдағы гарнизондары партизандарға тосқауыл қойып бөгеуі мүмкін.

Бұл ұрыста неміс гарнизоны 15 самоләті мен 370 солдаты мен офицерлерінен айрылды. Байланыс техникасы, жолдар мен көпірлер істен шықты. Пригорье станциясында орнатылған мемориалдық тақта осы бір операцияның ескерткіші сияқты.

Жылбек Ақәділов бұрынғы партизан
(«Қызыл ту» газеті, 23 ақпан, 1966 жыл)

Партизанның қатысқан радио хабары

Бұл радио хабарды қандай журналист дайындап жүргізгені белгісіз, еш жерде белгі қойылмаған, тек «шпенка» деген сөзі арқылы радио хабар екенін анықтадық. Хабардың республикалық әлде облыстық радио үшін дайындалғаны да белгісіз. Десек те осы хабар мәтінін белгісіз журналистің баяндауымен бірге беруді жөн көрдік (ав.)

– Сансыз жеңістерге жетісіп, талай мемлекетті жаулап, әбден аптығып алған неміс басқыншылары біздің Отанымызға опасыздықпен шабуыл жасады.

Ұлы Отан соғысының сұрапыл күндерінде негізгі Армиямызбен бірге жау тылында жүздеген партизан отрядтары құрылып, немістерге күйрете соққы берді.

Отан соғысындағы бүкіл дүниежүзілік тарихи жеңіске еліміздің барлық халықтарымен бірге Қазақстан еңбекшілері де, оның ішінде қазақ халқының ұлдары мен қыздары да лайықты үлестерін қосты. Майданда кеңес жауынгерлері, жау тылында партизан отрядтары ерлік пен батыллықтың үлгісін көрсетіп, Отанымыздың нағыз ержүрек патриоттары екенін жұртқа танытты. Олар теңдесі жоқ ерлік жасады.

Бүгін біз хабарымызда Кеңес армиясының бұрынғы офицері, кейіннен ержүрек партизан болған, коммунист Жылбек Ақәділовпен оның отбасының Ұлы Отан соғысы жылдарындағы тағдыры, жауынгерлік істері турасында айтпақпыз.

Соғыс жылдарында Белоруссияның түрлі облыстарында әрекет жасаған қабілетті командир, партия қызметкері Коротченконың партизан бригадасында Кеңес армиясының офицері Жылбек Ақәділов өзінің зайыбы Жамалмен бірге болды.

Жас офицер Ақәділов 1941 жылы Отан соғысы басталмас-тан бұрын Н. бөлімшесінде (кеңес кезінде әскери бөлімдер тұрған жерлер құпия сақталатын ав.) әскери қызметін өтеп жүрді. Сол, 1941 жылдың 26 маусымы күні Неман өзені бойындағы Гродно және Влоховиск қалалары бағытында ұрыс жүріп жатты. Шабуыл жүріп жатқан қауырт кездердің бірінде атты әскер эскадронының командирі Жылбек Ақәділовті шақырып алып, негізгі бөлімшелер өзеннің арғы жағына өткенше, өзінің взводымен жауды бөгей тұруы керектігін айтып бұйрық берді. Шағын взвод осы жерде жаудың өздерінен бірнеше рет басым күшін екі күн бойы бөгеп, негізгі бөлімдердің ілгері кетулеріне мүмкіндік берді.

Бірақ та, бұл кезде біздің армияның негізгі бөлімдері ілгері қарай алыстап кеткендіктен, Жылбек Ақәділовтің взводы оларды қуып жете алмай, жау уақытша басып алған аумақтағы орман ішінде қалады. Ержүрек жауынгерлер жау тылында қалса да, орман ішінде жүріп жаудың шағын отрядтарына тұтқиылдан шабуыл жасап, оларға күйрете соққы беріп отырады. Бұларға жау тылында бөлініп қалған шағын отрядтар мен жеке жауынгерлер келіп қосылады. Орман ішіндегі кеңес жауынгерлерінің өмірі бірнеше айға созылады. Олар осы уақыт ішінде жаудың адам күші мен техникасы басым болғанына қарамастан дұшпапды көп шығынға ұшыратты.

Осылайша бұл намысшылар тобы айла-әрекеттердің, дұрыс басшылықтың, бірліктің арқасында, қолға түспей, қоршауда қалмай келе жатты. Тек қараша айының күз күндерінің бірінде Жылбек Ақәділов бастаған взвод жауынгерлері Белоруссияның Могилев облысы маңындағы орманда әрекет жасап жүрген партизан отрядына келіп қосылады.

Міне, соғыс басталысымен айрылған зайыбы Жамалды да осы партизан отрядына келгеннен кейін тауып алып, осы отрядта Жылбек Ақәділов үш жылдай уақыт болады. Қазір Жылбек Ақәділовтың партизан отрядында болған кездеріндегі есте-лікті тыңдаңыздар.

– Бүгін өзімнің отбасыммен Ұлы Отан соғысы кезінде партизан отрядында болған үш жылғы уақытымның кейбір аса маңызды оқиғаларын айтқалы отырмын.

Бұл 1942 жылдың ақпан айы болатын. Екінші Клетнянск партизан отрядының құрамында болғанымызға жеті-сегіз айдай уақыт өтті. Біздің отрядтың Смоленск облысындағы Мостицк деген деревнясының маңындағы қалың орманға келіп орналасқанына екі-ақ күн болған. Бұл жылы қыс қатты, қар қалың болды. Қатты соққан боран жолды бөгеп, алға бастырмайтын.

Бір күні партизан отрядының барлаушылары Еришичи қаласынан неміс командованиесі үш жүзден астам солдаттан құралған жазалаушы отряд шығарғаны жөнінде құпия хабар жеткізді.

Біз өзімізге келе жатқан жазалаушы отрядты қарсы алып, соққы беру үшін базадан шамамен жиырма шақырым жердегі Пришица деревнясы маңында тосқауыл құрдық. Көп кешікпей жау отряды да келіп қалды. Осы арада болған қанды шайқас екі сағатқа созылды. Біз немістерді қоршауға алып, түгел қырдық.

Осы жылдың маусым айында немістер партизандарға қарсы үлкен шабуыл бастады. Бұл жаудың ең ірі шабуылының бірі болды. Алдымен барлау жүргізген немістер көп кешікпей негізгі күштерін шабуылға шығарды.

Рощин жолдас бастаған отрядтың тұтқиылдан жасаған шабуылына тойтарыс бере алмаған немістің бір батальоны үлкен шығынға ұшырап кейін шегінді. Бірақ немістердің күші партизандарға қарағанда неғұрлым басым еді. Олар партизандарды қоршауға алып құртып жіберуді жоспарлайды. Біздің партизандар жаудың қоршауынан құтылу үшін оның осал жерлерін іздестірді. Сөйтіп, бір күн арналысқан қатты шайқастан кейін, жау шебін бұзып шығып, жүз шақырым шамасындағы Клетня ауданының Каменец деревнясының оң жағындағы қалың орманға келіп паналадық. Бірнеше күнге созылған сұрапыл соғыста қажыған адамдарға мұндай жол жүру оңайға тимеді.

Бұл қанды кескілескен шайқаста біздің отрядпен бірге зайыбым Жамал мен алты айлық Майя да болатын. Партизан отряды осы орманда демалып, қорғаныс жасады. Біраз тынығып, күш жинап алғаннан кейін немістермен кезекті ұрысқа дайындалдық. Дамылсыз ұрыс, бір орманнан екінші орманға орын ауыстыру Жамал мен кішкентай Майяны үлкен жерге қайтаруға мүмкіндік бермеді. Сондықтан бұл жорықтардың азабын Майя мен Жамал да тартып жүрді.

Күні-түні үздіксіз жол жүруден қажыған, ұйқы да жоқ, арпа-бидайының келтірген наны біздерге бал татыған уақыт еді. Солдат құтысымен су қайнатып ішуге де мүмкіндік жоқ.

Жаралылар мен Жамалдарға берілген арық-тұрақ ақбоз аттың да арқасына шокпыт, тоқым батып, отсыз, сусыз жүрістен әбден қажыған кез еді. Бір күні түнгі жүрістің соңында күн жаңа көтеріліп келе жатқан кезде біздің отряд Опороть өзенінен өтті. Бұл өткел еңсіз болғанымен түбі боз батпақ, ағыны қатты болды. Жамал өткелдің ортасына келген кезде аты батпақтан тайып құлап қолындағы баладан айрылып қалды. Өзі аттың сол жағына қарай құлап түсті. Құндақтаулы бала аттың екінші жағынан ауып түседі де су бетінде қалқып ағып жүре береді. Соңында келе жатқан Әбдірәйімов Шармұқан Мәйкені көре сала, өз сырқатына қарамастан, қару – жарағымен бірге суға қойып кетеді де бір батып, бір шығып жүрген баланы судан алып шығады. Қызымыздың ажалдан аман қалуына Шармұқан себеп болды.

Бір күні біздің отряд Пригорье станциясында самолет, қару-жарақ және оқ-дәрі тиелген үлкен бірнеше теміржол құрамының тұрғаны туралы хабар алды. Бұл өзі стратегиялық маңызы бар ірі станция болатын. Біз түн қараңғысын жамылып, ешбір дыбыс шығармай станцияға аттандық. Шабуыл жоспарын дұрыс ұйымдастырудың нәтижесінде мұндағы күзетте болған немістердің бас көтеруіне мұрша бермей тұтқиылдан шабуыл жасап, станциядағы қару-жарақ тиелген құрамаларды лезде жойдық.

Осы жорықта бөлімше командирі Михаил Тараторин мен гурьевтік жас қазақ жігіті Шармұқан Әбдірәйімов асқан ерлік көрсетті. Біздің тұтқиылдан жасаған сәтті шабуылымыздан кейін бір апта бойы жаудың қару-жарағы жанып жатты. Бұл жолы ондаған шақырым теміржол істен шықты. Осы ұрыста ерекше көзге түскен бір топ партизандарды жоғары командо-

вание үкімет наградасына ұсынды. Кейіннен мен Пригорье станциясындағы жүргізген операция үшін «Қызыл жұлдыз» орденімен марапатталдым.

Біздің бұл шабуылымыз жауды тіпті өршелендіріп жіберді. Олар партизан отрядтарына қарсы үлкен шабуыл жасап, қоршап алып, толық жоюды ұйғарды. Көп кешікпей басқыншылар Морозовка деревнясының маңында бізді қоршауға алып, шабуылға шықты. Бұл қоршау ұдайымен он күнге созылды. Қоршаудың соңғы күндерінде күн суытып, немістер үшін орман ішінде соғысу қиындай түсті. Партизандардың барлаушылары орман ішіндегі жаудың осал жерлерін тауып, бұзып шығуға әрекет жасады. Бірақ немістер күштерін тез жинап, бізді қыспаққа ала бастады. Төрт сағатқа созылған түнгі шайқаста партизандар жау шабуылына тойтарыс беріп, қоршауды бұзып шықтық. Таң ата Мамаевка орманына келіп орналастық. Осы түнгі шайқаста Жамал мен Майя және тағы бірнеше партизандардың жаудың қоршауында қалып қойғаны анықталды. Бұл жағдай партизандарды қатты қобалжытты. Арада бірнеше күн өткеннен кейін қоршауда қалған партизандар бізге келіп қосылды. Бұлардың арасында Жамал мен Майя жоқ болып шықты.

Оларды іздеуге мен өз взводоммен және бірнеше барлаушы партизандарды алып жолға шықтық. Үш апта бойы орман ішін кезіп маңайдағы деревняларды аралап, ешбір хабар біле алмадық. Тек төртінші аптада ғана Лузганка деревнясында екені анықталды. Лиза деген партизан қызы оларды орман ішінде кездестіріп, өз үйіне апарып жасырған көрінеді.

1943 жылы біз немістерді кейін ысырып тастап, келе жатқан Кеңес Армиясының негізгі күшімен кездестік. Осы жылы мен қыста демалыс алып, Жамал мен Майяны Павлодар қаласына әкеліп салып, өзім қайтадан Отан қорғауға аттандым.

...Міне, Кеңес Армиясының офицері, бұрынғы ержүрек партизан Жылбек Ақәділовтың Ұлы Отан соғысы жылдарындағы жауынгерлік жолы осындай болды.

Талай қауіп-қатерден қалған, партизандардың еркесі болған Майя қазір (сол жылдары ав.) Павлодар қаласындағы № 15 мектептің оныншы сыныбында оқиды. Ал партизан Жамал апай Павлодар қаласындағы «Объединение» артелінде тігінші мастер болып істейді. Жылбек Ақәділовтың өзі финанс қызметкері. Партизанның қатысуымен арнайы дайындалған радио хабарының мазмұны міне, осындай.

Ширек ғасыр өткен соң...

Міне, осындай тақырыппен «Қазақ КСР-інің 50 жылдығы қарсаңында» деген айдармен берілген Жылбек Ақәділовтың мақаласы.

Бұл хат өткен жылы күзде келіп еді. Демалыс күні болатын. Үй маңындағы ұсақ-түйек шаруашылықты жайғастырып болып, үйге кіргеніме онша көп уақыт болған жоқ. Жаңа газеттерді ақтарыстыра бастағаным сол еді, кенеттен біреу әйнек қақты. Аты-жөнін білмесем де өңі таныс. Өзіміздің хат тасушы болып шықты. «Күнде бізге келген хат-хабар, газет-журналды сырттағы почта жәшігіне салып кетуші еді, бүгін әйнек қаққаны несі?» – деп іштей ойға келдім де:

– Кіріңіз, жоғарылатыңыз, – деп құрмет білдірдім хат тасушыға.

– Рахмет ағай, уақыт жоқ, – деп мез боп қалды ол да жылы жүзбен қарсы алғанымға шын разы болып. Сумкасын ашты да маған хат ұсынды.

– Күндегідей жәшікке неге тастап кетпедіңіз? – дедім сыртында қалың орманның, қолына автомат ұстаған адамның суреті бар әшекейлі конвертті қабылдап алып жатып.

– Жоқ, аға бұл жай хат емес, заказной хат. Сондықтан алғаныңыз туралы қол қойыңыз, – деп сырты тозыңқыраған көкшіл дәптерді ұсынды маған.

... Түс әлеті. Тұман айғыш, күн көзі саф алтындай сарғайып шығып келеді. Хатты ашуға кірістім. Брянск облысы, Дубровка ауданынан келгені сыртында жазулы тұр. Бірақ кімнің жазғаны, не жазғаны әлі белгісіз жұмбақ. «Партизандар жазды ма екен, әлде қызыл ізшілер жазды ма екен, болмаса пионерлер жазды ма екен?» деген ойлар конвертті ашып оқығанша көз алдымнан тізбектеліп өтіп жатыр, өтіп жатыр. Хатты оқып отырмын.

– ...Ұлы Отан соғысының бұрынғы партизаны құрметті **Жылбек Ағадылов** жолдасқа!

Сізді және бұрынғы партизан семьясының мүшесі Жамалды, Майяны Дубровка аудандық партия комитеті мен еңбекшілер депутаттары аудандық Советі атқару комитеті Брянскінің неміс-фашистерінен азат етілгеніне 25 жыл толған күнін атап өту мерекесіне шақырады.

Құрметпен,
аудандық партия комитеті
аудандық атқару комитеті.

Хат тасушы міне, осындай бір қуанышты хабар әкелген еді.

Арада шамасы бір апта өткенсін Майя екеуміз самолетке отырып, совет халқының тынысы, алтын астанамыз Москваға ұшып шықтық. Самолет самғап ұшып келеді, менің кексе тартқан жүрегім де Брянск орманында оқ астында, өмір мен өлім белдескен отты соғыс күндерінде табысқан партизан достары-

мызбен қашан төс қағысып, қауышар екеміз деп алып ұшып келеді. Москва Брянскіге, ал Отан соғысы жылдарында партизандар өлкесінің штабы болған Брянскі болса, бізді Клетня ауданының орталығына жеткізді.

Клетня орманы. Үлкен Брянскінің бір бөлігі. Ер жүрек партизан Тимофей Коротченко басшылық жасаған екінші Клетня партизан бригадасының құрамасының өздерінен күші басым неміс жендеттеріне күні-түні тыным тапқызбай, көбірек соққы берген жері де осы Клетня орманы болатын. Коротченко басқарған біздің бригада партизандары Пригорье станциясына бекінген неміс-фашист басқыншыларын талқандап, станциядан қуып шыққан еді. Дәл сол сәтте партизан Федор Данчиновтың бірінші Клетня партизан бригадасы неміс командованиесінің Сепцинскі авиабазасының гитлершіл ұпқыштарының демалыс үйіне айналған Сергеевка деревнясына тұтқиылдан шабуыл жасап, деревняны басып алған-ды.

Әрине гитлершілер бекініп алған селолар мен деревняларды, теміржол станцияларын азат ету оңайға түскен жоқ. Ұлы Отанға, Коммунистік партияға деген шексіз сүйіспеншіліктің арқасында, кескілескен ұрыстардың арқасында қол жетті.

– Отан үшін, қанға қан, жанға жан! – деген жауынгерлік ұран неміс – қарақшыларына деген өшпенділікті одан әрі күшейтіп, желіккен жаудың күлін көкке ұшыруға жігерлендіріп отырды.

– Партизан алға!

Отты жалын ішінде, зұлым жау тылында құрылған партизандардың ой тілегі, неміс-фашистерін құртуға меззейтін жауынгерлік ұраны осы болды.

Міне, содан бері ширек ғасыр өтті. Біз бұрынғы Отан соғысының партизандары ұланғайыр еліміздің түкпір-түкпірінен Брянскі жерін, сондай-ақ Клетня ауданының гитлершіл басқыншылардан азат етілгеніне 25 жыл толуын атап өту үшін

партизан өлкесі Брянск жеріне жиналды. Арада ширек ғасыр өткеннен кейін көріскен бұрынғы партизан достар қуаныштың белгісі ретінде бірімен бірі құшақтасып, сүйісіп қарсы алды. Жиналғандардың ішінде өткен Отан соғысы жылдарында Брянскі жеріндегі Дубровка, Жуковка, Клетня ауданының орманды жерлерінде фашист жендеттерге қарсы ұйымдастырылған партизан бригадаларының батыл партизандары, әскери барлаушылар және сонымен бірге немістердің Сечинск соғыс аэродромында фашистерге қарсы астыртын жұмыс жүргізіл, Отан тапсырмасын орындаған жасырын ұйым мүшелері болды.

Біз, Отан соғысының бұрынғы партизандары, бірінші күні Сечинскіде бас қостық. Мұнда немістердің Сечинск аэродромын құрытып жіберуге, жауға қарсы астыртын жұмыс жүргізуге қатысып, ерлікпен қаза тапқан Отанның ержүрек ұл-қыздарына арналып орнатылған ескерткіштің ашылу құрметіне үлкен митингі өткізілді.

Брянск орманы қарулас дос болған партизан бауырлармен дидарласу, ұмыт болып бара жатқан көп жайларды еске түсірді. Міне, көз алдымда екі түрлі Клетня, екі түрлі Дубровка. Кеше Отан соғысының қан кешкен, ажал оғын кезенген отты жылдарында бізді сұстанып, қасірет үстінде қарсы алған Дубровка мен Клетня бүгін жылы шырай беріп, ыстық құшағын жайып қарсы алды. Бұдан ширек ғасыр бұрын Брянск жерінде күлкі дегенді, күліп жүрген пендені кездестірмесек, бүгінгі Брянск қуаныш құшағында, көңілді күлкі де, шаттық та сонда. Бізге пана, ал гитлершіл қарақшыларға оқ болып атылған, найза болып қадалған Брянск орманы да жасарып, құлпыра түскен.

(Бұл мақаладағы кейбір деректер басқа тақырыптар аясында жазылып, айтылғандықтан, оның кейбір жазылмаған тұстарын алып отырмын. Ав.)

...1943 жыл. Қыс. Орман іші. Біздің бригаданың өзінен күші басым жаудан із жасырып келіп жайғасқан жаңа қонысы.

Аспанда бұлт жоқ болғанымен күн шақытқан суық, орман арасы буалдыр. Жігіттер кезекті тапсырма орындау үшін, немістерді торып, олжа түсіруге жаудың жолын бөгеп, ілгері бастырмау үшін «рельс соғысына» аттанып кеткен-ді. «Рельс соғысы» дегеніміз-фашистердің соғыс жүгі мен әскерлері тиелген эшелондар жүретін теміржолдардың рельсімен шпалына, көпірлерге мина қою, қирату деген сөз. Таяуда біздің бригада Бесед өзені үстіндегі ұзындығы бір жүз сексен метрлік көпірді талқандап, әрлі-берлі поезд өткізбей қойғанды. Бригаданың соңғы кездердегі табысы жаман емес. Лозов атындағы партизан отрядымен бірлесе қару жұмсап, немістердің Панятковка, Пригорье станцияларындағы гарнизондарын құрытып жіберіп, көп олжа түсірген едік.

Бүгін де сондай жорықта Жамал мен Майя партизандардың жаңа қоныс лагерінде қалған. Бір заматта Жамал мен партизан қыз Лида таяудағы селолардан тіл алып келу үшін жолға шығады. Олардың соңынан партизан күркесінде жалғыз қалғысы келмей Майяда тысқа шығады. Бірақ оның далаға шыққанын Жамалдар аңғармайды да тапсырманың соңында кете барады.

Шешесін іздеген Майя да енесінен айрылған ботадай тәлтіректеп, шамасы жеткенше орман ішін кезе береді. Ақыры көп болып іздеудің күшімен сәбиді аман-есен тауып алдық-ау.

– Сен сондағы кішкентай партизан атанған Маечкасың ба? – деп Майяның бетінен алма – кезек сүйді екінші Клетня партизан бригадасының бұрынғы партизаны А. Рябушов қарт. Ол – партизан мекенінен адасып кеткенде Майяны із кесіп қарасқандардың бірі болатын.

Қарулас дос

Жылбек Ақәділовтың бұл хаты Қарағанды облысының газеттерінің біріне жолданса керек. Хат былай басталыпты:

«Құрметті редакция!

Сіздердің Шет ауданының тумасы, Ұлы Отан соғысы жылдарында фашист басқыншыларының тылындағы партизандар қатарында бірге болған қарулас досым Әлімбай Тілеулин туралы қысқаша хабарымды оның ата-анасына, жақын туыстарына, жерлестеріне газеттеріңіз арқылы хабарлауларыңызды өтінемін».

Бұл мыңдаған халық намысқорларының ордасы болған Брянск орманында ашу кернеп, түгі сыртына шығып елмен бірге қаһарланып тұрған кез еді.

1942 жыл фашист басқыншыларының тылында партизандар қозғалысы күн сайын күшейіп, жол бойында, деревняларда жаумен кескілескен ұрыс өріс алды.

Сол жылы ақпан айының бас кезінде Лузганка хуторының оңтүстігіндегі орман ішінде Әлімбай Тілеулинмен кездестім. Ол кезде Әлімбай майор Рощиннің отрядында барлаушы екен. Кешікпей сол отрядқа біздің де тобымыз қосылды.

Әлімбай орта бойлы, иықты келген қараторы жігіт. Сол жаугершілік өмірге шыңдалып, әрқашанда сақадай сай, қарулары үстінен түспейтін. Маңай толған жау, жау бар жерде өлім бар деп ешқашанда үрейленбейтін.

Басқыншылармен ұрысқа аттанған кезде Әлімбайға ерекше намысқорлық жігер бітіп, батылдық танытатын. Қолбасшылардың бұйрығын ұқыптылықпен тыңдап, оны абыроймен орындауға барлық күш-жігерімен кірісуші еді.

1942 жылдың мамыр айының алғашқы күндерінде біздің партизандар отряды «Үлкен жермен» байланыс жасап, орталық партизандар штабынан бұйрықтар түсті. Сол бұйрықтардың

бірінде отрядымызға теміржол бойындағы деревнялардағы жұмыстарды күшейту міндеті қойылды. Бірақ ол жақта диверсиялық жұмыстарды атқаратын жарылғыш заттар жоқ болатын. Сондықтан біздің әскери бөлімдеріміз 1941 жылы Алешенка деревнясы маңындағы фашистердің танктеріне қарсы құрған миаларын жарып алмай, көмілген жерінен қайта қазып алуды Әлімбай басқарып жүрген партизандар тобына міндеттеді.

Әлімбайдың тобы бұрын қойылған миалардың бірін де жарып алмастан құрылған орындарынан қазып, отряд базасына жеткізді. Бұл аса қауіпті, әрі жауапты тапсырма ойдағыдай орындалды. Кешікпестен Әлімбай бастаған жол бұзғыштар тобы бірінші болып «Үлкен жердің» бұйрығын орындауға, салмағы сегіз келі миаларды арқалап Кричев-Пастюкович, Пастюкович – Сураж аралығындағы теміржол бойына фашистердің майданға жіберіп жатқан қару-жарақтарымен соғыс техникасын құртуға аттанды. Сол жолы командованиенің диверсиялық тапсырмаларын ойдағыдай орындаған Әлімбай «Ленин» орденімен марапатталды.

1942 жылдың бесінші қарашасының түнінде біздің отряд және Сергей Лазо атындағы партизандар отрядымен бірге басқыншылардың күрделі соғыс күштері шоғырланған Пригорье теміржол станциясына шабуылға бардық. Сол түні Әлімбайдың жарылғыш заттар қоятын тобы станцияның күншығыс тарапындағы теміржол көпірін күзетуші фашистер тобын жойып, үш жерден тол пашкелерін қою арқылы көпірді талқандады. Тапсырманы уақытымен орындап, станция басында тұрған екі эшелон соғыс техникасы мен қару-жарақтары өртелді. Үш жүзден аса солдат пен офицерлер шығын болды.

Қарашаның аяқ шенінде командованиенің бұйрығы бойынша Әлімбайға кіші лейтенант атағы берілді, сонымен бірге взвод командирі болып тағайындалды.

1942 жылдың қарашасынан 1942 жылдың ақпанына дейін фашистердің жазалаушы отрядтарымен болған ұрыстарда

Әлімбайдың взводы ерекше ерлік көрсетті. Әсіресе, Мамаевка тоғайындағы тосқауыл ұрыста Әлімбайдың взводы жаудың алдыңғы топтарын көп шығынға ұшыратты, қатты тойтарыс берді. Фашист жазалаушылары партизандар тұрағына бара алмай кейін шегінді.

Өртарапқа тапсырма алған партизандар топтары штабқа қайтып оралғанда, тай-құлындай шұрқырап кездесіп, бір-біріміздің сәтті сапарымызға бәріміз қатты қуанып қалатын едік. Сол сияқты Әлімбайдың тобы диверсиялық тапсырмаларын орындап қайтып оралғанда, партизандар оларды ортаға алып, тапсырманы қалай орындағандары жөнінде беріле тыңдал, оның ерлігіне аса сүйсінетін.

Әлімбайға партизандардың қойған аты – Әлім еді. Сондықтан Брянск, Смоленск облыстарының халқы украиналық, москвалық достар күні бүгінге дейін оны Әлім дейді.

Әди Шәріповтың «Партизан қызы» кітабында да Әлім Үтеулин деп жазылған Әлімбайдың намысқорлығы, қайраты басым болатын. Оның неміс басқыншыларымен кескілескен ұрыстардағы ерліктері Әдидің кітабында айқын атап өтілген.

Шынында ол Әлім Үтеулин емес Әлімбай Тілеулин екенін және Қарағанды облысының Шет ауданындағы Байшүгір колхозының тумасы екенін, 1965 жылы желтоқсанда кездесуге барғанымда Смоленскінің мұрағатынан білдім.

Фашист пулеметтері мен зеңбіріктерінен мың сан ұдай төнген ажалға кірпік қақпай қарсы тұрған халқымыздың ержүрек ұлы Әлімбай!

Бар арманы фашистерді мәңгілік жойып, туған елге, аман-есен оралсам дейтін. Бірақ Әлімбай Тілеулин арманына жете алмады. 1943 жылдың 14 ақпаны күні отряд командованиесінің бұйрығын орындау сапарында ауыр жараланып, 15 ақпан күні қайтыс болды. Барлық отряд мүшелері болып Әлімбай досымызды арулап, туысқандар зиратына жерледік.

Зират басында батальон командирі жолдас Илюхин, қазақстандықтар атынан Әди Шәріпов сөз сөйледі. Әлімбай Тілеулин үшін да жаудан кегімізді аламыз деп партизандар ант бердік.

Әлімбай Тілеулин жерленген туысқандар зираты Брянск облысының Дубровка ауданына қарасты «Задняя» орман учаскесінің оңтүстік батысында. Әлімбай сол кезде 22-ге жаңа ғана толған қыршын жас еді. Жаста болса Ұлы Отан соғысы жылдарында Отанын қанды балақ фашист басқыншыларынан азат етуге елеулі үлес қосқан еліміздің адал ұлы. Батырлық істерімен анасының ақ сүтін ақтаған халқымыздың ардақты ұлы болды.

Брянск облысы, Жуков ауданына қарасты Павлино селосында, Отан соғысы жылдары қаза тапқан партизандарға арнап орнатылған ескерткіш тақтада үлкен-үлкен әріппен ойып жазылған Әлімбай Тілеулиннің есімі де мәңгі тұр.

Село халқы, ұрпақтар ескерткішінің маңына жыл сайын қызғалдақ гүлдер егіп, ардақтап сақтайды.

Хат соңынан: Павлодар қаласы. Партизандардың Клетнялық екінші бригадасының взвод командирі Жылбек Ақәділов деп қолы қойылған.

Жиырма жылдың жырлары

«Лениншіл жас» газетінде 1963 жылдың 22 маусымында жарық көрген белгілі жазушы Қалмұқан Исабаевтың мақаласы.

Бұдан жиырма екі жыл бұрын 1941 жылдың 22 маусымы күні таң қараңғысын жамылып фашистер бейбіт еліміздің шетінен келіп тиген еді. Ұлы Отанын қорғауға бүкіл ел болып аттанған еді халқымыз. Барлық ұлттың ұл-қыздары қан майданда қатар жүріп жаумен айқасты. Әділетті күресте

еліміз жеңіп шықты, салтанат құрды қайтадан. Сол сұрапыл кезеңдерде жерлестеріміз орыс ормандарында, Украина мен Белоруссияның қалалары мен деревняларында жүріп талай ерлік көрсетті. Бүгін газетімізде осындай қиын кезеңнің бір көрінісін беріп отырмыз.

Етікпен су кешкен жорықтардың бір күнінде Жылбек тобы орман ішінен босқан халықты көрді. Сұлал-сұлап жатыр екен. Оның ішінде жары Жамал да табылды. Аяғының ауырлығына қарамастан екі жүз шақырым жаяу сапар шеккен.

Көп кешікпей қылышын сүйретіп қыс та келіп қалды. Енді олардың шығысқа қарай жылжуы қиындай түседі. Жамалдың күні жақындап қалған еді. Оның бержағында Белорусс орманында партизан отряды да құрылып қалды. Сөйтіп, 1941 жылдың қарашасында, қақаған қыста, орман ортасында дүниеге нәресте келді. Ол Жылбек пен Жамалдың көптен күткен бөбектері еді. Жаңа адамды жерден көтеріп алған партизандар оған өмірі май күніндей жайма-шуақты өтсін деп Майя деп ат қойды. Сөйтіп, Майя партизан отрядында өседі...

Бүгінде Майя Ақәділова Қазақтың Абай атындағы педагогикалық институтындағы физика-математика факультетінің төртінші курсына оқиды.

Майя кейін өзін қиын қыстау кезеңде мәпелеп өсірген адамдарды іздеп алыс Белоруссияға хат жазған еді. Көп ұзамай Белоруссиядан бұған хат келді. Хатты Александра Степановна Некрасова деген әйел жазыпты.

– Сәлеметсіз бе, қымбатты Майя! – деп жазыпты Александра, осы жаңа ғана «Брянский рабочий» деп аталатын өзіміздің облыстық газеттен сенің хатыңды оқыдым. Оқыған сәтте-ақ не жыларымды, не қуанарымды білмедім...

Мен отрядта сенің әке-пешенмен бірге болдым. Шешенді-Женя, әкенді Жора деп атайтынбыз...

1942 жыл май айының алғашқы күндері әлі есімде. Шелектеп құйған жауын бірнеше күн толастамады. Азық-түлік

таусылды. Немістер лагерь мен мыңдаған деревняларды бомбалап жатты. Енді ол жер бізге мекен болмады. Үдере өштік. Жүгіміз бен жаралы жолдастарымызды көтеріп алғанбыз. Дәл осы кезде сенің мамаңның безгекпен ауырғаны бар емес пе. Ол ат үстінде әрең отырған. Сол кезде маған жаралылар мен сырқат партизандарға қарап жүру үлесі тиген еді. Сонда мен сені де көтеріп жүргем. Ол жорық маған да жеңіл тимеді. Сонда да сені қолымнан түсірмейтінмін. Бір рет сені атқа да мінгізгем. Сен құламай, жап-жақсы отырғансың. Кейде бәріміз кезекпен көтеріп жүретінбіз. Бір рет Опороть өзенінен өтіп бара жатқанымызда аттарың сүрініп кетіп, мамаңмен екеуің суға кетіп қала жаздағансындар. Мұны мамаң саған айтқан болар. Сол кезде менің де өзіңмен шамалас екі балам деревняда қалған болатын. Солар есіме түскенде мен ылғи сені көргім келіп, сәби үніңді естігім келіп, жер үйлеріңе бара беретінмін. Ал, аяғың шыққан кезде, жер үйлеріңді өзін кезіп жүретін болғансың. Тілің шыға бастағанда біздің ротаның командирі Василий Новиков жігіттерге «Енді боқтап сөйлеуді қойындар, Майяны да үйретіп алып жүрерміз»-деп артық сөзге тиым салған. Өлі есімде сол күндері бәрімізде де су болмаған киім қалмап еді. Ал, сен суық пен жаңбырдан мүлде көгеріп кеткен едің. Бірақ та не тоңдым деп, не қарным ашты деп қыңқ еткен үніңді біз мүлде естімейтінбіз. Осыған қарағанда сен жалпы қауым басына төнген ауыр, қорқынышты кезенді түсінетін сияқты едің.

Біздің отрядтың командирі Тимофей Михайлович Коротченко Витевск қаласында Киров көшесі 1, №22 кварталда тұрады ғой. Ол отрядтың тарихын жазып жатыр. Мен бүгін оған сенің мақалаң мен фотокарточканды жіберемін. Оның да менен бетер қуанары сөзсіз.

Майя, папаң мен мамаңның Әлім жөнінде әңгіме айтқанын құлағың шалмады ма? Оның қалай қаза тапқанын мен білемін ғой. Туған-туыстарын іздеп тапсақ жақсы болар еді. Бұл

жөнінде папаң бірдеңе білсе маған жазындар. Бұрынғы партизандар Мұқанов, Сахиттер қайда екен?

Майя, менің де қыздарым сендей болып өсті. Зина күйеуде, Сибирьде тұрады. Андрей деген ұлы бар. Менің мұғалім болып істегеніме 26 жыл болды. Кіші қызым Неля өзіммен бірге мектепте істейді. Оның да қызы бар.

Майя, папаң, мамаң бәрің біздің жаққа қонаққа келіп қайтындар...»

Хатты оқып Майя да бір жылап, бір күлді. Бұл адамның өзіне соншама жақын ана екенін ол жақсы білді. Бірақ хатта жазылып отырылған уақыт Майяның есіне түсуі былай тұрсын, тіпті ешқандай елес те бермейтін. Сонда да ол Белоруссияға хат жазып жіберген еді. Екінші хат Павлодарда тұратын Жылбекке де кетті. Оған Майя Александра Степановнаның хатын да қосып жіберді. Онда көрсетілген адреспен Жылбек бұрынғы отряд командирі Коротченкоға да хат жазды. Онда ол семьясының аман-саулығын, өзінің финанс қызметкері екенін, Жамалдың тігін фабрикасында істейтінін жазған. Көп кешікпей жауап та келді.

«Қымбатты менің бауырларым, Жылбек, Жамал және Майя, командирлеріңнен сәлем, бәріңді де құшып-сүйем және денсаулықтарың сау болып, бақытты болуларыңа тілектеспіз, — деп жазыпты Тимофей Михайлович. — Сендердің хаттарыңды оқып, жасыратын не бар, көзіме жас алдым. Тегі қартайып қалсам керек. (Мен қазір 57 жастамын ғой) Біз көріспегелі қанша уақыт өтті, қарт Ертісте қанша су ағып кетті десейші! — Бақандатқан 20 жыл! Ал, кішкентай партизан Майя енді бір жылдан кейін мұғалім болғалы тұр екен. Бұл жақсы, өте жақсы. Кішкентай Майя тек сендердің ғана мақтаныштарың емес, сонымен бірге оның атын атап маған да мақтануға рұхсат етіңдер. Шынын айтқанда, Майяны ер жеткен қалпында, студент қалпында көз алдыма елестете алмай отырмын. Көзімді жұмсам болғаны кіп-кішкентай Майяны көремін. Қап-қара көзінен ұшқын ата-

ды. Екі беті алмадай қып-қызыл. Таң атса болғаны ол лагерде әркімге қол созып зыр жүгіріп жүргені. Сақал-мұрты өскен салқын өнді адамдар арасындағы оның дауысы қоңыраудай сылдырап жүруші еді. Ал, әлгі салқын жүзді адамдар оған күле қарамай қоймайтын. Біреуі басынан сипап өтеді, біреуі мандайынан сүйіп кетеді, енді біреулері көтеріп қызықтайды. Оның ішінде сәбидің қолына қант-конфет ұстатып кететіні де болатын. Елде жоқ, қолда жоқ нәрселер Майяға ұсынуға табылатын. Тіпті жорыққа шыққандардың Майяға деп бал ала келетінін қайтерсің. Осының бәрі Майя үшін рахат дүние еді ғой. Сонда маңында жүріп жатқан соғыс, атыста оның ешқандай да қатысы болмайтын сияқты еді ғой. Шіркін сәбилік!

Иә... кішкентай партизанды біз бәріміз де жақсы көруші едік-ау! Менің ше оны бәрінен де комсомолец Саша-Әди Шәріпов айтып отыратын. Өте жақсы көретін еді ғой. Мен Саша Майя жөнінде кітап жазды деп естіп едім. Кітабының атын «Партизан қызы» деп атапты ғой. Сашаға сәлем айт, маған бір кітабын жіберсін.

Біздің өміріміз жақсы. Ал, өздерің келесі хатта суреттеріңді жіберіңдер. Егер Майяның бала кезіндегі суреті болса, тіпті жақсы! Оны да жіберіңдер. Бәріңді де қонаққа шақырушы командирлерің Т. Коротченко».

Бұрынғы партизандар осылай, жиырма жылдан кейін хабарласа бастаған еді. Бүгінде хат саны көбейе түсуде. Бәрі де от пен оқтың арасында туған Майя Ақәділованың үлкен азамат болып өскенін қуана жазады. Қуанбай ше?! Қиын – қыстау кезеңде араларында болашақтың символындай болып жүрген кішкентай Майяны сол партизандардың өзі мәпелеп өсірді емес пе?! Қанды жорықта жүргендерінде, жеңіспен қайтып барғандарында лагерь ортасында жүгіріп жүретін сәбиге ұстата қоятын олжаны ойлап жүрді емес пе!

Партизандар еңбегі ақталды.

Ұмытылмас есімдер

Облысымыздағы белгілі журналист Бақыт Баймұратұлының осы тақырыпта сөз еткен мақаласында көп деректер маған табыс еткен Дыбысбек Тастеновтың қолындағы құжаттардан алынған екен. Сондықтан жоғарыда пайдаланылған кейбір жайлар қайталануы мүмкіндігін ескерте кетемін. Әрі бұл мақалада Майяның есімі Мая деп жазылған екен (ав.). Мақала облыстық «Сарыарқа самалы» газетінде жарық көрген. 28 наурыз, 1998 жыл

Партизан қызы Мая Ақәділова туралы жазушы Әди Шәріповтың «Партизан қызы» атты деректі повесі жарық көргені белгілі. Майдангер жазушылар Қалмұқан Исабаев, Қасым Қайсенов оқ астында туған Маяның тағдырын тебірене жазды. Одақтық, республикалық облыстық («Красная звезда», «Социалистік Қазақстан», «Тың өлкесі», «Брянский рабочий» т.б газеттерде партизандар жанұясы – ерлі-зайыпты Жылбек пен Жамал және олардың қызы Мая туралы естеліктер, фотосуреттер, хаттар жарық көрді. Маяның өмірі халқымызды елең еткізген құбылыс болды.

Бұл күнде Жылбек те, Жамал да, Мая да дүниеден өтті. Артында олардың өміріне байланысты құжаттар, деректер, хаттар, кітаптар, естеліктер қалды. Солардың бәрін Жылбектің туған інісі Дыбысбек Әділханұлы көздің қарашығындай сақтап келеді. Бүкіл саналы ғұмырын еліміздің қауіпсіздігін қорғауға арнаған отставкадағы полковник Дыбысбек аға бұрын айтыла қоймаған сырларын ортаға салды.

Тастен тегінен қалған ұрпақ үшеу еді, – деді Дыбысбек, – Ақәділ, Жанәділ және Әділхан. Ақәділден бала болмады. Жанәділден Шаймұран, Мәрам деген екі ұл болды, ол екеуіде Отан соғысында қаза тапты. Әділханнан тараған Жылбек екеуміз ғана.

Үлкен ағамыздың аты аталмай қалмасын деп өкем ата салтымен үлкен ұлы Жылбекті Ақәділдің бауырына салады. Жылбек Ақәділдің атын шығарды, тарихта қалдырды. Бірақ Ақәділ мұны көре алмай 1927 жылы көз жұмды.

Жылбек Ақәділов міндетті әскери қызметін 1935 жылы Белоруссия шекарасында өтейді. 1940 жылы демалыс алып елге келгенде Жамалға үйленіп, оны өзімен бірге шекараға алып кетеді. 1941 жылы соғыс басталған кезде, Отан қорғауға аттанған Жылбекпен Жамал бірінен бірі айрылып қалады. Жылбек жау қоршауынан взводмен бұзып шығып, партизандар тобына қосылады. Сол бір етігімен су кешкен ауыр кезеңдерде босқын әйелдермен бірге шығысқа қарай жол шеккен Жамалмен ойда жоқта кездеседі. Көп ұзамай Жамал 1941 жылғы қарапаның қара суығында орман ішінде дүниеге нәрестесі Маяны әкеледі.

Мая партизандардың қамқор қолында, жылы құшағында оқ пен оттың, қауіп пен қатердің ортасында өседі. Әр партизан бар тамағын Маяға ұсынады. Ол бүкіл партизандардың қызы атанады.

Маяға сол жердің тұрғындары да өз қыздарындай қамқоршы болады. Жылбек пен Жамал жыртылған тонның өңіріне орап ап, сәбиді үсіктен де, ажал оғын шапқан бомбадан да аман алып қалған Кудиновтың ізгі адамгершілігін жиі айтып отыратын.

Маяның екінші анасы атанған орыс әйелдері де бар. Солардың бірі – Анастасия Евгеньевна. Жамал қатты ауырып, аязды қыста Маямен біраз Анастасияның үйінде паналайды. Анастасияның да үш айлық сәбиі бар еді. Ол екеуін де емізіп, ортақ ана болады. Бертін, Анастасияны сәбиімен қоса 1943 жылы 7 наурызда немістердің жазалаушы отряды отқа жағып жібергенін естігенде Жамал қатты күйзеледі. Жамал мен Маяны төрт ай бойы немістердің жазалаушы отрядынан жасырып, ақырғы бір тілім нанына дейін бөліп асыраған, ажалдан, қатерден сақтап

қалған сол жердің тұрғындары еді. Маяның туған жері Брянск облысы, Будевинец деревнясы болса, сол жер Ақәділовтардың ең ыстық, ең қадірлі жері болып қалды.

1942 жылы Тимофей Михайлович Коротченко басқарған екінші Клетнян партизан жасағы құрылды. Мұнда лейтенант Жылбек Ақәділов взвод басқарады. Олар ерлік іс-қимылдарымен көзге түседі. Жылбек «Қызыл Жұлдыз» орденінің иегері болды.

1943 жылы Жылбек Ақәділов өз әскери бөлімшесіне қосылды. Сол жылы бір ай демалыс алып, жұбайы Жамал мен Маяны елге әкеледі. Өзі соғыстың аяғына дейін жаумен шайқасып, екі рет жараланады. Ташкентте госпитальда жатып емделеді. 1945 жылы жазда әскери қызметтен босап, қос «Қызыл Жұлдыз» орденімен елге оралады.

Жылбек Ақәділов 1946 жылдан 1970 жылға дейін финанс органдарында қызмет істейді. Қалалық, облыстық қаржы, бөлімдерінде аға экономист болады. Үлгілі қызметі үшін «Финанс қызметінің үздігі» белгісімен марапатталады.

Ал, Жамал жеңгей 8 Наурыз атындағы тігін фабрикасында жұмыс істеді, тігіншілер бригадирі болды. Өнегелі еңбегімен, адамгершілік қасиетімен, ғибратты ісімен жас ұрпаққа үлгі көрсетті. Омырауына «Құрмет Белгісі» орденін, бірнеше медальдар қадады.

Қызы Мая Ақәділова Алматыда Абай атындағы педагогикалық институтты бітіріп, Павлодар қаласында № 24 мектепте ұстаздық етті.

– Ал, өзім, – дейді Дыбысбек, – Абай атындағы № 10 қазақ орта мектебін бітірдім. 1942 жылы әскерге алынып, Моңғолия жерінде жапон соғысына қатыстым. Әскерден 1946 жылы оралдым. 1948 жылдан 1985 жылға дейін Мемлекеттік қауіпсіздік комитетінде бөлім бастығы болып, тұрақты қызмет істедім. Полковник дәрежесіне дейін көтерілдім. Алпысқа келгенде дербес зейнеткерлікке шықтым.

Жұбайым Мейраммен бірге отбасын құрғанымызға елу жылдан асты. Алтын тойымызды атап өттік. Мейрам ұзақ жылдар мемлекеттік мұрағатта қызмет істеді. Сегіз бала тәрбиелеп өсірдік. Бірі-инженер, бірі – дәрігер, бірі-ұстаз, бәрі де жоғары білімді мамандар, үлгілі отау иелері.

Біз өмірдің ащысын да тұщысын да көрдік. Ашаршылықты бастан кешірдік. Атом бомбасын ауада сынаған жылдары соның бел ортасында жүрдік. Соғыстың да ауыртпалықтарын, зардаптарын тәнімізбен де, жанымызбен де сезіндік. Осының бәрі адамды бауырмалдыққа бастайды екен.

Соғыстан аман оралғаннан кейін біз Жылбек ағамызбен жұбымыз жазылған жоқ. Октябрьдің 25 жылдығы атындағы көшеде бір ауланың ішінде, бір шатырдың астында, ағам да, жеңгем де көз жұмғанша тату-тәтті бірге тұрдық. Жылбек ағай «Мая жалғыз болмасын, Раяны маған бер» деп қолқалады. Ата салтымен, әкемнің өнегесімен Раяны ағама Маяның сіндісі етіп бердім. Сол Рая қазір Ақәділова Рая Жылбекқызы болып, партизандар шаңырағының шамын сөндірмей қалалық бірінші ауруханада білікті дәрігерлер қатарында үлгілі еңбек етіп келеді, деді Дыбысбек ағай.

Алдымда Ақәділов Жылбектің жапон, фин, Отан соғыстарындағы жауынгерлік ерліктерін көрсететін құжаттар, партизан тағдырын бейнелейтін Жылбектің өз қолымен жазған естеліктер, бірге болған партизандардан келген хаттар, ордендері мен медальдары, Жоғары Қолбасшының алғыстары, бейбіт еңбектегі марапаттаулары жатыр. Ақәділовтар туралы жазылған кітаптар, баспасөзде жарық көрген очерктер мен материалдар да жеткілікті. Осының бәрін жиыстырып, облыстық өлкетану мұражайынан орын алса, кейінгі ұрпаққа өнеге болар еді. Және қаламыздың бір көшесіне Жылбек Ақәділовтің есімін беру лайық деп есептеймін.

Жорықтастар

Ұлы Отан соғысы халқымызға үлкен сын болды. Басқыншы жауға бүкіл кеңес халқы қарсы тұрып, олар мәңгі өшпейтін ерлік жасады. Коммунистік партияның басшылығымен халқымыз бен оның сүйікті перзенті – Қарулы Күштері сұрапыл соғыс жылдарында шайқаста теңдесі жоқ ерлік көрсетті. Бұл соғыста біздің де мыңдаған жерлестеріміз қатысып, ерлік пен батылдықтың, табандылықтың, өз Отанына шынайы берілгендіктің өнегесін көрсетіп, тарихи жеңіске лайықты үлестерін қосты. Солардың бірі бұрынғы партизан, қазір еңбеккер, жазушы Әди Шәріповтың көпшілікке таныс «Партизан қызы» кітабының басты кейіпкерлерінің бірі Әбдіғали Төлегенов.

Ұлы Отан соғысына бастан аяқ қатынасқан ол партия ұйымдарының тапсырмасы бойынша майданда құрылған партизан жасақтарында болды.

Әбдіғали болған партизан жасағында Кеңес Армиясының офицері Жылбек Ақәділовте болды. Тағдыры тамаша адамдардың бірі болған Жылбектің тарихы қызық. Ол соғыс басталмасдан бұрын сүйгені Жамалға үйленіп, Отанымыздың шекарасында тұрған болатын. Тұтқиыядан соғыс өрті лаулап жанды да жаңа көтерілген жас шаңырақ екі жаққа айрылды. Жылбек майданға, Жамал кейінгі тылға кетеді. Бірақ Жылбек әскери бөлімнен взодымен жау қоршауында қалады. Кейіннен олар қоршауды бұзып партизандарға қосылады. Партизандар қатарында ойламаған жерден Жамалмен қайта кездеседі.

Дұшпанға қарсы шайқас жүргізіп, бір жерден екінші жерге көшіп жүрген, қыстың бір аязды күндерінде Жамал босанып, партизандар тобына жаңа мүше қосылады. Орман ішінде туған оған партизандар Мая деп ат қояды. Ең аяғы сәбиді орауға жөргекте таба алмай, партизандар оған өз көйлектерін жыртып береді. Бүкіл жасақ болып, сәбиді күтіп, сақырлаған сары

аяз бен талай қауіптен қорғап, оны аман өсіреді. Әди Шәріпов жазған «Партизан қызы» атты повестің арқауы – Ақәділовтар отбасының тамаша тағдырымен кеңес партизандарының ерлік істері болатын.

Бұл айтылып отырған оқиға осыдан 23 жыл бұрын болған еді. Ұлы Отан соғысы зор жеңіспен аяқталып, халқымыз өз бақытын кескілескен қан майданда жеңіп алды. Сіздер суреттен Ақәділовтар отбасын көріп отырсыздар. (газет бетінде Ақәділовтар отбасы бейнеленген сурет басылған ав.) Суретті бұрынғы жорықтас Әбдіғали Төлегенов жіберген. Суретте Жылбек, Жамал, Мая, Рая Ақәділовтар отбасы түгел түскен. Ал, жерлесіміз Әбдіғали Төлегенов кешегі сұрапыл соғыста партизан болса, қазір Шалқар қаласында тұрып, бақытты отбасын құрып отыр. Ол бұрынғы жорықтас достарымен үзбей байланыс жасап, жиі хат алысып тұрады.

*М. Асанов, Шалқар қаласы
Шалқар аудандық «Коммунизм таңы» газетінен
23 ақпан, 1966 жыл, сәрсенбі.*

Орыс ормандарында

Екеуінің Сещин түбіндегі лагерьден – неміс тұтқынынан қашып шыққанын естігенде, партизандар тіксіне қалды.

– Немістің жансыздары болмасын, бұларды жою керек, – деді шымыр денелі, өткір көзді қазақ жігіті жүзін суыта.

– Асығыстық түбі-өкініш, – деді қасындағы орыс жігіті.

Өз адамдарымызға қосылу қуанышы жайлаған жүректер дір ете қалды. Әлімбай мен Павелдің көз алдына қапастағы тұтқын қоршылығы тағы да елестеп кетті. Өмірлерінің қыл үстінде екенін сезіп, бір сәт есеңгіреп кеткендей. Иә, расында да өздерінің кеңес партизандарына адал екенін, кеңес партизанда-

рына қосылып жаудан кек алу үшін қашып шыққанын қалай, немен сендірмек!?!... Жүректері атна тулап, денелері, бір суынып, бір қызынады.. Осы сәтте орманшы қарттың үйіне тағы да оншақты партизан келіп кірді.

– Жігітім, қазақсың ғой деймін, қай жердікісің? – деді келгендердің бірі.

– Көкшетаулықпын, Әлімбай Құсайынов деген боламын, мына жігіт – Тула қаласынікі, Павел Рязанов...

Тимофей Михайлович жасағында Әлімбай ержүрек, қайратты, асқан табанды партизандармен табысты, көбімен бауырласып, достасты. Бауырлас демекші, өз жерлесі Ысқақ Өтебаевпен де осында кездесті. Жылбек Ақәділовтың взводында бірі – автоматшы, бірі – пулеметші болып, фашист құзғындарына талай ойран салды. Бұларды жете тексеріп, сын тезінен өткізген бригада комсоргі Әди Шәріпов екенін, ұстамдылық жасап, ақыл таразысына ұсынған рота командирі Сергей Белов екенін, ал фашисттерге деген өшпенділігі өлшеусіз өзін нысанаға ала жаздаған – алғыр партизан Әбдіғали Төлегенов екенін кейін білді.

Алтын бесік, ұшар ұядай болған орыс ормандарын паналап, алынбас, қорған еткен партизан отрядында сан-алуан кеңестік ұлт өкілдері бір туысқандай бауырластық, жұмған жұдырықтай ынтымақ-бірлікті көрсетіп, от пен суға түскенде шыңдала түсер шар болаттай беріктік қасиеттерімен неміс басқыншыларына ойда жоқ жерден тап беріп, жайратып салып жүрді. Ондаған көпір, сандаған эшелондарды қиратып, мыңдаған неміс әскерлерін қырғынға ұшыратып, техникаларын жойып жіберіп отырды. Міне, осындай жорықтарда жерлестеріміз Ысқақ пен Әлімбай патриоттық пен ерлік, қайсарлық пен өрлік үлгілерін көрсете білді.

Майдан шебімен, «Үлкен Жермен» байланыс ұстаған екінші және бесінші Клетнян партизан бригадалары және басқа да

отрядтар Брянск-Смоленск аймақтарындағы басқыншыларға үлкен үрей туғызып, мол шығынға ұшыратып отырды. Бастарына туған қауіптен құтылып, Брянск ормандарындағы партизандарды біржолата жойып жіберу үшін неміс командованиесі 1943 жылдың көктемінде партизандармен шайқасып жүрген 707, 221, 213 дивизияларына тағы қосымша күш қосты. Қанша самолет, танк, артиллериялары да Брянск-Смоленск өлкесіндегі партизандарға жапты.

Партизандар үшін тар кезең басталды. Дамылсыз шайқастар көбейіп, күні-түні сақылдаған пулемет, азынаған артиллерия, тұла бойды шымырлата гүрсілдеген бомба мен снарядта толас жоқ. Осындай кезеңде Глинка қыстағы маңында немістің жазалаушы отрядтары басым күшпен үш жақтан қыспаққа алды. Өршелене қайта-қайта шабуылдаған немістерді ілгері бастырмай арпалысып жатқан шақ. Қатарлас жатқан Әдиге оқ тигенін байқап қалған Ысқақ дереу жер бауырлап көмекке жетті.

Маған алаңдама, ауыр емес сияқты. Өзім таңып алам.

Ана Әлімбайға жет. — деді ол.

Қызыл — жоса қанға боялған Әлімбай бір көзін жау оғы алып кеткенін ет қызуымен сезер емес. Екі қолы пулеметке қарысып қалған, жауға оқ жаудыруда. Көзін таңып беріп, кейін шегін деген Ысқақ сөзіне көнбестен гашетканы баса берді, баса берді. Сау қолымен Әди де автоматтан оқ жаудырып, кезі келгенде граната лақтырады.

Отан топырағынан күш-қуат алған партизандар темірге жабысқан магниттей бір сүйем шегінбестен құрсаулы жаудың сан шабуылын тойтарып жатты. Бұлардың тар қыспақта қалғанын байқаған Эхликов мен Иван Наумовтың топтары жаудың екі бүйірінен атқылады. Сөйтіп партизандарды құртпақ болған «СС» бөлімшелерінің өздері тас-талқан болды.

Мына бір эпизод Ысқақтың көз алдына үнемі елестейді. Ну орманның ортасындағы күре тамыр тәрізді үлкен тас жол

жерден қарап, көктен сығаласа да көзге шалынбайтын құпия жол болатын. Осы жолмен немістің үлкен колоннасы өтетінін естіген партизан отряды жолдың үстін миналап, өздері тас түйін бекініп алды.

Зәре-құты қалмай жан-жағына алақтаған бір топ неміс ав-томатшылары келе жатыр. Жарты шақырымдай кейіндеу жау колоннасы көрінді. Алдыңғы топ өтіп, колоннаның басы мина қойылған жерге жеткенде, аспан жарылғандай гүрс ете түсті. Жау солдаттарының алдыңғы бөлігі қопарылған топырақпен қоса ұшты. Сол-ақ екен партизандар екі жақтан оқты сеуіп жіберді. Халық кегіне суарылған партизандар оқтары жау колоннасын жусатып салды.

Орман жаққа тұра жүтірген адам оқыс көзге түсті. Орман жиегінде ешнәрседен қаперсіз, әлі екі жасқа толмаған Мая жүр. Қызын көріп, құлындай ұшқан Жылбек екен.

Иә, адам тағдыры, өмір заңы әрқилы. Орыс орманында, қиян-кескі соғыс кезінде қаһарлы қыстың ақ боранды күнінде інгалап өмір есігін ашқан қазақ қызы Мая Ақәділова «партизан қызы» атанды. Анасы Жамал екеуі партизан жорықтарының дамылсыз қоныс аударған шұбырынды түндерінде, жаумен арпалысқан соғыстарында, тар жол, тайғақ кешулерінің бәрінде де бірге болды. Бүгінде Мая әкесінің туған жері Павлодар қаласында мұғалім. Жамал тігін фабрикасында бригадир.

Жаудан кек алу жолында қанды көйлек жолдас болған партизандар туған елдеріне тарасқандарымен де бүгінге дейін байланыстарын үзген жоқ. Әлімбай, Ысқақ, Ақәділовтар семьясы бір-біріне қонақ болып жүреді. Әлімбай Көкшетау қаласында ұл мен қыз өсіріп отырса, Ысқақ Қызылту ауданындағы «Херсон» совхозында мұғалім. Олар басқа жерлердегі партизан достары: Мәжит Мұқанов, Иван Федорович Наумов, Владимир Павлович Добровольский, Петр Иванович Шилин, Аркадий Савич Виноцкий, Александра Васильевна Гарбузова, Алек-

сандра Николаевна Обысова және басқаларымен хабарласып тұрады. Өйткені, қаскөй жау қасиетті жерімізді баса-көктеп есіргенде, ауыр азапты жағдайда жүріп-ақ неміс-фашистерін қансырата соққылаған ерлік үстінде кекке суарылған достық қой бұларды.

*Х. Әміров, арнаулы тілші.
Кокшетау облыстық газетінің
1975 жылғы 8 мамыры.*

Әлімбай партизан

«Қазақстан Ұлы Отан соғысы жылдарында» деген екі томдық еңбектің алғашқы кітабында «Екі көздің бірінен айрылып, ауыр жарақаттанғанына қарамастан, пулеметті тастап кетпей жаудың жанталасқан шабуылын тойтара отырып, оның отыз солдатын өлтіріп, 20-дан астамын тұтқынға алған Әлімбай Құсайынов ерекше ерлік көрсетті» – деп жазады бұрынғы партизан Әди Шәріпов. Әлімбайдың осы шайқастағы ерлігі туралы Әди Шәріповтың «Партизан қызы» атты кітабының кейіпкері, бұрынғы екінші Клетнянск партизан бригадасының взвод командирі Жылбек Ақәділов те сүйсіне жазады.

Иә, жан сүйсінерлік ерлік іс. Отанын, халқын шексіз шын сүйген патриоттың ісі. Сондықтан сүйсінеміз, қызығамыз, сол ерен ерлік істеген партизан жауынгер бейнесін көз алдымызға елестетеміз: әттең, өзін көрер ме еді деп құмартамыз. Сөйтсек, ол өзіміз күнде көріп жүрген қарапайым еңбек адамының бірі болып шықты.

«Азамат ердің белгісі, аз сөйлер де көп тыңдар», – дегендей Әлімбай өзі туралы көп айтуды ұнатпайтын кісі екен. Сараң сөйледі. Бірақ сол аз сөз, шағын деректердің өзі-ақ жау тылын-

да жортқан партизандардың ерлік қимылдарын толық сипаттап бере алады.

Әлімбай Петропавлдағы педагогикалық училищені бітіріп, Еңбекшілдер ауылында мұғалім болып жүрген кезде кезекті әскери қызметке шақырылған еді. Бұл 1940 жылдың қаңтары болатын. Алғаш рет Смоленскіде ұрысқа кіреді. Елин қаласы маңында күші басым жаудың қыспағына қарсы № 102 танк дивизиясы кескілескен ұрыс жүргізеді. Басқа бөлімдермен байланыс үзіліп, қоршауда қалғандарына қарамастан шағын топ ұзақ уақыт шепті ұстап тұрады. Кескілескен шайқастардың бірінде ауыр жараланған Әлімбай қолға түсіп, тұтқын халіне душар болады. Қайтсе де қашып құтылудың, қатарға қосылудың қамын ойлайды.

Ақыры оның да сәті түседі. Тулалық жігіт Павел Рязанов пен қосылып, тұтқыннан қашады. Жау тылында бірнеше күн жасырынып жүріп, ақыры Смоленск облысы, Рославль маңындағы Будвинцы деревнясы төңірегінде партизан отрядына кездеседі. Бұл Тимофей Михайлович Коротченко басқарған екінші Клетнянск партизан бригадасы еді.

Партизан отрядында ол Әди Шәріпов, Жылбек Ақәділов, Әбдіғали Төлегенов, Мәжит Мұқанов сияқты қамқор достар тапты. Партизанның жортуылындағы өміріне тез көндігіп, көп ұзамай қатарға қосылды. Ұзақ жорықтарды бастан кешті. Партизандар ұрымтал жерден тұтқиылдан шабуыл жасап, жасақты жауды ойрандап отырды. Брянск-Рославль тас жолының бойында Пеклина селосында азғана партизан тобы екі жүздей адамды тұтқыннан босатады. Лузганки селосында фашистер тұрғындарының бар астығын, азық-түліктерін тонап алып, жөнелткелі жатқанда бұл іске тағы да партизандар араласып, астықты тартып алып, село тұрғындарына қайтарып береді. Ішінде Әлімбай бар шағын топ Самолюбовка станциясы маңында теміржол көпірін бұзады. Бұл ерекше маңызы бар көпір еді.

Ұлы Октябрь социалистік революциясының 25 жылдығын партизандар лайықты табыспен қарсы алуды ойлайды. 1942 жылдың бесінші қарашасында Сечинск аэродромына шабуыл жасап, жаудың азық-түлік қоймасын жойып жібереді. Жетінші қарашада түнде Пригорье станциясында қару-жарақ тиеген төрт эшелонды өртейді. Жау тылында жортуылда жүрген партизандар Отанымыздың ширек ғасырлық мүшел тойын, міне осылай қарсы алған еді.

Әлімбай осы батыл шабуылдардың бәріне де қатысып, тамаша ерлік көрсетті. Оның ерекше көзге түскені 1943 жылдың маусым айында Краснопольск қаласы маңында болған шайқаста еді. Бұл ұрыста Әлімбай жаудың отыз солдатын жойып жіберді, тірі қалған жиырма солдатты қолға түсірді. Ауыр жараланғанына қарамастан Әлімбай пулеметтен оқ боратып, жаудың шабуылын тойтарып отырды. Көмекшісі грузин жігіті Сайкедзе келіп жеткенше Әлімбай шепті ұстап тұрды.

Көп ұзамай ауыр жаралылардың қатарында Әлімбай да «Үлкен Жерге» оралды. Москва түбінде госпитальда емделді.

– «Үлкен Жерге» келгенде туған ауылыма келіп, туған-туыстарымды көргендей болдым, – дейді Әлімбай.

Әлімбай Құсайынов қазір Көкшетау қаласында қойма меңгерушісі болып істейді. Елеусіз жұмыс. Сол елеусіз жұмысты атқарып жүрген қарапайым Әлімбай Құсайыновтың өткен өмірі міне, осындай ерлік істерге толы екен.

Аға буын өкіліне қызыға да сүйсіне қарайтындығы осыдан болса керек.

Ж. Мусин.

(Көкшетау облыстық газетінен)

Казах партизанил на Смоленщине...

*Рассказ Жилбека Агадилова –
работника Павлодарского облфинотдела*

Я был кадровым офицером, кавалеристом. Наш эскадрон располагался в Западной Белоруссии. 21 июня 1941 года я и моя жена Жамал, как и многие семьи нашего гарнизона, провели вечер в Доме культуры и вернулись оттуда уже во втором часу ночи. А в четыре началась война. Мы сели на коней и поскакали на запад, а Жамал и других женщин эвакуировали на восток.

При отступлении моему взводу была поручена охрана моста. Надо было остановить здесь немцев. С утра до вечера мы с присоединившимися мелкими группами пехотинцев выполняли эту задачу, а с наступлением темноты отправились на поиски своих частей, ушедших вперед. Но немцы уже отрезали нам путь. Продвигались ночью, но все равно несколько раз пришлось вести бой. Так добрались до Десны. Местные жители указали нам человека, который переправлял наши части по мелководью. Но оказалось, что немцы обнаружили этот брод и установили там прочную охрану.

Надвигалась зима. У нас имелось много раненых. Плохо было с питанием, одеждой. И мы решили осесть в Клетнянских местах в Брянской области. Сначала вели бой только с небольшими группами немцев, из засад. Вечерами пробирались в села, не занятые немцами, устанавливали связь, получали от крестьян пищу. Раз в одном таком селе, около колхозного сарая, мы увидели большую группу женщин-беглянок и решили расспросить, где они встречали немцев. Вдруг мне бросилось в глаза знакомое лицо. Это была Зоя, жена начальника обозно-вещевого довольствия нашего эскадрона. Небритого, в потрепанном обмундировании, она все-таки узнала меня и с плачем бросилась в объятья.

– Жорж, а Женя здесь, с нами, – сообщила она через секунду. (Жорж и Женя – так звали нас с Жамал в гарнизоне).

Так я встретился со своей женой. Зоя и другие женщины уговорили меня оставить её в отряде. Жамал была на последних месяцах беременности, и пробираться пешком по дорогам ей становилось всё труднее. Вскоре у нас родилась дочка Майя.

С весны 1942 года мы начали активные операции. Расскажу об одной из них. Командованию отряда стало известно, что в ближайшем от нас районе Смоленской области немцы собираются сделать по деревням обход для хозяйственных заготовок. В одной из точек предполагаемого маршрута мы устроили засаду. Прождали несколько часов и начали было отчаиваться, как вдруг наши часовые сообщили:

– Идут!

Показалась колонна. Впереди шли одетые в крестьянскую одежду люди. Мы не могли понять, кто это: переодетые ли немцы (так уже случалось не раз) или наши, выставленные вперед, как заграждение. Затем ехали несколько повозок, а за ними – около двух взводов солдат. Немцы поеживались от страха, по минутно оглядываясь по сторонам. Мы пропустили крестьян и с ними нескольких немцев. Когда отряд полностью втянулся в нашу засаду, стремительно атаковали. Почти никто из немцев не ушел живым. А крестьяне – они оказались действительно местными жителями – остались целы.

После этой операции наш отряд начал бурно расти и к осени на его основе была создана 2-я Клетнянская партизанская бригада Западного штаба партизанских войск. Мы крепко связались с Большой землей. Тогда я получил из рук командира отряда майора Илюхина орден Красной Звезды.

Немцы предприняли против партизан ряд крупных карательных операций. Во время одной из них потерялись Жамал и Майя. Около четырех месяцев местные жители прятали их то в

лесных землянках, то в селах, откуда немцы ушли. Прятали и кормили, отдавая часто последний свой кусок. «Семья Жоржа», — эти слова давали моей жене и дочке повсюду кров и приют.

Так мы и пропартизанили до соединения с нашими войсками. Весь отряд передали в запасной полк и переобмундировали. В полк в это время приехал генерал. Он увидел Майю, узнал её историю и приказал обмундировать крошечную партизанку. Мы перешили солдатские рубашки и гимнастерку и одели дочку. Командование дало мне месячный отпуск, и я отвез семью в Казахстан, а сам вернулся в часть и воевал до 11 мая (в Чехословакия бои закончились именно в этот день).

В 1945 году я демобилизовался и начал работать в финансовых органах. Жамал — мастер массового пошива артели «Объединение», Майя заканчивает десятый класс в 15-й средней школе, комсомолка.

Как реликвию, храним мы снимок, напоминающий о суровых днях партизанских будней.

*Записала Е. Ефимова,
«Павлодарская правда», 9 мая 1959 года*

Саша — казах

Многие партизаны Смоленщины, Брянщины, Белоруссии, жители многих сел нашей и соседних областей по сей день помнят это имя. Саша-казак...

Стройный, улыбчивый юноша с добрыми глазами. Отличный наездник, меткий стрелок.

Когда началась Великая Отечественная война, учитель-казак Адий Шарипов взял в руки винтовку. Он, как и все советские люди, стал на защиту любимой Родины, которая заменила ему мать и отца. Он воспитывался в детском приюте. Советская власть вырастила, учила его, дала ему высшее образование.

...Всею сердцем возненавидел Шарипов врага, поднявшего руку на ту светлую жизнь, о которой мечтал его отец, кочуя в вечной нужде по бескрайним степям Казахстана.

Тяжелые, кровью пропитанные дороги войны. В 1941 году эти дороги привели Адия Шарипова в партизанский отряд. Сашу полюбили с первых дней в небольшом отряде Анатолия Озернова, находившегося в лесах недалеко от села Артемовка Ершичского района.

Почти три года воевал Шарипов в партизанских отрядах. Маленькие отряды выросли в крупные, хорошо вооруженные соединения и наносили ощутимые удары по немецко-фашистским захватчикам. Саше командование всегда доверяло самые ответственные и рискованные задания. Был автоматчиком, подрывником. Он являлся душой молодежи, их вожак, секретарем комсомольской организации бригады...

...Встречи с однополчанами, товарищами по оружию. Они всегда волнуют, трогают, так как заставляют вновь пережить былое. Из далекого Казахстана повидать друзей, бывших партизан, приехал на Смоленщину и Адий Шарипов. Конечно, он не тот стройный и быстрый в движениях. Годы посеребрили голову, наложили морщинки на лицо, придали глазам строгость и задумчивость. А вот с энергией этого человека и годы ничего не могут сделать. К боевым наградам прибавились награды трудовые, в том числе орден Ленина. Он стал писателем, кандидатом филологических наук. Является первым секретарем правления Союза писателей Казахстана, секретарем Союза писателей СССР, депутатом Верховного Совета СССР, заместителем Председателя Совета Союза Верховного Совета СССР.

Одним словом, Адий Шарипович Шарипов по-прежнему боец. Только теперь у него другое оружие и он использует его, как говорится, на полную мощь в интересах коммунизма, в интересах мира во всем мире. Им написаны повести «Дочь партизана», «Огонь в лесах», «История одного полушубка», «Воз-

мездие». Сейчас работает над повестью «Звезды в темнице», посвященной патриотам рославльского подполья, киноэкранизацией повести «Дочь партизана». Многие герои его повестей — бывшие партизаны, живущие и поныне на Смоленщине. Его часто можно видеть в различных странах. Он побывал в Канаде, Англии, Америке, Франции, Бельгии, Швейцарии, Бирме, Африке.

...Объятия, поцелуи — не виделись-то почти четверть века.

— Доктор, да ты нисколко не изменился, — радостно говорит Адий Шарипов, обнимая средних лет приземистого мужчину с всегда характерным для него веселым прищуром глаз.

Доктор — это Павел Костенко, теперь главврач Рославльской городской больницы. Скольким партизанам он спас жизнь! В отряде его видели то перевязывающим раненых товарищей, то стреляющим из автомата, то устанавливающим мины или идущим в разведку.

— Помнишь, как нас с тобой в бою ранило и как мы друг друга выхаживали? — спрашивает Адий Шарипович.

Оживают картины прошлого, и ты видишь людей мужественных, сильных духом, готовых отдать жизнь ради победы.

— В разгар боя, — вспоминает Костенко, — подбегает ко мне партизан, сейчас уже забыл его фамилию. «Доктор, — кричит, — некогда, режь». Его сильно ранило, перебитая кисть руки свисала.

— Не торопись, — отвечаю, — авось заживет. Достал две дощечки, положил кисть руки, забинтовал. И что же? Руку удалось сохранить.

Знакомые леса, дороги, железнодорожные станции, села. Вот Мглинский большак. Не один фашист нашел там свою могилу.

— Здесь, здесь это было, — восклицает Шарипов, показывая на выступ леса, — шел большой отряд немцев, впереди офицер. Смотрел я на них, и сердце кровью обливалось. Идут по нашей

земле спокойно, уверенно, перешучиваются. Ну, мы же им и поддали. Первым выстрелил командир, и в ту же секунду весь наш взвод открыл огонь – ни один фашист не ушел.

Среди леса мелькнула железнодорожная магистраль и строения. Шофер заметил:

– Станция Понятовка.

– Понятовка? – переспрашивает Шарипов. – Где-то недалеко есть станция Самолобовка. В этих местах не один эшелон был пущен под откос. Как-то наша группа подрывников пришла сюда вечером. Переждали, пока совсем стемнело. Потом поползли к насыпи. Только поставили мины – со стороны Кричева послышался мчавшийся поезд. Мы отошли в лес. Беспokoились – сработают ли мины. И надо было видеть, как мы танцевали и обнимались от радости, когда вспыхнуло пламя и раздался оглушительный взрыв. Потом стало известно, что под откос был сброшен эшелон с живой силой противника.

Колышутся на ветру золотые колосья хлеба, вдаль видны тракторы с косилками, люди, скирдующие сено. Показались дома большого села.

– Смотрите, знакомая лощина, – говорит Шарипов, – по ней мы отходили после боя.

Это был бой на станции Пригорье – широко известная партизанская операция, о которой упоминалось в сводке Совинформбюро.

– «Когда шли на Пригорье, – вспоминает Шарипов, – предполагалось, что здесь стоит только немецкий гарнизон. А в последний момент сюда прибыл эшелон с немцами и техникой. Но партизаны не растерялись. Немцы здесь понесли большие потери».

В Рославле – городе, стоящем на перекрестке ряда важных магистралей, действовали несколько подпольных групп. Некоторым из них удалось установить связи с партизанскими

отрядами и с помощью раций, имеющихся у партизан, передавать на Большую землю важные разведывательные сведения, переправлять пленных из концлагеря в отряды. Одной из групп помог установить связь с партизанами Адий Шарипов. Поэтому его приезд очень заинтересовал Ивана Ильича Данейкина — коммуниста, бывшего учителя, ныне пенсионера, который по поручению горкома партии проводит большую исследовательскую работу по рославльскому подполью. Многие события удалось восстановить, выяснить имена многих патриотов, раскрыть не одну тайну подполья.

Немало бывших партизан живет в Ершичах, на Воргинском стекольном заводе. Кому из партизан не знаком Карп Носовец? Его встреча с Шариповым была особенно трогательной, ведь они не один бой провели, находясь бок о бок.

— Кормил-то ты нас как, ну просто пальчики оближешь, — посмеиваясь, говорит Шарипов.

Да, Карп Носовец в перерывах между боями выполнял еще одно важное задание командования — был партизанским поваром. И, надо сказать, поваром отличным. А когда партизаны вышибли полицейские гарнизоны из многих населенных пунктов Ершичского района, ему поручили быть председателем Бояркинского сельсовета. Хорошо работал сельсовет. Население бесперебойно снабжало партизан теплой одеждой, питанием, срывало мероприятия, которые пытались проводить немецкое командование.

...Со многими друзьями — бывшими партизанами встретился Адий Шарипович Шарипов. Побывал на могилах воинов, павших смертью храбрых в боях с немецко-фашистскими захватчиками. Он беседовал с секретарями обкома КПСС.

Уезжая, Адий Шарипович сказал:

— Я всегда буду помнить ставшую мне родной Смоленщину, ее мужественных людей, буду всегда благодарен им. И пусть

навечно живет нерушимая дружба русского и казахского народов нашей Родины, освященная кровью, совместно пролитой в Великую Отечественную войну.

Л. Чернов,

Смоленская областная газета «Рабочий путь» № 169,
от 24 июля. 1969 года.

Здесь жили партизаны...

В субботу на улице Генерала Дюсенова (бывшая 25 Октября), в старой её части, что за улицей Толстого, был большой съезд машин и народа. Так что нужный дом за номером 171 можно было найти легко. Собрались люди разного возраста: от детворы до аксакалов. Родственники в основном, друзья, старые сослуживцы, ученики 24-й школы. Все, кто по жизни имел отношение к жившим здесь когда-то Агадиловым Жылбеку, Жамал и Майе.

«О них была написана книга Шариповым Ади «Дочь партизана». В этой книге история их семьи, о том, как они воевали в партизанском отряде, как там жили. Это было в белорусских лесах в Отечественную войну. Там и родилась у них дочь Майя», – рассказывает мне потихоньку во время открывшегося митинга молодая женщина, одна из родственниц.

И вот через 58 лет после войны, чтобы, как сказал Дыбысбек Тастенов, не забывали, на доме, где жили Агадиловы, установили мемориальную доску.

– «Детство, юность прошли в этом доме, – рассказывает Раиса Жылбековна, младшая дочь Агадиловых, она родилась уже в пятидесятых. – Это дом нашего дедушки. Он очень старый. Потихоньку его постоянно обновляем. После войны сюда вернулись отец с мамой и сестрой. Вначале мама и Майя, а по-

том, когда закончилась война, отец. Сейчас здесь живут наши родственники. Родители умерли давно. Отец в 1969 году, мама в 1991-м. А Майя – в 1993 году. У них было много друзей в Белоруссии, с которыми они поддерживали связь, постоянно ездили на Брянщину в День Победы. Отец служил там до войны. Потом приехал сюда, женился, забрал свою молодую жену с собой в Белоруссию. Он забрал её летом сорокового, а на следующее лето началась война. В первые же дни войны они попали в окружение. Так оказались в конце концов в партизанском отряде. А 27 ноября 41-го у них родилась дочь. В партизанском отряде».

Жылбек Агадилов, по воспоминаниям собравшихся, был очень активным и энергичным человеком. Кадровый офицер, давший клятву на верность Родине, он не мог отсиживаться с женой и малым дитем где-то в тихом уголке. Поэтому они и оказались среди партизан. А когда после войны вернулся в Павлодар, он также активно и деятельно жил и работал здесь. Четверть века он отработал в областном финансовом отделе ревизором. Его жена Жамал стала швеей на фабрике 8-го Марта. И всю жизнь проработала на этой фабрике. Дочь Майя, родившаяся на белорусской земле, опаленной войной, выросла и стала учительницей. Преподавала математику в 24-й школе. В школьном музее хранятся материалы и о ней, человеке удивительной судьбы. Младшая дочь Рая, уже родившаяся в Павлодаре, стала врачом, в первой городской больнице. Когда в конце шестидесятых умер Жылбек Агадилов, перестали подпитываться его энергией и живыми воспоминаниями событий военных лет. Война уходила из памяти и людей. Уходили из жизни и участники тех грозных событий. Как сказала Раиса Жылбековна, очень сильно по этому поводу переживал брат её отца Дыбысбек Тастенов. «Он хотел, чтобы эту улицу назвали именем Агадиловых. Ходил по всем инстанциям, добивался, но ему разрешения на переименование улицы в честь Агадиловых не дали. И тогда

он сказал, что будет добиваться установления мемориальной доски, чтобы осталась память о казахах-партизанах».

Добился, теперь на их родовом доме установлена мраморная плита с портретами Жылбека, Жамал и Майи, на которой можно прочитать, что в этом доме с 1944 по 1970 год жили участники партизанского движения в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны.

Из официально выдержанного митинг понемногу перешел к камерным душевным воспоминаниям. Особенно когда слово дали апашкам. Они вспоминали своих родных, Павлодар военного времени, эвакуированных, которые жили почти в каждой павлодарской семье, возвращение родных отцов, матерей, братьев и сестер с войны, песни, что звучали в те годы: «Шумел сурово Брянский лес...».

Сыновья Майи Марат и Арман очень волновались, когда им пришлось выступать на митинге. Марат обращался в основном к ветеранам войны с благодарностью за их ратный труд и пожеланиями дольше жить и меньше болеть. Как сказал Дыбысбек Тастенов о своем брате: «Он ушел в армию в 1935 году. Был кадровым офицером. Вернулся с войны старшим лейтенантом, в партизанском отряде званий не давали. Участвовал в партизанских операциях, принимал участие в освобождении 12-ти городов. Награжден 2 орденами Красной Звезды, орденом Отечественной войны, орденами и медалями за участие в партизанской войне. В 58 лет ушел из жизни. Не дай Бог такой войны. Не дай Бог Такой короткой жизни. Дай нам жить мирно, лучше, больше».

На митинге по поводу открытия мемориальной доски в честь участников Великой Отечественной войны представителей официальных учреждений и организаций не было, несмотря на приглашения. Митинг вел муж младшей дочери Агадиловых. Деньги на изготовление памятной доски собира-

ли родственники. Её изготовлением занимались тоже родственники, живущие в Алматы. Добивались её открытия для увековечивания памяти родственники Агадиловых. В общем, сохранение исторической памяти становится у нас делом частным и зависит от активности, уровня тщеславия и материальных возможностей близких и родных. Хотя именно этот случай должен был стать делом и заботой учреждений государственных. Как и вообще всё, что касается нашей общей истории и памяти.

Тамара Карандашова
(«Новая газета», 2003 год, 22 мая)

Көше атын берсе...

«Сарыарқа самалы» газеті 23 мамыр, 1998 ж. (№ 60 (12852))

Соғыс жылдары біз жас болдық. Соғыстың не екенін, оның зардабын ауылда сезініп өстік. Сондықтан болар, соғыс жайында жазылған кітаптарды қолдан түсірмей оқитын едік. Бауыржан Момышұлы, Төлеген Тоқтаров, Мәлік Ғабдуллин, Талғат Бигелдинов, Рахымжан Қошқарбаев, Мәншүк Мәмбетова, Әлия Молдағұлова, партизан Қасым Қайсеновтер туралы жазылған дүниелерді, Әди Шәріповтың «Партизан қызын» оқыдық. Солардың ішінде, жерлесіміз ерлі-зайыпты Ақәділовтер отбасы, оқ пен оттың ортасында дүниеге келген партизан қызы-Маяның тағдыры ерекше әсер еткен еді.

Жылдар озып, уақыт өткен сайын осы азаматтардың есімдері сирек атала бастаған кезде «Сарыарқа самалы» газетінің биылғы жылғы 28 наурызындағы нөмірінде Бақыт Баймұратұлының жазған «Ұмытылмас есімдер» атты мақаласы шығып, жерлес партизандар Жылбек, Жамал және Мая Ақәділовтер отбасын қайта еске түсірді.

Біздің үйде Жылбек Ақәділов ағамыздың соғыстан елге оралған кезде түскен бір суреті бар екен. 1994 жылы біздің үйге келген Еренбақ Әлжанов, «Сарыарқа самалы» газетінің фото тілшісі болған, фотоальбомдарды карап отырып, «мынау Жылбек Ақәділов қой» деді. Мен суретте ортада тұрған Жылбек екенін білмейтін едім. Оның сол жағындағы тұрған бізге аталас, жақын аға болып келеді. Содан сақталып жүр бұл сурет. Соғыстан кейінгі түскен бейнелері бұл. Сөйтсем, қанша жылдар альбомымда сақталып жүрген сурет өзім көруге құштар болған адамның суреті екенін сонда білдім. Міне, енді Ақәділовтар жөніндегі мақаланы оқыған соң сол сурет ойыма түсіп, осы сурет жайлы жазуды жөн көрдім.

Суреттегі Жылбектің сол жағында тұрған Отан соғысына қатысқан Әріпбаев Әлкен деген кісі. Әлі есімде, соғыс аяқталған жылы бір аяғын сылти басып, қолында таяғы бар, омырауы орден, медальдарға толы бір жас жігіт әкеме сәлем беремін деп келді. Соғыстан кейін ол қалалық финанс бөлімінде қызмет істеген еді. Жылбек Ақәділов те 1946 жылдан бастап финанс жағында қызмет істегені белгілі. Сол кездегі әріптестердің бірге түскен суреттері екен.

Кейін ағамыз Әлкен Әріпбаев Екібастұзда алғаш әк шығару заводын басқарды. Бұл кісінің жоғары білімі болмаса да, өмірден көргені, түйгені көп, пысық, сөзге шешен, әңгімешіл адам болды. Шежірені де көп білетін. Біздің үйге жиі келетін.

Ол 1931-1933 жылдары Жәкен Әбдіковпен бірге қала жанынан колхоз ұйымдастырып, көп адамдарды аштық апатынан алып қалғандардың бірі. Алты ұл, жеті қызы бар. Қазір екі баласы Байқоныс ауылында тұрады. Бұл ағамыз 1988 жылы дүниеден өтті.

Соңында айтарым, халқымыздың қадірменді ұлдарын ардақтау парыз десек, Ақәділов Жылбектей адамдардың аттары мәңгілік есте қалу үшін, кейінгі жастар үлгі алу үшін мақалада

айтылғандай қаладағы көшелердің біріне Жылбек Ақәділовтің атын беру керек деген ұсынысқа қосыламын.

Нүркеш Құлмағамбетұлы,
Қашыр ауданы

Ақәділовтар ұмыт қалмасын

Осындай тақырыппен тәуелсіз «Новая время» газетінің 2002 жылдың 22 мамырында жарық көрген журналист Фариды Бықайдың мақаласы «Сарыарқа самалы» газетінде (1998 ж) жарияланған Бақыт Баймұратұлының «Ұмытылмас есімдер» атты мақаласындағы деректерге сәйкес келетіндіктен бұл басылымдағы негізгі қозғаған ойды жазып отырмын. Себебі, менің де осы туындының бас кезінде қолданған құжаттарым, Фариды Бықай мен Бақыт Баймұратұлының мәліметтері бәрі де бір адамнан Дыбысбек Әділханұлы Тастановтен алынған. Дыбысбек ағаның журналистер қолына ұсынған құжаттарының бірі болмаса бірі кәдеге жарар деген үміті болғаны анық. Алайда, партизандар есімі ескерусіз қала берді...

Фариды Бықай мақаласының басында Жылбек Ақәділовтарға арналған қаншама кітап, баспасөз беттерінде деректер жарияланғанын жаза келіп, Тастантегінен таралған азаматтар жайын қозғайды... (ав.)

...Талай жылдан бері жанын жаралап, маза бермей жүрген Дыбысбек ағаның ойын ұққандай болдым. Бұдан әрі мазаламай бұл әңгіменің ұшығын өзім сабақтасам ба деймін, – дей келе Жылбек, Жамал Ақәділовтардың майдан жолын, Маяның партизан отрядында дүниеге келгенін баян етеді...

...Қазір өмірде Жылбек те, Жамал да, Мая да жоқ. Олардың артында қалған ұрпақтары, әсіресе бүгінгі жастар өткен соғыстың суық сызын, тауқыметін білмейді. Орта буын өкілдері,

одан кейінгі біздің замандастарымыз біледі. Ақәділовтар туралы біз кітаптан оқып білдік. Тастенов Дыбысбек ағаны да ойлантатын осы жай. Жылбек пен Жамал, Мая Ақәділовтар кітап бетінде, тарихта белгілі болып қалды. Ал, Ақәділовтардың туған жері, еңбек еткен қалалары Павлодарда оларды есте қалдыратындай ештеңе де жасаған жоқпыз. Ақәділовтар тұрған Октябрьдің 25 жылдығы атындағы көше бойына орналасқан үйде де ешқандай белгі жоқ. Мая ұстаздық еткен № 24 мектептің қазіргі шәкірттері мен ұстаздары Отан соғысы кезінде Ақәділова атты партизан отрядында өскен қыздың өз мектептерінде еңбек еткенінен хабардар ма екен! (Фариданың бұл пікіріне қосылмаймын, себебі бұл мектептегі мұражайда Майя Ақәділова жайлы деректер бар. ав.) Төр басында отырған шенеуніктер де Ақәділовтар отбасы өткен соғыс жолдарының бірін де білмейді. Сондықтан ендігі сөзді, ендігі қолға алар істі билік басында отырған мемориалдық тақта апқыш шенеуніктерге қалдырайық. Келесі бір ескерткіш тақта, белгі апарда Отан соғысына қатысқан Ақәділовтар отбасын Жамалды, Жылбекті, Маяны ұмытпаңыздар дегіміз келеді. Бұл жайында оқымаған, білмеген болсаңыздар, кітапханаға барып, Әди Шәріповтың, Қасым Қайсеновтың, Қалмұқан Исабаевтың кітаптарын оқып шығыңыздар. Осы қалада тұратын Дыбысбек Тастеновке жолығыңыздар.

Біз Ақәділовтарды есте қалдыру жайындағы бұл мақаланы жайдан-жай қызығушылық үшін жаза салып отырғанымыз жоқ. Талай жыл ескерусіз, еске алынбай, қолдау таппай, іздеу көрмей келе жатқан жайды қолға алу-ойымызда тұр. Тарихта, кітапта аттары қалған, 1941-45 жылдардың соғыс өртінен көрген Ақәділовтардың туған жері – Павлодарда белгі қойып, олардың рухы алдында тағзым етсек дейміз.

Жылбек Ағаділов
(1913-1970)

Партизан Павлодардан шыққан ерен,
Ерлігі соғыстағы жойқын ерен.
Қалса да жау тылында қаймықпастан,
Партизан қозғалысын құрған екен.

Батыста, белорусстық шекарада,
Офицерлік қызметін өтеп жатты.
Бір сұрапыл басталды екі арада,
Тұтқиылдан немістер соғыс ашты.

Жан жары Жамалменен партизан боп,
Брянск орманын мекендеді.
Дүниеге Мая атты бір қыз келіп,
Кіндігін жертөледе кескен еді.

«Партизан қызы» атанып аты шықты,
Туа салып шайқастың зәрін ұқты.
Соғыс бітіп оралды туған елге,
Жылбек батыр, Жамалдай жары мықты.

Жазып роман партизан өмірінен,
Шәріпов шықты оқырман көңілінен.
«Үш» партизан соңында ізі қалды,
Көркейіп Марат, Арман жиендермен.

Рая жалғастырған Жылбек атын,
Ол аяулы дәрігер асыл затым.
Естелік такта орнатты туған үйге,
Дыбысбектей інісі тартып жақын.

Басталды бейбіт өмір, сан салалы,
Аспанда бейбіт құстар ән салады.
Алпыс бес жыл Жеңістің тойын бірақ,
Павлодар «партизансыз» қарсы алады.

Дәмет Бабылбекқызы

Хаттар сыр шертеді

Дорогие товарищи Агадиловы!

Сердечно благодарю Вас за письмо, которое вы написали мне. Многое из Вашего письма стало ясно. Но очень прошу Вас ответить на ряд вопросов: меня искренне интересует ваша судьба и судьба вашей дочери Майи. Вы можете несколько удивиться, почему, мол, совершенно посторонний Вам человек интересуется этим вопросом.

Дело вот в чём. Я работаю директором Деньгубовкой восьмилетки, в школе под моим руководством ребята ведут большую работу по сбору материалов о партизанском движении в нашем крае, следовательно, нас интересует всё, что связано с борьбой советских людей против немецких захватчиков в нашем партизанском крае. Тем более что и сам я семнадцатилетним парнишкой принимал участие в этой борьбе, был в партизанском отряде Данченкова, Вы, конечно, слышали об этом отряде, ведь отряд Рощина часто с нами вместе участвовал в боевых операциях (например в дер. Пеклино и др.).

Вы пишете, что Жамал вместе с Майей попала в дом лесника Анодина Романа в декабре 1942 года. Мне почему-то казалось сначала, что это случилось в декабре 1941 года. Напишите, пожалуйста, когда это было точно (в 41 или 42 году).

Как мне известно, Майя родилась в ноябре или в декабре 1941 года. Пожалуйста, напишите, где именно у Жамал родилась

дочь – в отряде или в каком-либо нашем селе? Если она попала в Лузганки в 1942 году, значит, Майе было уже около года. Прилесные же сёла и поселки были сожжены в октябре 1942 года. Были ли в Лузганках дома, или люди уже жили в землянках?

Я очень был бы благодарен Вам, если бы Вы выслали в адрес школы для уголка боевой славы фотографии свои и Майи – партизанской дочери. Мы могли бы оформить стенд, рассказывающий о дружбе народов СССР в годы Великой Отечественной войны.

Сообщаю о судьбе семьи Романа Анодина. Сам Роман был в отряде вместе с сыном и двумя дочерьми. Дочь его, Нина, погибла во время боя в дер. Далисичи и похоронена в Суражском районе (она была санитаркой). Сам Роман Анодин и его другая дочь, Евдокия, остались живы.

Анодин Роман работал сначала председателем сельского совета, затем лесным объездчиком. Умер он в августе 1953 года. Евдокия Романовна сейчас жива. Будет рада получить от Вас письмо. Я уже писал Вам коротко о судьбе второй матери Майи. Когда сожгли дома в Лузганках, она с 5-ю детьми ушла к сестре в село Афонино. Но полиция из деревни Епишево узнала, что в Афонино скрывается жена партизана Анодина. За ней устроили настоящую охоту. Вместе с другими семьями партизан они снова бежали в лес, построили землянки недалеко от Лузганков (пос. Семенцы). 7 марта 1943 года большой карательный отряд, пришедший из-за Вороницы, ночью незаметно окружил землянки. Детей, женщин, стариков раздетыми выгнали из землянок, согнали в сарай и сожгли заживо, забросали гранатами. Погибло около 140 человек, в том числе и вторая мать Майи – Анастасия Евгеньевна. Погибло с ней и двое малолетних детей – сын 1,5 года и девочка 9 лет. Трое остальных в этот день ушли в Афонино к тете за продуктами, запозднились, заночевали там и потому уцелели.

Вот такова судьба доброй русской женщины, женщины с хорошей душой и с добрым сердцем, готовой в минуту трудную и горькую прийти на помощь другому, попавшему в беду советскому человеку, мать девяти детей, выдавшая немало лишений и трудностей и погибшая как мученица, закрывшая своим телом малолетних детей от страшного огня.

Да разве можно назвать после этого людьми тех, кто совершил такие зверские злодеяния?

Разве можно забыть и простить фашистских извергов, совершивших такое?

Тень и память заживо сожженных фашистами сотен тысяч советских людей, детей, женщин, стариков взывают к живым: «Не забудьте, помните это, люди! Не допустите, чтобы подобное могло повториться!»

Вот пока что и всё, что хотел я написать Вам в этом письме. Думаю получить от Вас письмо. Заранее благодарен Вам.

Пусть светлый праздник 50-летия Октября принесет Вам счастье, бодрость, долгие годы жизни.

Сердечно поздравляю всех Вас!

Иван Васильевич Дёмин,
3 ноября, 1967 год

Дорогой Иван Васильевич!

Ваше письмо получили, вам большой-пребольшой рахмет (спасибо) за письмо и пожелание. Не скроем, что во время читки Вашего письма не выдержали наши нервы и прослезились глаза, от волнения.

Отвечаем по существу на Ваше письмо. В декабре 1942 года, после продолжительного боя с крупными силами фашистских карателей наш отряд направился в Клетнянские леса. В ночной

темноте группа людей заблудилась в лесу и отстала от своих. Несколько дней скрывались в лесной глуши, наши попытки найти своих успеха не имели.

У нас не было продуктов питания, стояли сильные декабрьские морозы. Не спав, не ев несколько дней, устали окончательно. Ночью при сильном буряне с трудом добрались до Лузганки. Зашли в первый попавший дом, хозяйка с грудным ребенком приветливо приняла нас (меня, Майю и Лиду девушку – из Сергеевки). После длительного голода, и холода, и испуга я не в состоянии была своим молоком накормить Майю. Хозяйка своей грудью подкармливала её.

В этот раз в хуторе мы находились недолго – 2-3 дня. Кругом орудовали каратели, и с Лидой ушли в другую деревню, где жили Лидины близкие родственники, через них нашла своих вблизи деревни Каменца.

С тех пор прошло четверть века, память стала старческой, точно не могу назвать имя русской женщины из хутора Лузганки, которая в трудные минуты пустила в дом, скрывала от фашистских извергов и материнской грудью кормила моего ребенка.

Еще раз выражаю Вам, Иван Васильевич, спасибо за оказанную помощь нам в уточнении имен и отчеств близких нам людей – Романовых.

Также правильно говорить о том, что в первое время в партизанской бригаде имени Лазо нас из казахов были: Шарипов Ади (Саша), Тулегенов Абдугали (Алеша), Агадилов Жылбек (Жора), так друзья по оружию называли по-русски.

Весной 1942 года мы в составе из взвода людей перешли в отряд майора Рощина, чтобы вместе с ними перейти через линию фронта, однако Большая земля не разрешила нам перейти через фронт. С полпути вернулись, продолжали борьбу с оккупантами в составе Второй Клетнянской партизанской бригады до соединения с Красной Армией в октябре 1943 года.

В канун пятидесятилетия Великого Октября Вам и всем деньгубовцам шлем братский привет, желаем доброго здоровья, счастья в личной жизни и успехов во всех хороших делах.

Просим сообщить подробно о судьбе семьи деда Романа и бывшего (1941 г.) председателя Деньгубовского сельского совета.

Жамал Агадилова,
Жылбек Агадилов,
22 октября, 1967 год,
г. Павлодар

Уважаемые и дорогие Жылбек, Жамал и Майя! Простите меня за то, что я так неграмотно пишу в Ваши имена, но вместе с этим примите мой искренний привет и самое наилучшее пожелание в Вашей жизни и еще долгих, долгих лет жизни. Это письмо пишет Вам также бывшая партизанка, которая находилась вместе с Вами в одной бригаде Тимофея Михайловича Коротченко. Зовут меня Таня, я из деревни Деньгубовки, где вы не раз бывали, а в отряде я находилась сначала в первом батальоне, а затем в третьем во взводе автоматчиков. Для того чтобы вы хоть немного меня вспомнили: я всё время дежурила около Смирнова Павла, который был ранен при взрыве моста на станции Бельниковичи, а также около других раненых, в последнее время находилась во взводе автоматчиков, командиром которого был Николай Боталкин. После соединения с частями Красной Армии я возвратилась в Деньгубовку, нашла своих родных, а потом уехала в Смоленск, где проживала до 1950 года. В Смоленск ко мне заезжали еще в войну Медведев Владимир, Чадаев Сергей, Николай Боталкин и многие другие. Боталкин писал мне письма, он попал в одну часть с Иваном Когубеем, потом Боталкина вскоре убили, а Когубей вернулся и уехал на Кавказ.

Сергей Чаадаев живет сейчас в Иваново, Павел Дорошенко – в городе Гжатске, общим, кто остался живой тот счастлив. Ваш адрес я узнала из газеты, но всё как-то не могла написать, а так иногда хочется поделиться своими мыслями и воспоминаниями о нашем тяжелом прошлом, о наших друзьях и товарищах, с которыми прошли длинные военные дороги. Вот только жаль, что я почти не знаю, кто остался в живых, кто где живет, особенно из командиров, а также и о других ребятах хорошо нам известных. Если живы, сочтёте нужным написать мне, то буду очень рада и благодарна Вам, ведь я считаю, что мы должны быть как родные после всего пережитого в те суровые годы войны. Если Вы знаете чьи-либо адреса, то я очень Вас прошу прислать мне их, а я Вам вышлю чьи знаю я. А самое главное, я очень прошу приехать к нам в гости в город Брянск в подходящее для Вас время. Я живу теперь в Брянске со своей семьей, и было бы очень радостно встретиться здесь, в Брянске, в городе партизанской славы. Пожалуйста, пишите мне, я буду очень, очень ждать от Вас ответа и все подробно опишу в следующем письме. *А пока до свидания, остаюсь с уважением, Таня.*

10 декабря, 1967 год

«Никогда не забуду Абдугалия Тулегенова, передай привет ему от меня, самый сердечный привет и наилучшее мое пожелание, если бы не он, нас с Сашей добила бы немцы, не вернулись бы мы к жизни и навсегда остались на артемовской земле. Поэтому забыть этого дорогого для меня человека, человека, спасшего меня от смерти не позволит мне совесть».

*П.Д. Костенко,
21 сентября, 1965 год, г. Рославль*

Жылбек пен Жамал қыздары Майямен екінші Клетня партизандар бригадасы арасында, танкист илемінде Тараторин Михаил, тон киген Кудинов қарт. (1943 жыл, қазан айы)

Екінші Клетнян партизандарының бір тобы. Жылбек пен Жамалдың ортасында Майя қолына автомат ұстап тұр

Майя (оқушы) әке шешесінің ортасында

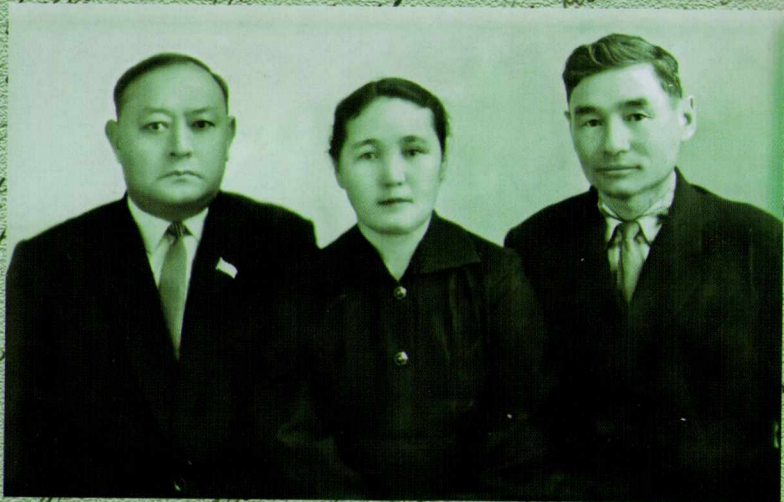
Жылбек пен Жамал қыздары Майя, Раисамен (ортада)

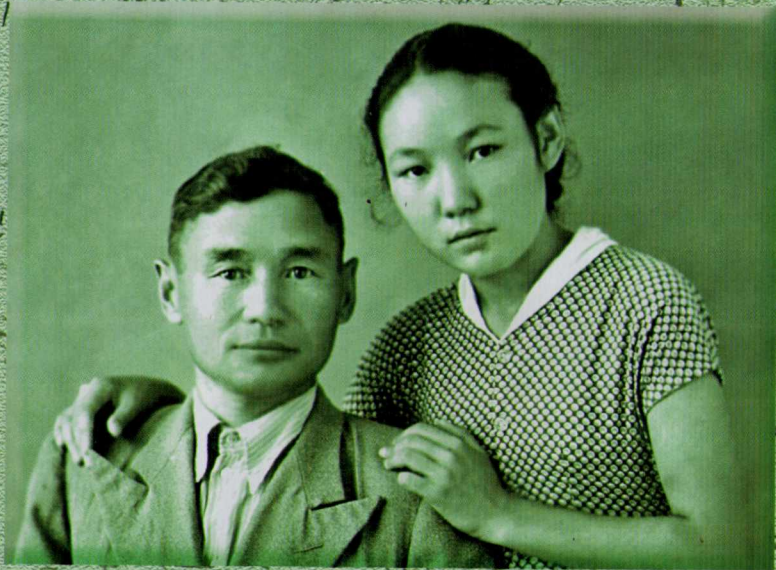
Жылбек пен Жамал

Жазушы Әди Шәріпов Ақәділовтар отбасымен бірге

Жылбек қызы Майямен

Рая мен Майя Ақәділовалар

8 наурыз тігін фабрикасында Жамал Ыдырысқызының бригадир болған кезі

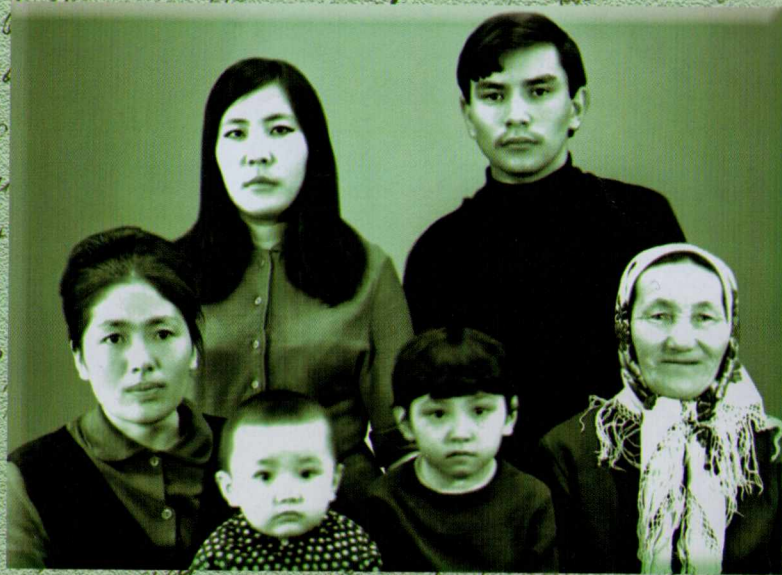

Жылбек әріптестері арасында

Жамалдың анасы Қорлығайын, келіні Ләзиза, сіңлісі Айжан, інісі Серік

Жылбек қаржы қызметкерлерімен

Майя Ақәділова – студент

ВЕТЕРАНУ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ- ВОИНУ ПОБЕДИТЕЛЮ

**СЕРДЕЧНО ПОЗДРАВЛЯЕМ ВАС
С 30-ЛЕТИЕМ ПОБЕДЫ В
ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ!**

**В ЭТОТ ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЙ, ВСЕ-
МИРНО ИСТОРИЧЕСКИЙ ДЕНЬ, ВАМ
УЧАСТИКУ ВОЙНЫ, КТО СВОЕЙ
КРОВЬЮ, ЗДОРОВЬЕМ И САМОЙ
ЖИЗНЬЮ ОТСТАИВАЛ ЧЕСТЬ И НЕ-
ЗАВИСИМОСТЬ ЛЮБИМОЙ РОДИНЫ,
МЫ ОТ ВСЕЙ ДУШИ ЖЕЛАЕМ
ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯ, ДОЛГИХ И
ОСЧАСТЛИВЫХ ЛЕТ ЖИЗНИ, УСПЕ-
ХОВ В ТРУДЕ.**

**ПУСТЬ ВАШИ ПОТОМКИ ВСЕГ-
ДА ПОМНЯТ И ГОРЯТСЯ ТЕМ, ЧТО
ВАМИ СДЕЛАНО ДЛЯ ИХ СЧАСТЬЯ.**

ДИРЕКТОР ПАРТИОБО ФАБРИК КОМИТЕТ КОНСОЛДА

1944 жыл. 23 ақпан. Мәскеу госпиталі - 3359.
№3 офицер палатасы. Жылбек (оң жақта) төртініші

Жамал Ыдырысқызы

Майя Жылбекқызы ұстаз

Бірінші қатарда: Айжан (Жамалдың сіңлісі), Рая, Ағайша (құдашасы), екінші қатарда: Майя, Амантай Дыбысбекұлы

Жылбектің інісі Дыбысбек әріптестерімен бірге

*Бір аулада тату-тәтті
өмір кешкен Жылбектің нағашылары Сүйінбаевтар Жас-
тілеу мен Жібек (Галя тәте)*

*Полковник Дыбысбек
Әділханұлы Жылбектің
інісі*

*Мейрам Тастен келіні Ұлы Жеңістің 65 жылдығына
орай Астанада өткен мерекеге қатысушы*

Осы үйде 1944-1970
Ұлы отан соғысының
партизан семьясы
Тастей тегі

АҒАДИЛОВТЕР
ЖЫЛАБЕК
ЖАМАЛ
МАЙЯ
ТУРНА

В этом доме 1944-1970
проживали партизаны
Великой Отечественной
войны

АҒАДИЛОВЫ
ЖЫЛАБЕК
ЖАМАЛ
МАЙЯ

Ақәділовтардың тұрған үйі мен ескертіш тақтасы

НАРЫҚ, БАЛЕРІК ПРОМЕТАРМАР, БІРІГІНДЕР!

ГРАМОТА

Жаппал Мәділов Шолдасі
1941-1945 жылдардағы Ұлы Отан соғысына белсене қатынасқанңыз үшін және еңбектегі табысты қызметіңіз үшін еңбекшілер депутаттары Павлодар облыстық Советінің атқару комитеті 1965 жылғы 5 майдағы № 228-9 қарары бойынша Сізді осы Грамотамен наградағайды.

Еңбекшілер депутаттары облыстық Советі атқару комитетінің *Ж. ЖАНГОЗИН*
Президенті
Облыстық депутаттары облыстық Советі атқару комитетінің секретарі *Ж. КУРЖИ*

Баспа редакциясының қолжазба

КҰРМЕТ ГРАМОТАСЫ

Облыстық кәсіподақ Советінің президенті 1941-1945 ж.ж. Ұлы Отан соғысына қатысушы Жәнібек Мәдішева неміс фашист басқыншыларының жеңілуіне жиырма жыл тоғудан аман отумен байланысты, өндірістік және қоғамдық жұмыстарға белсене қатысқаны үшін.

Облыстық кәсіподақ советінің президенті *П. ЗИМИН*
7 май 1965 жыл.

ПОЧЕТНАЯ ГРАМОТА

Павлодарский Обком профсоюза работников государственного учреждения награждает тов. АГАШИНА АЛЬБЕКА в ознаменование 45 годовщины Великой Октябрьской социалистической революции за четное и добросовестное отношение к труду и активное участие в общественной работе.

Председатель Обкома профсоюза работников государственного учреждения *В. И. МУСТАРИНА*

/ В. МУСТАРИНА /

1 ноября 1962 г.

Жылбек пен Жамал Ақәділовтар қатысқан партизан отряды әрекет еткен аймақтың картасы

Эти письма – яркая характеристика братских отношений советских людей, сплотившихся в суровые годы в смертельной схватке с коварным врагом человечества – германским фашистом.

Братство людей разных национальностей, населяющих необъятную территорию нашей родины, навечно скреплено пролитой кровью советских людей на полях сражений, что является залогом незыблемого единства народа СССР. (Письма Н. Щварца)

Кек пен намыс жолында

(Өз қалымен жазылған өмір жолын баяндайтын мәліметтер):

Жылбек Ақәділұлы Тастентегі 1913 жылдың 18 қаңтарында Павлодар облысы Баянауыл ауданы, Шақшан болысының Үш-төбе ауылында туған.

1927-1933 жылдары Павлодарда интернат – коммунада тәрбиеленген.

1932-1935 жылдары Оңтүстік Қазақстандағы Қапланбек қой шаруашылығы институтында оқиды.

1935 жылы Кеңес Армиясы қатарына шақырылды.

1929-1938 жылдар аралағында комсомол мүшесі болды.

1935-1937 жылы Түркменияның Кушка қаласында 152 атты әскер полкінде әскери қызметін өтейді.

1937 жылдың ақпанында Қызыл Армия қатарында қызмет етіп жүрген кезде Түркмения комсомолының X съезіне делегат болып сайланды.

1937-1940 жылдары Краснодар өлкесінің Армавир қаласында атты әскер училищесін оқып бітіреді.

1938-1939 жылдары әскери училищеде комсомол комитетінің секретары болды.

1940 жылы Халкин-Гол, жапон соғыстарына қатысты. Сол жолы «Қызыл Жұлдыз» орденімен марапатталды.

1940 жылы фин соғысына қатысты.

1940 жылдың желтоқсанында КПСС мүшелігіне қабылданды.

1941 жылы Жамал Ыдырыс қызына үйленді.

1941-1943 жылдары Брянск облысы 2 Клетнян партизан отрядында взвод командирі болды.

1942 жылы №150501 «Қызыл Жұлдыз» орденімен екінші мәрте марапатталды.

1943 жылдың желтоқсанында «Ұлы Отан соғысының партизаны» медалы берілді.

1943 жылдың қазанында Ярцев қаласының тұсында партизан отряды Қызыл Армия бөлімдерімен қауыпты. Оларды 202 полктың 10 армиясының құрамына берді. Осы жерде кішкентай Маяға арнайы әскери киім тіктірді.

1943 жылдың 3 қарашасында отбасын елге жеткізіп салуға Жылбекке арнайы демалыс беріп, ол отбасымен бірге Мәскеу – Минск тас жолы арқылы Мәскеуге машинамен жетеді.

1943 жылдың 8 қарашасында Ақәділовтар Белорусс вокзалынан поезға отырып, Павлодарға келеді.

1943 жылы демалыстан соң Батыс майданға жіберіліп, сол жерде жеңіл жараланады.

Одан соң 2 Украин майданында, Орлов облысындағы ұрыстарға қатынасады.

1944 жылдың 25 қазанында Трансильвия, Пруссия жерлерін азат етуге қатысады.

1944 жылдың қаңтарында, Витевскідегі ұрыстарға қатысады.

1944 жылы ақпан айында Витевск қаласының маңында бір шайқаста қатты жараланып, Мәскеудің №3359 госпиталына жіберіледі.

1944-1945 жылдары майданға қайта оралып, Кремница, Мишкольц (Венгрия) жерінде ұрыстарда болады. 1944 жылдың 5 сәуірінде Предидзені азат етуге қатысады. Европа елдерін азат ету ұрыстарына қатысқан Жылбек Ақәділов Бас Қолбасшының (Сталин) бұйрығымен марапатталады.

1945 жылдың бірінші қаңтарынан шілде айына дейін Чехословакияны азат етуге қатысады.

1946 жылдың бірінші қаңтарында әскер қатарынан босатылады.

1946 жылы «Отан соғысы», «Жеңіс үшін» медалдарына ие болады.

1946 жылдың 15 мамырында Павлодар қалалық финанс органына аға инспектор болып қабылданады.

1966 жылы 18 ақпанда осы еңбегі үшін СССР «Финанс қызметінің үздігі» белгісімен марапатталады.

1970 жылға дейін үзіліссіз Павлодар облыстық финанс органдарында қызмет атқарады.

2003 жылдың 23 қаңтарындағы Павлодар қаласы әкімінің №66/3 қаулысына сәйкес генерал Дүйсенов атындағы (бұрынғы Октябрьдің 25 жылдығы атындағы) көшесіндегі 171 үйде мемориалдық тақта орнатылды.

Из личного дела (Департамент обороны)

Агаділов Жылбек – р. 5 января 1913 года на территории современного Баянаульского района Павлодарской области.

Военное образование, специальность: ускоренные курсы младших лейтенантов (город Армавир).

Звание: лейтенант.

Участник партизанского движения.

Боевой путь: воевал в составе 152-го кавалерийского полка 6-й кавалерийской дивизии Западного фронта, в составе партизанского отряда Коротченко, в составе отдельного лыжного батальона 19-й гвардейской стрелковой дивизии 39-й армии 2-го Украинского фронта, в составе отдельного учебного батальона 133-й стрелковой дивизии 40-й армии, участвовал в боях за освобождение городов Зволень, Кремница.

Награды:

Орден Красной Звезды (два).

Медаль «Партизану Отечественной войны» второй степени (1943 г.).

Медаль «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.».

Документы:

Служебная характеристика от 1 декабря 1944 года;

Аттестация от 31 мая 1945 года.

Воспоминания:

...На территории, временно оккупированной немцами, находился в период 1941-1943 годов в составе партизанского отряда Коротченко командиром взвода партизан. В наступательном бою 5 февраля 1944 года был тяжело ранен и отправлен в эвакогоспиталь № 3667 в г. Ташкент на излечение. После был в резерве 40-й армии командиром учебно-строевого взвода...

Служебная характеристика

На офицера 15-го отд. полка резерва офицерского состава лейтенанта Агадилова Жылбека.

1913 года рождения, казах, беспартийный, социальное положение – служащий, общее образование среднее, военное, краткосрочные курсы младших лейтенантов, в г. Армавире, 1939 г.

В РККА с 1935 г. Участвовал в боях на фронте с июня 1941 г. по февраль 1944 г. на Западном фронте. Имеет два ранения. Награжден орденом Красной Звезды и медалями «Партизану Отечественной войны» I и II степени.

Во время пребывания в 4-й роте проявлял себя дисциплинированным, выдержанным и требовательным офицером. Обладает командирской волей и навыками. Тактически подготовлен хорошо. В обстановке разбирается, решения принимает быстро. Морально устойчив. Политически подготовлен удовлетворительно. В строевом отношении подтянут, аккуратен. С возложенными обязанностями справляется добросовестно. Пользуется авторитетом среди офицерского состава.

Вывод: должности командира взвода соответствует.

*Командир роты старший лейтенант Афоненко,
С характеристикой и выводом согласен,
Командир 1-го батальона гвардии капитан Шубин,
1.12.44 г.*

Аттестация

На командира взвода 169-й отдельной разведывательной роты 133-й стрелковой Смоленской Краснознаменной орденов Суворова и Богдана Хмельницкого дивизии лейтенанта Агадилова Жылбека.

1913 года рождения, уроженец аула № 14 Баянаульского района Павлодарской обл. КазССР. Казах, служащий, беспартийный, общее образование 10 кл. Военные курсы младших лейтенантов СКВО, май 1939 года, в Красной Армии с 1935 г., призван Сарыагашским РВК, Южно-Казахстанская обл. Участник Отечественной войны с 22 июня 1941 года. Награжден ор-

деном «Красной Звезды», май 1943 года, медалью «Партизану Отечественной войны», 1943 г. В плену и в окружении не был.

Лейтенант Агадилов Жылбек партии Ленина-Сталина предан. Морально устойчив, идеологически выдержан, политически грамотный. Находясь в должности командира взвода разведки, неоднократно выполнял задания командования дивизии своевременно, с умением и честью.

Систематически работает над повышением своих знаний, чутко относится к запросам и нуждам своих подчиненных. Государственную и социалистическую собственность хранить может.

Вывод: должности командира разведвзвода соответствует. Своим уровнем знаний достоин присвоения очередного звания старшего лейтенанта, соответствует дальнейшей службе в кадровых войсках РККА.

*Командир 169 отд. разведроты лейтенант Мозолев.
С характеристикой и выводом согласен.
Начальник разведки 133отд. Майор Лазаров
31.03. 1945г.*

Сведения о партизанах и бойцах Сопротивления

Агадилова (Акадилова) Жамал, участница партизанского движения в Брянской области, (Белоруссия). Награждена орденом «Знак Почета».

(ГАПО Оп. 1 видеофонограмм, ед. хр. № 16, база данных «Персоналии» госархива области).

Агадилов Жилбек (Жылбек), из г. Павлодара (по др. сведениям – родился 18.01.1913 г. в ауле Уштобе Баянаульского района), партизанил со своей семьей на Брянщине в Клетнянском районе в Белоруссии, командир 2-й роты 1-го батальона 2-й отдельной Клетнянской партизанской бригады, с 1941 г. по октябрь 1943 года. Дочь Майя родилась в партизанском отряде 17.11.1941 г.

Награжден 2-мя орденами Красной Звезды, медалью «Партизану Отечественной войны» I степени. Умер в феврале 1970 года.

(Б. Хазыров. Трудными дорогами войны. – Павлодар, 1994. – стр. 43-44; Подвиг павлодарцев в памяти народной 1941-1945. Павлодар, 2004. – Стр. 234-236; Ф.203. Оп. 7. Д. 98. Л. 1; «Звезда Прииртышья» от 11.10.2003, №116. – Стр 8; статья К. Дюсекеева «Партизанская слава павлодарца», КГКП «Павлодарский областной историко-краеведческий музей им. Г.Н. Потанина»).

Отан соғысының партизандары-павлодарлықтар

Осындай тақырыппен Павлодарлықтардың ерліктері халық жадында (1941-1945) атты 2005 жылы Павлодар «Баспа үйінде» жарық көрген кітапта павлодарлық партизандар жөнінде мағлұматтар берілген. Кітаптағы партизандар жөніндегі мағлұматтар ішінде Жылбек пен Жамал Ақәділовтар жөнінде жазылған мәліметтерді осы кітапқа енгізуді жөн көріп отырмыз.

Онда Эрнест Соколкин былай деп жазады.

Біздің жүздеген жерлестеріміз Смоленск мен Белоруссия жерінде ұйымдастырылған партизандар қозғалысына қатысқан. Бір ғана Белоруссия жеріндегі 65 бригада мен отрядтар құрамында біржарым мыңдай қазақстандықтар болған. Олардың қатарында Баянауылдан Жылбек Ағаділовте болды. Оның партизандық жорықтары жайында Ә. Шәріпов, Қ. Қайсенов және басқа қазақ жазушылары қалам тартқан.

Ағаділов өзінің партизандық жолын Брянск облысының Клетнянск ауданында бастапты. 1941 жылы жазда үйіне демалысқа барып үйленеді де Павлодарлық Жамал екеуі Батысқа сапар шегеді. Сонда жүргенде маусым айында соғыс басталады...

Жамалдың аяғы ауыр болып, екеуі кішкентай күтіп жүреді. Жамалды басқа да әскерилер отбасыларымен бірге шығысқа көшіреді. Ал, Жылбек болса, олар мінген эшелонның Баранович қаласы түбінде неміс бомбасының астында қалғанын білмейді. Жамал, бомбалаудан аман қалған әйелдер мен балалар барлығы қайтадан батысқа жаяу тартады. Жылбек қоршауда қалып, жау тылынан бірақ шығады. Ол да бір топ солдатпен батысқа қарай бет алып, партизан отрядына барып ілігеді. Дәл мұндай ғажап болуы мүмкін емес дейміз-ау, кейде. Тағдыр мен соғыстың дүлей желі оларды қайта айдап, Будвенец селосында кездестіреді. Осы арада жергілікті адамдар Жамалға пана болып, қамқорлығына алады. Кейіннен Жамал еске алғанда: «Біз өз бөлімшелерінен адасып, қалып қойған басқа солдаттар, офицерлермен бірге партизандарды жан-жақты іздестіре бастаған едік, бір күні күтпеген оқиғаға тап болдық. Мен тоқтаған селода немістер партизандарға көмек жасағандарың үшін деп, бейбіт халықты аяусыз жазалай бастады. Біздің арамызда қырғыз Идаят деген солдат болатын, сол партизандар отрядын іздеп кетіп содан оралмады. Осы жерде Идаятпен жиі кездесіп жүретін Алуша-Чингизхан деп аталатын партизан көмекке келді. Идаят әйтеуір, Жылбек бар отрядты тапқан екен, оған оны жас қазақ қызының іздестіру жасап жатқанын айтады».

Көп кешікпей Жылбек Жамалмен кездесіп, 27 қараша күні олардың Майя есімді қызы дүниеге келеді. Солай Ағаділовтар отбасы Белоруссия ормандарындағы Брянск мен Смоленск жерінде партизандық етті. Жылбек он екі ірі жауынгерлік операцияларға қатысып, ерлік пен батырлықтың тамаша үлгісін көрсете білді. Оның жауынгерлік мінездемесінде: «Отряд қатарында болған мерзім ішінде жолдас Ағаділов өзін тәртіпті, ұстамды, моральдық тұрғыдан берік командир екенін танытты. Ол «Қызыл жұлдыз» орденімен наградталды. Құрамында Ағаділов соғысып жүрген Клетнян отряды 1943 жылы күзде Қызыл Армияның тұрақты әскерімен бірігеді де, кешікпей ко-

мандование оған демалыс беруді ұйғарады. Ағаділов әйелі мен баласын Павлодарға апарып келеді де, 1945 жылдың мамырына дейін соғысты жалғастырады. Соғыс Чехославакияда аяқталады. Біздің облыс қана емес, республика тарихында да сирек кездесетін осы бір оқиға және партизан отбасының естелігі ретінде генерал Дүйсенов көшесіндегі 171 үйдің қабырғасына 2003 жылы мемориалдық тақта құрылды.

«Павлодарлықтардың ерлігі халық жадында» кітабынан алынды.

(1941-1945) (208-2010 беттер)

*Акимү з. Павлодара
Чмых Н.И.*

Ходатайство

Об установлении в доме № 171 по ул. 25 Октября памятной доски по увековечению семьи партизанов ВОВ Агадиловых.

Агадилова Майя Жылбековна родилась 27 ноября 1941 года в смоленских лесах в тылу врага в грозное время Великой Отечественной войны в лагере народных мстителей, где находилась с семьей 800 дней. Семья Агадиловых с 1941 года по 1943 год активно участвовала в партизанском движении. Об их подвигах в партизанах написаны книги «Дочь партизана», «История одного полубубка» известным писателем Адием Шариповым и ряд очерков писателями Кайсеновым, Калмуханом Исабаевым. Опубликовалась телефильм «Рожденная в огне».

Агадилова Майя Жылбековна после окончания Алма-Атинского государственного университета им. Абая долгое время работала учителем математики в школе № 24.

Агадилова М.Ж. во время работы в школе и последующие годы среди коллектива и учеников пользовалась огромным авторитетом, большим уважением, беспредельной любовью.

Педколлектив СШ № 24 просит Вас положительно рассмотреть возможность увековечить имя партизана ВОВ Агадиловой М.Ж.

Директор СШ № 24
Ержанов А.М.

Аким у. Павлодара
Чмых Н.И.

Ходатайство

Агадилов Ж. родился 18 января 1913 года в Баянаульском районе. С 1935 года по 1945 год служил в рядах Вооруженных Сил Советского Союза.

До начала Великой Отечественной войны служил в пограничных войсках, а с 1941 по 1943 год активно участвовал в партизанском движении в должности командира партизанского взвода. Об Агадилове Ж. и его подвигах в партизанском отряде, как о главном герое, написана книга «Дочь партизана», «История одного полубубка» писателем Адием Шариповым. За боевые подвиги Агадилов Ж. награжден двумя орденами Красной Звезды, медалью «Партизану Отечественной войны» II степени и другими медалями.

С 1946 по 1950 год Агадилов Ж. работал старшим налоговым инспектором Павлодарского горфинотдела и с 1950 по 1970 год – старшим экономистом облфинотдела. За безупречную работу в финансовых органах награжден знаком «Отличник финансовой работы».

Учитывая то, что родственники Агадилова Ж. обратились с просьбой установить мемориальную доску в память об Агадилове Ж., Департамент финансов области просит Вас рассмотреть возможность увековечить имя партизана ВОВ Агадилова Ж .

*Начальник Департамента
финансов области В.З. Бочин.*

**Решение
Городской ономастической комиссии
при акимате города Павлодара**

*г. Павлодар,
23 января 2003 года*

6 января 2003 года.

Об установке мемориальной доски

На основании положения об ономастической комиссии при акимате города Павлодара от 6 ноября 2001 года № 221/8 и с целью увековечения памяти знатных земляков городская ономастическая комиссия РЕШИЛА:

Рекомендовать акимату города Павлодара установить мемориальные доски:

Семье Агадиловых – партизанам, участникам Великой Отечественной войны.

Бурову И.М. – бывшему первому секретарю Павлодарского обкома партии.

*Председатель комиссии
А. Малышкин.*

*Акимат города Павлодара,
постановление, 23 января 2003 г.*

Об установке мемориальных досок

На основании Закона Республики Казахстан от 23 января 2001 года № 148-III «О местном государственном управлении в Республике Казахстан» и постановления акимата города Павлодара от 6 ноября 2001 года № 221/8 «Об Ономастической комиссии при акимате города Павлодара» акимат города Павлодара **ПОСТАНОВЛЯЕТ:**

Установить мемориальные доски:

Семье Агадиловых – партизанам, участникам Великой Отечественной войны на улице Генерала Дюсенова, 171.

Бурову Ивану Михайловичу, – бывшему первому секретарю Павлодарского обкома партии.

Контроль за выполнением данного постановления возложить на заместителя города Лебеда В.Д.

*Аким города Павлодара
Н. Чмыл*

Мұз жастанған қайран ерлер...

Асқан қиындықпен, бейбіт заманда еңбек еткен партия қызметкерімен қатарластырып, орнатылған мемориалдық тақта халық үшін өте құнды ескерткіш. Қан майданда, Белорусс орманында қиыншылықтар көріп, әйелі мен баласын қауіп пен қатерге тіккен ержүрек азаматқа тәуелсіз Қазақстанда тұрып, туған жерінен бір көше аты бұйырмағаны өкінішті. Бірінші хатшының жағдайы жаман болмаған шығар, кім білсін... Құжатта ол кісінің сіңірген еңбегі толық жазылған екен, оны

қысқартыңқырап алып отырмын. Етігіне партизан Александр Ивановичтыкіндей мұз қатып көрді ме екен?! Мен ол кісінің еңбегін жоққа шығармаймын. Өзім де сол партия маңында қызмет атқарған кездерімді білемін.

Осы ретте партизан Жылбектің есімі жоғарыдағы ресми құжаттарда аталып жазылмағаны қынжылтты. Сонда шешім мен қаулы шығарушы ретінде қол қойған азаматтар Жылбек деген сөзді білмегені ме?! Әлде, қазақ, тамаша партизан, ержүрек Отан қорғаушының есімін жазуға қимағандары ма? (ав.)

Ал, Жылбек Ақәділұлы өзінің қолжазбасында:

1942/43 жылы қыста сергелдең уақыттарда кездескен қиын қыстау қиыншылықтар: етікке қатып қалған, терлеген шұлғаудың буы көп уақыт шешілмеді. Біріміздің етігімізді біріміз тартып жатырмыз. Сонда да әзілдесіп қоямыз. Менің етігімді шеше алмаған Александр Ивановичке өзің неше күннен бері ас ішпегенсің бе, – деймін. Ол да маған:

– Сіз тойып жүрген боларсыз, – дейді.

Қоржынымыздағы бір-бір кесек картошка араластырылып пісірілген қарабидайдың нанына пышақ түгілі балта да өтпейді. Өзі мұздай. Отқа қыздырып, мұзын ерітіп, сүйек кемірген жандарша ол жер бұл жерінен қажалап отырмыз. Михаил католегіне қар салып, су қайнатып ішіп отырып, қандай тәтті шай болды, мә ішіп көрші деп ұсынып жатыр.

Мен оларды: «Сабыр түбі сары алтын» деген жігіттер сабыр сақтайық, – деп жұбаттым.

Бәрімізде қар ерітіп су қайнатып іштік. Ішіміз жылынғанымен сақылдаған сары аяз аркадан қысып тұр.

– Жолдас командир аяқ шешіп, шұлғауымызды кептірейікші, – деді тағы да Александр Иванович. Бағанағы шешілмеген етікті отқа қыздырғаннан кейін тартып едік, етік суырылып шыққанымен етікке жабысып мұз болып қатқан шұлғау алынбады. Көп уақыт отқа ұстағаннан соң әзер алынды, – деп баяндаған екен.

Майдандастар тізімі

Жылбек Ақәділовтың жеке архивіндегі партизандар тізімдері мен сол кездегі мекен жайлары, кейбірінің партизан отрядында, одан кейінгі бейбіт өмірде атқарған жауынгерлік міндеттері:

Коротченко Тимофей Михайлович – командир 2 Клетнянский партизанской бригады. БССР, г. Витебск, ул. Кирова, 1, кв. 22.

Коротченко Капитолина Петровна – разведчица.

Шарипов Ади – заместитель комиссара партизанской бригады, г. Алма-Ата, проспект Курмангазы, 32, кв. 12.

Балмағамбетов Шалмағамбет – пулеметчик, боец, г. Гурьев, ул. Ташкентская, 10, кв. 2.

Тулегенов Абдугали – боец, разведчик, г. Чалкар, Перовск предместо 26.

Кусанов Альмай – боец-пулеметчик, г. Кокчетав, дирекция радио.

Муканов Мажит – боец-подрывник. Жамбулская обл., Таласский район, районо заведующий.

Ахметов Кабыш – боец-автоматчик, Карагандинская обл., Егиндибулакский район, совхоз «40 лет Казахстана», партком.

Наумов Иван Федорович – политрук, рота, Северо-Казахстанская обл., г. Петропавловск, ул. Джамбыла, 94, экономист.

Сулейменов Султангали – автоматчик. Целиноградская обл., Дерокавинский район, Чулаксай. Ферма № 2.

Утебаев Искак – Кокчетавская обл., Кызылтуский р-н.

Илюхин Тихон Тихонович – г. Брест, Интернациональная, 61, кв. 48.

Бондарь Григорий Филипович – Калужская обл., ул. Ленина, 45.

Бадудин Андрей Петрович – г. Брянск, ул. Грибоедова, 9, кв. 2. (Пелагея – жена, дочери Татьяна, Зоя).

Бралин Жантемир – Экибастуз, ул. Сибирская, 204.

Балтабаев Ануар – ул. Мирзоян, 200/204, кв. 4

Мукашев Богдан – ул. Фрунзе, 62, кв. 72

Токтаров Рамазан – ул. Коммунистическая, 74, кв. 30.

Исабаев Калмукан – г. Алматы.

Рошин К. – командир отряда, г. Москва.

Лебедев Петр Васильевич – комиссар бригады, г. Москва.

Нахшин Юрий Константинович – начальник штаба отряда
г. Москва, Б-64, Гороховский переулок, 23, кв. 5.

Гольбрайх Самуил Яковлевич – боец, г. Москва, Красностуденческий, 17, кв. 23.

Обысова Александра Ивановна – медсестра, Москва, ул. Инициативная, 6.

Виницкий Аркадий – разведчик 10 армии, Москва, ул. Молдагуловой, 10, корп. 3, кв. 67.

Стефанов Иван Афанасьевич – спец. кор. газ. «Известия».

Гарбузова Александра Васильевна – Москва, ул. Черниговская, 3, кв. 78.

Добробольский Владимир Павлович – комбат, г. Смоленск, ул. Кирова, 28, кв. 8.

Щерягин Павел Василевич – командир отряда, – г. Смоленск, ул. Советская, 22, кв. 11.

Чернов Леонид Михайлович – автоматчик, г. Смоленск, ул. Коммуны, 5, кв. 12.

Шилин Петр Иванович – г. Смоленск, ул. Гагарина, 12.

Лукашенко Андрей Иванович – корр. газ «Смена», г. Смоленск, ул. Им. Николаева, 15, кв. 31.

Костенко Павел Демидович – врач, г. Рославль, ул. Глинки, 19.

Иванов Николай Сергеевич – разведчик, г. Рославль, ул. Кирова, 2

Горшков Николай Артемович – разведчик, г. Рославль, ул. Первомайская, 43.

Сотникова Майя Ивановна – директор музея, г. Рославль.
 Белячинцев Владимир Васильевич – г. Рославль, ул. Коммунистическая, 35.

Поляковы Михаил, Нина – ком. отряда. мл. лейтенант, артиллерист, г. Рославль, 1-й Красина, дом 9.

Никитин Роман Игнатьевич – Смоленская обл., Рославльский район, с. Окраина.

Демичев Михаил – разведчик, Рославльский р-н, колхоз «Советская Армия».

Кучелев М.С. – корр. газ. «Рославльская слава», г. Рославль.

Машков Николай Степанович – г. Смоленск, Октябрьская, 3.

Борисов Виктор Петрович – секретарь парткома, колхоз «Наша Родина», ст. Пригорье.

Васильева Ю.Р. – ученица, г. Рославль, СШ № 5.

Поздняков Тиль Сергеевич – Сещинский подпольщик, г. Смоленск, Запальная, 5/11, кв. 108.

Котрученко Павел Арестович – нач. штаба батальона. Днепропетровская обл., г. Днепродзержинск, ул. Жилая, 7, кв. 27.

Петроченко Анна Лазеровна – г. Минск, ул. Райкина, 5-45.

Казаков Иван Николаевич – г. Львов, Лобачевская, 8, кв. 2.

Шатов Виктор Афанасьевич – Белгородская обл., п/с Яковлевка.

Щварцев Абрам Яковлевич – г. Донецк, Челюскинцев, 169, кв. 21.

Питченко Яков Кузьмич – Луганск-5, Шадрина, 9.

Паперко Хаим (Михаил) Абрамович – г. Ленинград.

Некрасова Александра Степановна – боец, Брянская обл.

Бабенко Григорий Егорович – ком. взвода, г. Мглин, ул. Первомайская, 30.

Литугина Зинаида Дмитриевна – боец, Клетня, пер. Ленина, 2.

Алексеев И. – автоматчик, Клетня.

Рябушев Андрей Федорович – солдат, дочь Нина, Брянская

бл., пос. Дубровка, пер. Лесной, 21.

Бычкова Евдокия Ивановна (тетя Дуся), Сергей Дмитриевич – Дубровский р-н, деревня Будвенец.

Ларин Лев Александрович – разведчик №1, г. Брянск ул. Кар-а Либнехта, 5.

Пащенко Василий Акимович разведчик – Днепропетров-кая обл., г. Орджоникидзе, ул. Петровского, 45, кв. 4.

Демин Иван Васильевич – учитель, Дубровский р-н, Деньгубовка.

Евдокия Романовна – тех. исполнитель, Барвовичи.

Кузнецов Николай Ильич – Лазовец, Архангельская обл., Лезенский р-н.

Косарев Иван Петрович – радист, Рязанская обл., с. Долги-ино.

Галдин Григорий Михайлович – ком. роты, г. Калинин, л. Чайковского, 8, кв. 22.

Абдуллин Александр Иванович – ком. отряда, г. Чкалов, л. Грибовская, 10.

Усенов Идаят – разведчик, бригада № 1, Киргизская ССР, Иссыккульская обл., дер. Талдысу.

Погибшие:

Токарев Василий Андреевич – ком. роты, погиб 5.11.1942 г.

Тлеулин Алимбай – ком. взвода диверсионной гр., погиб 5.02.1943 г.

Абилов Сахи – подрывник, автоматчик, 18.09.1943 г.

Новичков Василий Иванович – ком. роты.

Кудинов – (дед, на фотографии в шубе, в центре).

Тараторин Михаил – ком. отряда

Усенбаев Идаят – 1918 г. рождения, 23.09.1943 г. переден в 8-й зап. полк. С фронта вернулся в 1944 г.

Конкашев Нысан – в отряде называли Агай, среди казахов стар-гий, выбиты 4 передних зуба в Рославльском лагере пленных.

Служил отечеству

Тастен Дыбысбек Адильханулы родился в ауле Уштобе Баянаульского района Павлодарской области. В декабре 1942 года был призван в Красную Армию. В январе 1943 года прибыл в местность Баян-Тумен (город Чойбалсан) МНР, где зачислен в 138-й запасной полк Забайкальского фронта.

После прибытия на место службы был направлен в местность Йогирзер-хит на границе с Маньчжурией (город Тамсан-Булак), где проходил службу в качестве заместителя командира минометного взвода артиллерийского полка 25-й механизированной бригады. В марте 1945 года в числе младших командиров окончил курсы по подготовке младших лейтенантов на станции Дивизионная Забайкальского фронта, затем в мае 1945 года был переведен в боевую часть, условно называемую особым батальоном аэродромного обслуживания (станция Домна, на окраине города Чита). Был назначен командиром взвода батальона по подготовке саперов-наводчиков. В июле переброшен самолетом в Большие Хинганские хребты. В горах располагались дзоты, доты и другие укрепления Квантунской армии. После переброски его отряд проводил разведку местности с целью обнаружения скрытых и замаскированных боевых и огневых точек, коммуникаций группировок японской армии. Полученные ориентиры по радиации передавались в штаб батальона для последующей бомбежки. С мая по август 1945 года осуществлялись подобные операции. Несмотря на максимальную осторожность при операциях, не всегда удавалось соблюсти конспирацию. Нередко, обнаружив советских разведчиков, японцы предпринимали усиленные меры по уничтожению их позиций. Японцы имели значительное преимущество, ведь у них под рукой находились огневые точки. В одной из таких стычек Дыбысбека-ага ранило. Отметина на теле от осколка японской

мины до сих пор напоминает об этом периоде жизни. В сентябре их часть перебросили в состав батальона 17-й армии Забайкальского фронта. В марте 1946 года, как учитель, он досрочно демобилизован из армии.

В октябре 1948 года Дыбыбек-ага был призван на службу в органы государственной безопасности и направлен в Ташкентскую школу подготовки оперативного состава МГБ-КГБ СССР, по окончании которой с августа 1950 года по март 1955 года работал на оперативной работе в подразделениях УКГБ по Павлодарской области.

Майя Жылбек-қызы

Майя туралы талай мақалалар мен кітаптар жазылғаны аян. Алайда мен қолыма түскен Жылбек ағаның өз қолымен жазған кейбір деректерін жеке ұсынып отырмын.

1942 жылдың қаңтарында Мәйкен екі-үш күндей тыныпсызданып ауырғасоқ Жамал оны алып қарт анаға көрсетуге жақын тұрған хуторға Кузьма қарттың үйіне барады. Күн сақылдаған сары аяз болса керек.

– Сәске түс кезі еді, – деп баяндайды Жамал апа. – Бақытсыз сапарда жүрген адамның басына не кездеспейді, кенеттен сатыр-сұтыр мылтық дауысы естілді.

– Хуторға басқыншылар келді ғой, – деді Кузьма қарт, әнеүкүнгі партизандар өртеген самолеттің кегін алмақшы шығар.

Менің қорыққанымды сезгендей:

– Қорықпа балам, қорықпа, бізге тимес, – деді қарт. Біраздан соң автоматын кезеңіп басқыншылардың екі солдаты кіріп келді де өздерінше бар білетін орыспасын айтып, арасында «партизан» деп қойып, Майя екеумізді алдарына салып, хутордың

адамдарын жинаған жерге алып келді. Адамдарды тұс-тұстан алдарына салып айдап әкеліп жатыр. Жиналғандардың көбі жасөспірім балалар мен қарттар, әйелдер. Құрып қойған пулеметтерінің үңгісі ажалың менен деп тұрғандай. Сол кезде тұрғандардың бірінін:

– Әне, өртеді-ау, – деген ащы дауысы естілді. Сол дауыстың әсерінен Мәйкеннің құндағын жинақтап алдым да басқыншылардың біріне барып біресе өртті, біресе қолымдағы баланы көрсетіп, өрт ішінде де осындай балам қалды, – деп түсіндірген болдым да топтан бір екі басып сытылып шығып, өртеніп жатқан үйге қарай жан ұшыра жүгіріп, ажал аузынан алыстадым. Бұл кез бастқыншылардың бытыраңқы кезі еді. Сол жолы фашистердің жазалаушы отрядтары осы хуторды өртеп, жиырма жеті жасөспірімді ата-аналарын зарлатып өздерімен бірге белгісіз жаққа алып кетті.

1943 жылдың жазында Мәйкен өз аяғымен жүріп жүрді. Тілі де шыға бастаған кез. Біздің отрядта ерлі-байлы екі қарт болды. Майя соларды «дед», «баб» деп атап жүрді. Бұлар Клетняның тұрғылықты адамдары еді. Осы жаздың шілде айында немістер біздің тұрақтаған тоғаймызды жиі бомбалап, бір жерге орнықтырмады. Сондықтан жиі орын ауыстырып отырдық. Сондай бір қонысқа келіп отырғанымызда неміс самоләті төбемізде ағаш бойы төмен ұшып жүрді. Аяғы шыққан баланы ұстап отыра аласың ба, бір уақытта Майя оқпау тұрған қайыңның қасына барып «самолет, самолет» деп жоғары қарап қолын шошайтып тұр деп оны көрген партизандардың мәз болған кездері де бар. Партизан арасында болған Майяның «Ұяда не көрсең соны ілерсің» дегендей тілі алғаш «самолет» деп шыққан.

Бұл кездері кішкене қызымыз тапсырма алып кеткен партизандардың алдынан шығып қарсы алатын да әдет шығарды. Бір қиын тапсырманы орындап Әди екеуіміз түнгі ұрыстың жайын айтып әңгімелесіп келе жатыр едік. Жау гарнизоны жақ-

тан атылған минометтердің миналары бізді де жер бауырлатып, арасында бас көтертпей тұрды. Осылай шаршап-шалдығып базаға қарай келе жатсақ кенеттен «папа» – деген Майяның дауысы естілді. Қарасақ Майя соқпақ жол үстінде бір тұрып, бір жығылып бізді тосып тұр.

Майяның туу туралы куәлігінде: «Брянск облысы, Дубровка ауданы, Будевинец деревнясы, 1941 жыл» деп жазылған.

Партизан қызы

Жазушы Қалмұқан Исабаевтың «Социалистік Қазақстан» газетінде жарық көрген мақаласы. Мақала жазылған газеттің қай жылғы екендігі белгісіз.

1945 жылдың күзінде майданнан қайтып келе жатып, бір вагондегілер түгел таныстық. Танысу былай тұрсын, біріміздің сырымызды біріміз жатқа біліп алдық. Осы сырлардың ішінде бөрімізді бірдей таң қалдырған лейтенант Жылбек Ақәділовтың әңгімесі еді. Ол әңгімесін бастамас бұрын бізге бір фотосурет көрсетті. Онда ну орман ішінде қабақтары қатыңқы бір топ партизанның қоршауында үш адам отырды: бірі осы Жылбектің өзі, екіншісі жұбайы Жамал, үшіншісі – олардың ортасында неміс автоматының рожогын қатулана қысып төмен қарап отырған бір жарым жастағы бөбек.

– Ой, ғажап-ай! – фото қолдан қолға кетті. Таңданып таңдай қақпағанымыз болмады. Өйткені нәрестесімен партизан болып жаумен айқасқан семья әркімді сүйсіндірген еді.

– Бұл суреттің тарихын айтқын, – деп қолқа салдық.

– Мен соғыстан бұрынғы жылдарда жұбайым Жамалмен бірге Белоруссияның батыс шекарасында атты әскерлер қатарында қызмет еттім, – деп бастады Ақәділов әңгімесін. – Жа-

маз жеңгенді соғыс басталардан бір жыл бұрын Павлодар қаласына демалысқа барғанда алып қайтқанмын...

Жамал әскери тұрмысқа дағдыланды. Жақсы тұрдық. Әлемді түршіктірген соғыс басталды. Полк атқа қонып шығысқа қарай жылжыды. Жамал полк тұрған селода қалып қойды.

Жау өкшелеп қалмайды. Полк түгел бір ағаш көпір арқылы Неман өзенінің шығыс жағасына өтеді. Сол кезде полк командирі Ақәділовқа көпірді бұзуға бұйрық беріп, оны өз взводомен өзен жағасына қалдырады.

Взводта айбынды құрал дегенде үш қол пулемет қана бар. Қалғаны шолақ тұмсық карабиндер мен қылыштар ғана. Көп кешікпей жау қарасын көрсете бастады. Тегі дұшпанның алдыңғы күзеті болса керек, көпір үстіне он шақты солдат шықты. Жылбектер барлық қарудан оқты жаудыртты. Дұшпанның бірде бір солдаты қайта оралмады. Кейін көрінген жаудың күрделі тобымен қарсы жағада жатып алып қарсыласты. Ұрыс созылған сайын Жылбек солдаттарының да саны кеми бастады. Оның үстіне Неманның басқа тұстарынан шығыс жағаға өткен жау бөлімдері атыс шыққан жаққа қарай бұрылып, Жылбек взво­дының сыртынан келіп тиісті. Ұрыс қыза түсті. Кешке жақын Жылбек взводын жау толық қоршап алды...

Взводта үш-ақ адам қалды. Енді Жылбектер алакеуімде Неманның жарқабағын тасалап, қоршаудан шыға берді. Осы кезде Жылбектер тіреуін әдейі кесіп тастаған көпір үстіндегі жаудың автоколоннасын өзімен бірге ала-мала Неман суына төңкерді.

...Содан үш жауынгер шығысқа қарай ұзақ жүрді. Арада үш ай өтті. Ойлары майдан жігінен өтіп, өз армиясына қосылу еді. Осындай сергелден жүрістің арасында бір күндерде үш жауынгер орман арасында тыныстап жатқан қалың халыққа жолықты. Сұрастыра келсе, дұшпанның қол астында қалудан бас тартып, шығысқа қарай шұбырған совет азаматтары екен.

Осы қалың топ ішінен ойламаған жерден Жылбек зайыбы Жамалмен кездесті.

Орлов облысы Дубров ауданының Буденеvec деревнясының маңындағы орманға келгенде бұлардың саны тоғызға жетті. Одан әрман шығысқа қарай олар жүре алмады. Қылышын сүйретіп қыс келді. Онымен бірге Жамалдың да босанытын күні тақады.

1941 жылдың қараша айының бір түнінде Буденеvec деревнясының орманға тақау ең шеткі үйдінде жау тылында өзінің кеңес азаматы екенін әлемге естірткісі келгендей пыр етіп дүниеге сәби келді. Ол – Жылбек пен Жамалдың тұңғышы, қазақ қызы-Майдан Ақәділова. Оның кіндігі орыс жерінде, сол халықтың қолымен кесілген. Жамал жеңілденгеннен кейін төрт-бес күннен соң Майданды көтеріп, қалың қарды омбылай тоғайға жетуге асықты. Өйткені әлде кімдер қызыл командирдің әйелінің босанып жатқанын жергілікті полиция орнына жеткізіп қойса керек. Мұны сезіп қалған деревня тұрғындары Жамалды нәрестесімен орманда жатқан Жылбектерге әкеліп қосты.

Жылбектің отбасы бар партизандар отряды жауды ізінен адастыру үшін «Көк орманның» жолсыз нуымен көліксіз, жаяу-жалпылы, аш-жалаңаш күніне отыз бес-қырық шақырым жорық жасады. Жамал азапты ұзақ жүрісті көтере алмады, аяғы істі, жиі-жиі сырқаттана берді. Жас нәресте Майданның уыздай балбыраған бетін аяз жалап, қотыр басып кетті. Жорықта баланы партизандар кезек көтеріп жүрді. Әр партизан қолындағы тамақты өзіне қымай ана мен балаға ұсынды.

Майданның жарасын жазу үшін дәрі табуға отряд арнайы операция ұйымдастырды.

Осылай қыс өтіп, көктем келді. Жарты жасқа толған Майдан сол көктемнің алғашқы бәйшешегіндей жайраң қақты. Сол жылы Майданның тілі шықты. Ол әуелі «самолет» деген сөзді

айтты. Өйткені осы сөзді айтып, бұта-бұтаны сағалай тығылған партизандарды ол жиі көретін. Тұтқиылдан жау самолеті келіп қалса, лагерь маңында аяғын тап-түп басып, ойнап жүрген Майданды кез-келген партизан көтеріп алып, тасаға қарай жүгіретін. Сонда Майдан өзі де аспанға қолын шошайтып:

– У-у, самолет, – деп сол партизанның өзін қорқытатын.

Москвамен тұңғыш рет байланыс жасалды. Отрядқа үлкен жігер, қуат берді бұл.

– Москвамен байланысып алғаннан кейін, – деді Жылбек, – жаудың қырық бірінші жылы істегенін өзіне істей бастадық. Енді ірі-ірі операцияларға шығып тұрдық. Соның бәрінде Майдан лагерь аймағынан бізді шығарып салады да, қайтып келер кезімізде сол жерге шығып қарсы алады. Ал Жамал партизан отрядының киімін жуу, тамағын дайындау, жау лагерьге жақын келіп ұрыс сала бастағанда пулемет ленталарын дайындап, оқ-дәрімен қамтамасыз ету сияқты жұмыстар атқарды.

1943 жылдың жазында өзіміздің Армиямен қосылғанша жау тылында әрекет еттік. Сонсоң бір ай демалыс алып, әйелім мен баламды үйге апарып тастадым да майданға қайта оралдым.

– Фото сурет қашан түсірілген?

– 1942 жылы біздің лагерьге Москвадан бір гiлшi ұшып келіп, сол түсіріп әкетіп еді. 1943 жылы майданда ауыр жараланып, Москвада госпитальда жатқан кезімде «Отан соғысы кезіндегі партизандар қозғалысы» атты музейден алдырдым...

Жылбек екеуміз жерлес болатынбыз. Сол себепті Павлодар қаласына бірге келдік. Жылбектің үйінде қонақта отырғанда Майданның қылықтарына әбден қандық. Екі жылғы бейбіт өмір өзі туған жердегі партизандық өмір үйреткен әдеттерін ұмыттыра алмапты. Ол самолеттен қорғанған болып стол астына тығылды. Табалдырықты аттай: «автомат атылды», «граната лақтырылды» – дейді.

Содан кейін талай жылдар өтіпті. Жылбекпен жолығыса алмадық. Биыл тамыздың соңғы күндерінің бірінде телефон шыр ете қалды. Трубканы көтеріп, аты-жөнімді айттым.

– Солдат жолдас, саламатпысың? – деді біреу дабырлай сөйлеп.

– Жақсы, – дедім мен.

– Таныдың ба?

– Жоқ.

– Ендеше КазПи-ге кел, есік алдында сені күтіп тұрайын. Жүгіре басып келсем, еңсели үйдің баспалдағында Жылбек тұр. Екеуміз төс тигізіп амандастық. Содан соң ол маған жанында тұрған жұқалаң аққұба қызды таныстырды:

Ақәділова Майдан Жылбекқызы, Қазақтың Абай атындағы мемлекеттік педагогикалық институтының математика факультетінің бірінші курс студенті.

Мен Майданмен амандастым да жан-жағыма қарадым. Үшінші партизанды көре алмай тұрмын-ау.

– Жеңген Павлодарда балалардың жанында қалды, – деді менің кімді іздеп тұрғанымды түсінген Жылбек.

От пен жалынның, оқ пен бомбаның астында туған, кеңес адамдарының туысқандық қамқорлығы арқасында өскен кешегі бөбек Майдан биыл келіп институтқа түсіпті.

Міне, өмір жолы деген осы да!

Жоғарыдағы «Партизан қызы» деген тақырыппен жергілікті облыстық кезіндегі «Қызыл ту» газетінің тілшілері Ә. Дүйсенбеков пен Е. Демешовтардың жазған мақаласын ұсынып отырмыз.

...Сөйтін өмірге адам келді. Бірақ ол туғанда қуанышты той немесе думанды жиын болған жоқ. Сәбиге жақсы өмір тіледі де, өздері соның бақытын қорғауға аттанып кетті. Бел шешіп отыратын кез емес. Жау болса жағадан алып тұр.

Иә, кешегі өткен Ұлы Отан соғысы көп ұлтты совет халқына ауыр сын болғаны мәлім. Осындай қиын-қыстау кезде Кеңес Армиясының жауынгерлері Жылбек Ақәділов те өзінің жұбайы Жамалмен бірге қоршауда қалып, кейін партизандарға қосылады. Міне, сол күндері қалың орман ішіндегі партизандар арасында жас нәресте өмірге келген еді.

Қазақ солдаты Жылбек Ақәділов пен қазақ әйелі Жамалдың тұңғыш қызы Майяның туу туралы куәлігінде туған жері: «Брянск облысы, Дубровка ауданы, Будевинец деревнясы, 1941 жыл» деп жазылған.

Әңгіме кімнің қайда туғанында емес қой. Әйтсе де, Ақәділовтар отбасының алғашқы қызығы мен қатерлі қиыншылығы орыс орманымен тығыз байланысты. Жаңа ғана жарық күнді көрген Майя партизандар тобының қызыл гүлі болды. Оның қоңыраудай сыңғырлаған балғын дауысы мен сүйкімді қап-қара көздері қабағы қатыңқы, сақал-мұрттары өскен партизандарға қуат берді. Олар кезекті жауынгерлік тапсырмаға шығарда кішкентай сәбиді бауырларына басып, бетінен сүйетін.

Жаздың көркі жайқалған гүл болса, өмір көркі сәби емес пе?! Сол бір өмір мен өлім белдесіп тұрған шақта сыңғырлаған сәби күлкісі партизандар жігерін тасытып, олардың өмірге деген құштарлығын арттыра түсті. Майя тек Ақәділовтар отбасының ғана емес, сонымен қатар, бүкіл партизандар қызы атанды. Ол тек Жамалдың ғана емес, сол жердегі барлық аналардың да омырауын иіскеп өсті... Оның өмірін көп ұлтты партизандар қауымы қорғады.

Бірде партизандар отряды орталықтан шұғыл тапсырма алып, жақын жердегі теміржол торабына мина қоюға аттанып кетті. Партизандар мекенінде кішкентай Мая мен бірнеше әйел және жаралы жауынгерлер ғана қалған. Дәл осы кезде тосыннан келген жау самолеттері бұларды бомбаның астына алады. Абыр-сабыр күшейіп, әйелдер жаралыларды қауіпсіз жерге та-

сиды. Міне, осы тұста олар кішкене Майядан көз жазып қалады. Енді ғана аяғын апыл-тапыл басып жүрген ол, бомба дауысынан шошып, бір шетке шығып кетсе керек. Жас баланы өлімнен арашалап қалушы Кудинов деген қарт болды. Ол Майяны төрт-бес сағат өткеннен кейін бірақ тауып әкелді. Содан былай Майя да қартты туған атасындай көріп өсті. Осыдан болар, ол алғаш тілі шыққанда «мама», «дед», «самолет» деген сөздерді анық айтатын болды.

Уақыт жүйрік. Ол зымырап өте берді. «Жеңілмейтін» неміс басқыншыларының күлі көкке ұшты. Сонау Брянск орманында 1941 жылы өмірге келген партизандар Майясы бұл күнде балауса шағында. Содан бері жиырма тоғыз жаз, жиырма тоғыз қыс өтіпті. Қыр гүлдері жиырма тоғыз рет көктеп, жиырма тоғыз рет бүршік жарды.

Алапат соғыс өртінің өшкеніне де жақында ширек ғасыр толмақ. Бірақ қанша уақыт өткенімен соғыс тауқыметін халық ұмытпақ емес. Ерлер есімі ел есінде.

Осыдан екі жыл бұрын Брянск облысында үлкен мереке болып өтті. Ол Брянск жерінің жау қолынан азат етілгеніне 25 жыл толуына арналған салтанат еді. Оған еліміздің түкпір-түкпірінен қонақтар келді. Осы бір той дастарханның басында жақында қайтыс болған Жылбек семьясымен отырды. Бұрынғы партизандар өздерінің Майясын көріп, тағы да бауырларына басты, бетінен сүйді...

Партизандар Майясы қазір мұғалім. Ол Павлодар қаласындағы № 24 орыс орта мектебінде математикадан сабақ береді, шәкірттерге үлгіні ұстаз.

Оқ астында туған қыз

1959 жылғы «Қызыл ту» газетінің қиындысынан.

Ұлы Отан соғысы басталған кез. Ломжа (Польша) қаласының төңірегіндегі біздің әскери бөліміше Гродно бағытына шабуылға шығады. Бірақ жаудың күші тым басым болып, кейін шегінуге тура келеді. Бір өткелден өте берісте лейтенант Жылбек Ақәділовтің взводына жауды бөгеу ісі тапсырылады. Күні бойы ұрыс жасаған взвод жауынгерлері түнге салым бөлімшеден көз жазып қалады.

Майдан шебі алға кетіп, взвод тылда қалады. Содан былай жауынгерлер партизандық өмір кешеді. Жылбек екі жылдан астам уақыт партизандар взводын басқарады. Ұрыстарда бірнеше рет жараланады.

Офицер Ақәділовтың зайыбы Жамал да соғыс кезінде ерімен бірге болады. Қыздары Мая партизан отрядында болған кездерінде туған. Қазір Жылбек – облыстық финанс бөлімінде аға тексеруші, Жамал – «Объединение» кәсіпшілік артелінде істейді.

Запастағы лейтенант Жылбек Ақәділов Ұлы Отан соғысы кезінде көрсеткен ерліктері үшін екі рет «Қызыл Жұлдыз», Отан соғысының партизаны медалімен, басқа да медальдармен марапатталған.

Ақын Жаптар Өмірбеков біздің жерлесіміз Жылбек Ақәділовтің партизан отбасы туралы поэма жазып шықты. Біз бүгін Жеңіс күніне орай, сол поэмадан үзінді жариялап отырмыз.

Қатерсіз күні бар ма жорықтардың
Демейді жүдеп қалдың, тоңып қалдың
Ұрыстың ырқы билеп, партизандар
Әп-сәтте ауыстырар «қоныстарын»

Жамалдың күні таяу – Жылбек әлі
Келген жоқ түстік жақтан жылжығалы
Штабта қала берді бала-шаға,
Белгісіз кім жығылып, кім жығады...

Не күйде жан жолдасы қайдан білсін
Атыссын

Арналыссын,

Ойран қылсын-

Шыға алмай теміржолдың торабынан
Жүр Жылбек жасағалы ойдағысын

Алыстан оқ зулайды жауған ұшып,
Үш адам жау көзіне қалған түсіп
Құлады қатардағы бойшаң жігіт,
Жылбек те бір томарды қалды құшып

Омбылап жетті жолдас соңындағы
Жайылған қанды көріп тонындағы
Дей берді: «Жылбек, Жылбек тірімісің?...»
Сүйей сап автоматын қолындағы

Оң қолы қаруына қатып қалған
Ыңырсып жатыр Жылбек қанға батып
«Жамал-жа-а-н!» деген даусы әрең шығып
Сол қолы келген досын қармап жатып

Идаят жетіп келді таңға жақын
(Бұл бір сәт партизандар қамданатын)
Хабары Жылбектердің болмағанмен
Қол ғой бұл қысылғанда жалғанатын

«Бұйрық бар сені алып келсін деген,
Селоға таң атқанша жетсін деген,
Білмеймін...

алма қару,

ал жөнелдік!

Немістер кеше бізді өткізбеген...»

Сыбыс жоқ.

Тас қараңғы.

Жүріс жедел

Жамалдың кезі емес қой үрдіс кезер

Амал не?

Асығыстық алып ұшты

Болып тұр өмір қатал, –

Тұрмыс безер!..

Бір жерде кенет толғақ кезі жетіп

Жамалды күрт құлатты безілдетіп

Осылайша өтті минут, өтті сағат

Қалайша білмейді өзі қылды тағат

Жақсы үміт, жарқын өмір тірегіне

Алдағы жылтыраған отты санап

Алтын таң асықтырып ала келді

Сүйінші!

Дүниеге бала келді.

Күн сүйіп кәрі Ертісті, толқын күліп,

Бетінде балалар жүр еркін жүзіп

Ақ маңдай ерке қызды танып тұрмын

Ойнайды доп қағысып, толқын қуып

Маяжан бұл күнде сен бой жетіпсің
Талабың тоқтау көрмей өрге шықсын
Арасы туғаның мен өскеніңнің
Шырғалаң шырқауындай ең мен түстің
Шығыпсың енді сәби бала жастан
Сыйғандай қиялыңа дала, аспан

Жиекке ақ балтырлы қайың өскен
Өріне асау Ертіс қайық ессең
Сүйсінген жан-жағыңнан көз көресің
Аққудай қанатыңды жайып өтсең

Сол көздер арасында ата-анаң бар
Су кешіп, от ішінде жасағандар
Бақыты: жеңіп алған болашағы
Өзіңсің, бәрі өзіңдей жас ұландар.

Майя – предвестница Победы

Все дальше от нас Великая Отечественная...

Но до сих пор во многих домах живет печаль о тех, кто не вернулся с той страшной войны. Все меньше тех, кто выжил в огненные годы. Фронтные раны, невзгоды военных лет, само время никого не щадит... Но остается людская память.

...Недавно я узнала о ходатайстве, написанном на имя акима города Павлодара три года назад коллективами облфинуправления и областной инспекции о присвоении одной из улиц города Павлодара имени Жылбека Акадилова, который, более 30 лет проработав в этих учреждениях, прошел войну с её первых дней до победного конца, был партизаном, кадровым офи-

цером. О нем и его товарищах по оружию много написано писателями К. Исабаевым и К. Кайсеновым. О том, как Жылбек Акадиллов командовал взводом партизан в брянских лесах, снят фильм «Лесная баллада». Но речь сегодня не о том, стоит или не стоит присваивать его имя одной из павлодарских улиц. Это компетенции других структур. Меня же заинтересовала судьба его дочери Майи. Она родилась в партизанском лесу под бомбежками в ноябре 1941 года. Это о ней Адий Шарипов написал книгу «Дочь партизана», был снят телефильм «Рожденная в огне».

...Сам Жилбек Акадиллов начал военную службу в 1935 году, в 1939 оказался на Халхин-Голе, а в 1941 году его перебросили служить в Белоруссию. Перед самой войной он съездил в Павлодар в отпуск, здесь женился на Жамал, забрал с собой на погранзаставу, где служил командиром взвода. Война застала всех врасплох. Дежурство лейтенанта Жылбека Акадилова в штабе батальона подходило к концу, когда он узнал о начале войны. Весь день прошел в суматохе, и только к вечеру вырвался домой, где ждала молодая жена. Все эти часы Жылбек терзал себя: «Зачем привез её на самую границу? Что теперь будет? К тому же она беременна...»

Рванули первые бомбы – и семьи командиров (кто успел) спешно выехали в Брест, а дальше поездом в глубь страны. Жамал тоже собралась эвакуироваться, но не успела.

Пограничные части гибли, отступали под напором во много раз превосходящего противника. Путь на Восток был отрезан. Оставшиеся в живых солдаты и командиры ушли в лес, где присоединились к Клетнянской партизанской бригаде Западного фронта. Трудные переходы, частые схватки с оккупантами... Тяжелее всех приходилось Жамал, которая ждала ребенка. Вокруг лилась кровь, с лица земли исчезали города и села, какой уж тут младенец! Но каждый партизан в отряде, как

мог, оберегал, подбадривал молодую женщину. Ади Шарипов написавший впоследствии книгу о Майе, сам воевал в этом отряде. Был автоматчиком, разведчиком, подрывником. Его звали Саша-казах. Так вот, он первый закричал: «Суюнши, товарищи! Родилась партизанская дочка!» Ликование было всеобщим. Вот как напишет об этом Саша-Ади Шарипов: *«Предлагались разные имена.*

– Я предлагаю Таней назвать...

– Нет, Галина, по-моему, лучше. Глаза у неё должны быть черные, как у галки.

– Нет, братцы, надо придумать что-нибудь международное, – вмешался вездесущий комиссар. – Родилась казашка, на белорусской земле, в интернациональном отряде. Родилась в стужу, в холодной землянке. Пусть у неё будет светлое, весеннее имя. Пусть в её имени звучит весна. Я предлагаю – Майей, от слова май. Весна, одним словом.

Так появился в партизанском отряде новый человек – Майя Акадилова. Её имя звучало как весенняя надежда. Как будто бы давшие ей это светлое имя люди предвидели, что Победа наступит именно в мае. Она стала своеобразным амулетом отряда. Партизаны прозвали её за это «оберегом». Рядом с ней было всегда безопасно. Вокруг рвались бомбы, снаряды, летали пули, но ни один, кто оказывался рядом с Майей, не был убит или ранен. Первое слово, сказанное девочкой, было «самолет».

Находясь в тылу врага, партизаны в лесу, таясь, зачастую переговаривались шепотом, не зажигали огня. Плач девочки мог всех выдать, но малышка, словно чувствуя это вела себя тихо. Во время одной операции Жамал и Майя потерялись, отстали от отряда, и четыре месяца местные жители прятали их то в лесных землянках, то в селах, откуда немцы уже ушли. «Семья Жоржа» (Жорж – так звали тогда Жылбека друзья), – эти заветные слова давали им повсюду кров и приют. Когда тяжело

заболела Жамал, её приютила Анодина Анастасия Евгеньевна, жительница села Лузганск, у неё самой была трехмесячная дочка Маруся. У Жамал от всего пережитого пропало молоко, и русская женщина выкормила своей грудью Майю. Так у Майи стало две матери. Уже потом, после войны, партизан Иван Васильевич Дёмин в переписке сообщил что судьба второй матери Майи сложилась очень печально: в марте 1943 года она вместе со своими двумя детьми, Марусей и Валерой, была заживо сожжена фашистами в Семенцах.

Осенью 1943 года партизанский отряд, в котором воевали Жылбек и Жамал Акадиловы, соединился с регулярными войсками. В это время в полк приехал генерал. Он увидел Майю, узнал её историю и приказал обмундировать по всем правилам крошечную партизанку. Были перешиты солдатские гимнастерки, рубашки – и девочку одели. В тот день военный фотограф сделал снимок. Как бесценная реликвия хранится этот снимок в семейном альбоме вместе с бесчисленными письмами, приглашениями на встречи однополчан, партизан Брянщины, Смоленска.

В 1943 году командование дало Жылбеку отпуск, он отвез семью в Павлодар, а сам вернулся в часть. Воевал до 11 мая 1945 года (в Чехословакии бои закончились именно в этот день).

После войны Жылбек работал в финансовых органах, Жамал – мастером массового пошива на пвейной фабрике им. 8 Марта. Майя выросла, закончила пединститут, долгое время работала учителем в Павлодарской школе № 24. Чтобы она не осталась одна, по казахскому обычаю её родители удочерили и дали свою фамилию Рае, дочери Дыбысбек Адильханулы Тастенова (это брат Жылбека). В свое время так поступил их отец Адильхан, отдав Жылбека, старшего сына, своему брату Акадилу, так как у того не было детей, а чтобы имя Акадила не пропало бесследно, Жылбек стал Акадиловым.

...Сейчас нет в живых никого из партизанской семьи. Умерли Жамал и Жылбек. Два года назад умерла Майя. Внезапно, ещё в молодом возрасте. Каждый год 27 апреля, в день её смерти, приходят почтить её память учителя 24-й школы. Супруга Дыбысбека Адильханулы Мейрам всех благодарит за внимание через нашу газету.

У Майи остались двое сыновей. Продолжателем же фамилии Акадиловых осталась сестра Майи – Рая. Она сейчас работает заместителем главврача 1-й городской больницы. Бережно хранит память о брате и его семье Дыбысбек-ага, который сам прошел дорогами войны.

...Много невероятных случаев из военного времени хранится в людской памяти. История партизанской казахской семьи, история рождения Майи – одна из них.

Перизат Амиркулова,
«Звезда Прииртышья»,
1998 год, 2 июня

Майя жайлы әріптестер естелігі

Мұражай тәрбие орталығы. Мұражайда оқушыларға салт-дәстүрімізді көрсетеміз, әртүрлі кездесулер өткіземіз. Біздің мектепте жазушы Әди Шәріповтың «Партизан қызы» атты повесінің басты кейіпкері Майя Ақәділова қызмет еткенін мақтанышпен оқушыларға айтып береміз. Майя Ақәділова осы мектепте математика пәнінен сабақ берген. Мен мұндай жиындарда Майяның ата-анасын көзіммен көріп, кездесулерде болған сәттерімді балаларға жеткізіп берудемін.

Өзім қаламыздағы Абай атындағы № 10 мектепті 1969 жылы бітірдім. Біздің кезімізде де оқу тәрбие жұмысына аса мән беретін. Сол кездегі мектеп директорының тәрбие жұмысы

жөніндегі орынбасары Өтегенов Әбдірасыл ағаның басшылығымен, ұстаздарымыз қазақ тілінің маманы мұғалім Молдабекова Рәзия Асқарқызы, тарих пәнінен сабақ берген Ерденнова Сара апайлар қаламыздың белгілі адамдарымен үнемі кездесулер өткізіп тұратын. 9 мамыр Жеңіс күні қарсаңында тарих пәнінің мұғалімі Күлпаш Қамзинадан Кеңес Одағының Батыры Қамзин Қанаш туралы естеліктерді тыңдайтынбыз.

Менің есімде мәңгі ұмытылмастай болып қалған кездесу Жылбек және Жамал Ақәділовтармен кездесу болды. Ол кісілер өздерінің басынан кешкен оқиғаларын айтып, соғыстың зардабын түсіндірді.

Жылбек ағай болса орта бойлы атжақты, орнықты кісі екен, әрбір сөзін салмақтап айтып, бәрімізді әңгімесімен баурап алды. Біз қыздар жағы Жамал апайға қызыға қарадық. Қаншама жерді аралап, ауыртпалық көрсе де бөбегін жау тылында аман өсіріп, туған елге алып келгенін асқан ерлік деп бағаладық.

Жылбек ағай Ұлы Отан соғысының жеңісі оңайлықпен келмегенін, елін, жерін фашистерден қорғап қалған әрбір ұлт өкілдерінің ерлігін баяндап берген болатын. Соғыс басталған жылы Жылбек Ақәділов Белоруссияның шекарасында әскери міндетін атқарып жүрген көрінеді. Сол жылы Павлодарға демалыс алып келіп, үйленеді. Өзімен бірге жас жарын сонау Белоруссия жеріне алып барады. Соғыс басталысымен командирлердің әйелдерін эшелонмен шығысқа қарай жөнелтеді. Бірақ жау әйелдер мінген поезды бомбалап, одан аман қалған әйелдер мен балалар арып-ашып жүріп партизандар тобына қосылады. Партизандар арасында, орманда туған Майя ның мен қызмет істеп жүрген мектепте істеп, жас өспірімдерге білім мен тәрбие бергенін мақтан тұтамын. Сондықтан да Майя сияқты абзал ұстаз, өмір тарихы қайталанбайтын тұлға туралы мұражайда материалдар жинастырудамыз. Өмір жолы өнеге болатын осындай абзал жанның арамыздан ерте кеткеніне

көңіліміз құлазиды. Қатар істеген әріптестері Майяның білімділігін, сабырлылығын, ұстазға тән тамаша қасиеттерді бойына жинай білгенін үнемі кездесу кезінде айтып отырады.

Кәрімова Мәкен Күрешқызы,
*№ 24 мектепте қазақ тілі пәнінің мұғалімі,
мектептегі «Шақырақ» мұражайының
жетекшісі*

* * *

В моей жизни, как в становлении педагога, учителя математики сыграла большую роль Агадилова Майя Жылбековна. Это учительница, любившая свой предмет – математику, любившая детей и умевшая передать свои знания. За кажущимся спокойствием всегда наблюдались переживания, волнения. Ее уроки были уроками открытых мыслей, подтвержденные экспериментальной практикой. На лицах ребят всегда появлялось восхищение: ведь как здорово и просто! Они были наполнены непредвиденными проблемными ситуациями и профессиональным мастерством учителя. За свой труд Майя Жылбековна была удостоена почетного звания «Учитель-методист». Хорошим учителем может быть только человек с хорошей душой. Сама она отличалась человечностью, простотой души и обильной любовью к окружающим ее людям.

Такое воспитание она получила от своих родителей, которые испытали на себе все тяготы Великой Отечественной войны. В болотах Белоруссии, в отряде партизан они сражались за Родину. Школа гордилась Майей Жилбековной. Проводили читательские конференции по книге «Дочь партизана», это о ней о ее родителях. Майя всегда была скромным человеком.

Очень жаль, что тяжелая продолжительная болезнь, а затем смерть не дали возможности нам быть рядом с таким чело-

веком. Мы всегда помним ее и гордимся тем, что были с ней всегда рядом.

В школьном музее есть уголок, который хранит память об этом удивительном человеке.

Татьяна Порох,
учитель математики сш № 24

Рая Жылбекқызының естелігі

Папам, әрбір мереке сайын мені отырғызып қойып, қолында бар тізімдегі мекен жайда тұратын партизандарға хат пен ашық хат жазғызушы еді. Қанша екенін білмеймін, әйтеуір кем дегенде 40-50 хат пен ашық хат жазып, құттықтайтынбыз. Үйге де соншалықты жауаптар келіп жататын. Қазір солардың көпшілігі сақталмапты. Біз бала болдық та оған мен бермедік. Ал, папам болса, оларды келген оқушыларға, мектептерге барғанда үлестіріп беріп жүретін. Басқаларға аса керек болмағандықтан олар сақталмаған да болар.

Мен папамның тамаша мінезін айтқым келеді. Ол кісі ешқашан дауыс көтеріп ұрысып, айқайлап көрген емес. Мамаммен ренжіскенін де көрген емеспін. Біздің аулада папамның жалғыз інісі (менің туған әкем екенін кейінірек білдім) Дыбысбек аға балаларымен, Жастілеу аға бала-шағасымен бірге тұрды. Бәрі де папам не айтса соны істейтін. Ешкімде ештеңені бөліп жарған емес. Ас-су да ортақ болатын. Қонақ келсе бәрі бірге жиналатын.

Папамның бойындағы тағы бір асыл қасиеті өте таза, киімін кіршіксіз кигенді ұнататын. Мен оның кителінің ақ жағасын үнемі сөгіп алып, жуып, қайта тағын қоятынмын. Ол соған риза болушы еді. Үйде майданда болған әңгімелерін көп айта бермейтін. Өзі көп сөйлемейді, жұмыстан келгесін газеттерді

қарап, үйдің маңын тазалап, аулада жүруші еді.

Біздің үйге қонақтар өте көп келеді. Жазушылар Қалмұқан Исабаев, Әди Шәріпов, кейінірек павлодарлық жас жазушы, марқұм Рамазан Тоқтаров келіп әңгіме дүкен құрып жүрді. Журналистер де Жеңіс күні қарсаңында жиі келеді. Мені қатты еркелететін. Не айтсам соны орындайтын. Сабағымды өзі тексеріп, жақсы оқуымды қадағалайтын. Ұзын да қалың шашымды қиғызбағанымды қалаушы еді...

Ал, мамам, Жамалдың жөні бір бөлек. Мені қашанда қасынан қалдырмай ертіп жүрді. Өзі еңбек ететін 8 наурыз атындағы тігін фабрикасына да баратынбыз. Мамамның шешесі Қорлығайын әженің үйі де аса алыс емес. Жазда кешкілік сонда барып, інісі Талғаттың балаларын көріп қайтатын. Келіні Ләзиза да сондай көркем жаны жарқын жан еді. Бәрі де бақилық болды. Бірақ балалары осы Павлодарда тұрып жатыр.

Апайымыз Майя (партизан қызы) менен он жас үлкен болды. Мен сол апайыма еліктеп, жүріс-тұрысын, киім кигенін үлгі тұтатынмын. Мені өте жақсы көруші еді. Ешқашан ренжіп, қатты сөз айтып көрген жоқ. Әлі есімде, Майя Алматыда оқуда болған кездер. Каникулға келген кезі біз үшін керемет мереке болатын. Майя келетін кезде біздер Жастілеу мен Дыбысбек ағамыздың балалары, мамамның сіндісі Айжан, бәріміз үлкен әзірлік жасап, концерт дайындаймыз. Тақпақтар жаттап, өлең айтып, би билейміз. Майя келген күні бәріміз жиналып дайындаған концертімізді қойып береміз. Сондағы Майяның риза болып, бәрімізді бауырына басып, сыйлық үлестіргенін көрсеңіздер піркін. Ол бір балалық шақтың тамаша ұмытылмас белестері болды. Қазіргі кезде сондай сыйластық бауырлар арасында бар ма екен деп ойлаймын. Осының бәрі әке мен шешеміздің дұрыс бағыт беріп, жақсы тәрбиелегенінің арқасы болар.

Майяның қазір Арман, Марат атты екі ұлы бар. Немерелерін апайымыз көре алмай, елуден жаңа асқан шағында дүние-

ден өтті. Киім киісімен, ұстамдылығымен, сабырлылығымен, шыдамдылығымен өз басының қадірін арттырды. Қызмет еткен № 24 мектеп ұжымы соңғы сапарға шын ықылас ниеттерімен келіп, бізбен бірге қатты қайғырып шығарып салды.

Мен Семей медициналық институтын бітіріп, Павлодар қалалық №1 ауруханасында ұзақ жылдар еңбек еттім. Жолдасым Бақытбек Қалиев те менің отбасымның қуаныш қайғысына ортақ болып, әрқашан қолдан отырады. Ол Павлодар Буразиялық инновациялық университетінде қызмет етеді. Партизан әке-шешеміз Ақәділовтардың (біздің) тұрған үйімізге ескерткіш тақта орнатқан кезде осы салтанатты митингіні ұйымдастыруға көмектесіп, белсене араласты. Туған әкем Дыбысбек дүниеден озған кезде де тірек болды. Бақытбек екеуміз екі ұл тәрбиелеп өсірдік. Үлкен ұлым Асылбек менің жолымды қуып, Астана медициналық академиясын бітірді. Қазір жұмыс істейді. Келінім Айнұр да өте инабатты бала. Ал, құдамыз Дүкенбай Досжанов үлкен жазушы. Құдағым Сәулемен үнемі сырласып, әңгімелесіп, балаларымыздың жақсы отау болғанын қалап, ақыл-кеңесімізді беріп тұрамыз. Немереміздің атын Әбілмансұр деп қойып жақсы бабаларымыздың жолын берсін дейміз.

Мейрам Тастен келіні

Мен Тастен әулетіне келін болып жастайымнан түстім. Ол кезде ата-енем, ағатайым (Жылбек) мен абысыным (Жамал) бәріміз бір ауланың ішінде бірге тұрдық. Бұл бұрынғы Октябрьдің 25 жылдығы атындағы 171 үй болатын. Қазіргі генерал Дүйсенев көшесі. Жолдасым Дыбысбек Әділханұлы Ұлы Отан соғысынан кейін оралып, қызметке кіріскеннен кейін үйленіп, отау құрдық. Осы құтты босағада дүниеге сегіз бала әкеліп, ардақты ана атандым.

Сол кездегі адамдардың бірлігіне, біріне-бірінің деген қайырымдылығына қазір таң қаламын. Қаншама жан бір ауланың ішінде тұрсақ та ұрыс-керіс, бір-бірін жамандау, қатты реніш деген болмаушы еді. Бізді жана түскен келін демей өздерімен тең санап, білмегенімізді үйретіп, барлық жағынан көмек көрсетіп отырды. Абысыным Жамалмен бірге туған апалы-сіңлілідей болдық. Бір ауыз сөзге келгіміз жоқ. Қазір өзім де ене болғандықтан көбіне өз ежелерімнен алған үлгімді ұстануға тырысамын.

Балаларымыз да Жылбек ағатайыммен біздің ортамызда тең өсті. Дыбанның әкесі Әділхан атамыз кезінде өзінің ағасы Ақәділге тұңғышы Жылбекті берсе, осы дәстүрді жалғастырып, Жылбек ағатайым қолқа салған соң, тұңғыш қызымыз Раисаны берген едік. Бірақ ол туралы кейін ғана айтып отырмын. Ағатайымдар Райкені Жылбекқызы Ақәділова деп өз аттарына жазғызып алды. Рая ата-анасының үмітін ақтап, Семейдегі медицина институтын бітіріп, қалалық бірінші ауруханада бас дәрігердің орынбасары болып қызмет атқарды. Ағатайымдардың жалғыз қызы, партизан қызы атанған Майяның соңынан еріп, үйдің ерке қыздары болып өсті.

Кейін партизан кездерінде тиген суықтың әсері болар Майя да Жамал тәтемде қатты сырқаттанды. Рая болса, әрқашан өзі емін жасап, ине қойып, дәрі-дәрмектерін жеткізіп беріп отырды.

Біз Дыбан екеуміз ақылдасып, Жамал тәтем ауырғанда қолымызға алдық. Дүниеден өткенше бар бейнетін көтеріп, қолымнан күттім, өз қолымыздан арулап аттандырдық.

Осы аяулы жандар туралы айтқанда есіме бірге тұрған күндер елестейді. Жамал абысыным көп сөйлегенді ұнатпайтын. Біз жастықпен қызығып, партизан отрядында қалай болды деген сұрағымызға нақты жауап та бере қоймайтын. Оның себебі де жоқ емес. Сол кездерде партизандардың өздерін жау тылында болды, жау тыңшысы емес пе екен деп көпке дейін олардың еңбегін бағаламады. Сондықтан жау тылында бо-

лып, көп жағдайда болған жайды сыртқа шығармай жасырып үйренген адамдар ғой, кезінде бізге кесіріміз тиіп кете ме деп те қорыққан болар. Бірақ партизандардың Жеңіске жетудегі сіңірген орасан зор еңбегі өз бағасын алып, газеттер мен журналдарға жазылып, кітап шығарылды. Біздің үйге де талай жерлерден журналистер, жазушылар келіп – кетіп жүрді. Біз келін болғандықтан ағатайым айтқан әңгімелерді барып ести бермейміз, ас-су қамымен жүреміз.

Жамал абысыным айтқан әңгімелерден құлағымда қалғаны аса ауыр жағдайда, жас баламен орыс орманын паналап, қыста аязға тоңып, жертөледе тұрып, тіпті аттың қомында күн-түн демей көшіп, немістер біліп қойған тоғайлардан орын ауыстырып отырғандығы болды. Кейде қарағайдың тікен бұтағы да қатты шаршағанда мамықтай болуы еді дейтін. Бірде орман ішіндегі партизандар тұрған орынға фашистердің жазалаушы отряды келіп қалады. Ол жердегі әйелдер мен қарттарды қуып жүріп атып кетеді. Сол кезде Майясын көтерген Жамалға бір неміс солдаты автоматын кезеніп, оғын басқа жаққа атып, жата қал деп ымдайды. Сонда абысыным немістердің бәрі бірдей емес, олардың ішінде де адамгершілігі бар жандар кездесіп қалады дейтін. Көбіне қорегіміз үсіген картоппен қатқан қаранан болды. Басқыншылардың қоймаларын шабуылдаған кезде қолға түсіп қалатын азық-түлік болмаса, жақын деревнялардан көп азық ала бермейді. Себебі олардың өздері күндерін эзер көреді. Дегенмен де тұрғындар барын бізге бөліп беретін. Біздің партизандар шабуылдан кейін өздері әбден қалжырап, шаршап келсе де Майкеге деп қолдарына түскендерін әкеліп беруші еді. Бірер рет бал әкеліп бергені де бар. Қызымыз тәтті дегенді де көрмей өсті. Бір қызығы жорыққа шығарда көпшілігі Майяға келіп, иіскелеп кететін. Майя жүрген жерге бомба жағылмайды, оқ дарымайды деп аңыз қылып та айтып жүрді. Қайдан білейік, жас сәбидің періштесі қағатын болар. Әйтеуір

сол сұрапылдан аман келеміз деп ойлаған жоқпыз. Талай рет өлім мен өмір арасында жүрдік. Тіпті бала болып көп жылай да бермейтін. Жылаған баланың дауысы фашистерге берген белгідей, бүкіл партизандарды ұстауға себепкер болары анық. Сәби жүрегі болып жатқан сұрапылды жанымен сезгендей жыламайтын. Сондықтан да болар біз отрядта партизандар арасында бірге болдық. Әйтпесе, қайнаған соғыс кезінде бір әйел мен баланың жаны деген не?!

Тағы бір әңгімесінде Жамал абысыным тамаққа жарымай, суыққа тоңып, орман-тоғайда орын ауыстырып, көшіп, жорықтарға шығып жүретін партизандардың бірде – бірінің суық тиіп ауырып қалдым дегенін естімегенін айтатын. Тіпті Майяның өзі де көп ауырған емес. Қатты суықта көкпенбек болып кететін. Кейде түтін шығарып, жертөлениң ішінде болсақта от жаға алмаушы едік...

...Менің өз көзіммен көргенім Майкенің кішкентай кезіндегі қылығы еді. Үйге біреулер келсе стол астына тығылып, үн-түнсіз отырып алатын. Төбеден құс ұшса да «самолет», «самолет» деп жанын қоярға жер таппай тығылатын. Қолына қару етіп тал, таяқ ұстап, тақылдатып атысып ойнайтын. Соның бәрі бала жүрегінде сақталып қалған соғыс салған зардаптың әсері болса керек. Кейде күркіреген бомба, мина жарылып, гүрсілдеп жатқанда сәби шошып, қалай кем болып қалмаған деп те ойлайсың. Қазір бала ұйықтап жатса, шуламандар, ақырын сөйлендер деп жатамыз.

Сөйткен Майя да ата-анасымен бірге бақилық болып кете барды...

Өзі қызмет еткен № 24 мектеп ұжымы Майя Жылбекқызын қатты сыйлап, құрметтейтін. Ақтық сапарға да шығарғанда көмек қолдарын ұсынды. Кейін Майя қайтыс болған күн 27 сәуірде оны еске алып, бізбен хабарласатын. Мен оларға ризашылығымды білдіремін.

Жамалдың сіңлісі Айжан

Жасынан әжесі Қорлығайын апаның қолында өскен Айжан Замзақызы, Жамал тәтесін қатты сыйлайтын. Жамал тәтесі фабрикадағы жұмысына кішкентай Айжанды ертіп барып, іс тігу тәжірибесін үйретіп, кесте мен тоқыма тоқытып, баулитын. Жамал апа өз ісін сүйіп орындайтыны сондай, шешесі Қорлығайынның үйіне келген сайын фабрикадағы жақсы жайларды, еңбектес жолдастарын, қандай заттар істеп шығарғандарын әңгімелеп отыратын. Содан болар, Айжан да тәтесіне еліктеп тігінші болуды қалады. Қолы қалт еткенде үйде киім-кешектер тігіп, көршілердің, туыстардың балаларына киім тігіп беретін. Ол кезде дүкенде қазіргідей көйлек-көншек толып тұрған жоқ. Дүкендегіден артық болмаса, кем шықпайтын әсем бұйымдарды көргендер қызығып, Айжанды іздеп келіп, тапсырыстар беретін кездері көп болды. Соғыстан кейінгі кездері нәрсе жетіспей жатады. Қорлығайын әжесі жаңа туған нәрестелерге, көрші-қолаңның тойларына шашу етіп Айжан тігіп берген заттарды апарып жүруші еді. Ал, үнемі сары самауырыны оттан түспейтін жарқылдаған ақкөңіл әженің араласатын адамдары да аз емес. Павлодардың байырғы тұрғындары бірін-бірі жақсы білетін. Қонақ пен тойға шақыру жағы толастамайды...

Айжан бірақ тәтесінің жолын жалғастырып, фабрикаға барып жұмыс істеген жоқ. Өз қалауымен болды. Қазір зейнеткерлікке шықса да Павлодар су басқармасындағы еңбегін жалғастырып келеді.

Айжан Замзақызы Жылбек жездесін сағына еске алады. Кішкентай кезімізде бізді қатты еркелететін. Үйге келгенде ұйықтап жатсақ та бізді иіскеп, жақсы көретін. Бір ретте де зекіп, ренжіп сөйлегенін көрмедік дейді. Тәтем Жамал екеуі қол

ұстасып, қастарына Раяны ертіп жиі келеді. Майя ересек болғасын көп ере бермейтін.

Майяны кішкентай кезінде Рая тілі келмегесін «Әкәу» деп атайтын. Содан бәріміз де «Әкәу» деп атадық. Есейгесін де Майя деп атап көргеміз жоқ.

Майя Алматыдан келгенде бүкіл туысқандардың балалары тегіс жиналамыз. Оған дейін Рая бәрімізді шақырып алып тақпақ пен өлеңдер жаттатып, бәріміз бірігіп ән айтып, би билеуді үйренеміз. Жылбек жездемізбен бір аулада тұратын Дыбысбек ағатайымның Жақсыбегі, Амангелдісі, Жастілеу ағайдың Гүлбаршыны, Күлшайрасы, Әнуары, менің туған інім Серік марқұм бәріміз сыйлы адам келетіндей үлкен дайындық жүргіземіз. Шынында да Майя біз үшін жолы да өзі де үлкен қонақ болатын. Бәріміз әбігерге түсіп, Әкәудің алдында ұятқа қалмау үшін тырысатынбыз. Әкәу бізді мақтаса сол біз үшін дәреже, лауреат дегенмен бірдей. Қазір ойлап отырсам оның өзі де тәрбиенің бір түрі, туысқанды сыйлауға, үлкенге қарсы шықпауға үйрету екен.

Әкәу келгенде бәрімізге келтірілген еменнің жапырақтары мен қызғалдақтарды, еменнің тұқымдарын әкеліп береді. Оны біз басқа балаларға көрсетіп, күнделіктің ішіне салып алып мақтанатынбыз. Себебі емен ағашы біздің өңірде өспейді ғой. Тұқымдарынан түрлі ойыншықтарды жасаймыз. Онда қазіргідей алма дүкенде толып тұрған жоқ. Әкәудің әкелген Алматының апорттары ше?! Бала біткен Әкәудің сөмкесінен иісі мұрын жаратын алмаларын қапан шығарады екен деп күтін тұрамыз. Бірақ біз дайындаған концертімізді қоймай, бүкіл жиналған ағайын оны Әкәумен бірге көріп қызықтамай, сөмке ашылмайды. Шыдамасқа амал жоқ. Бәріміз бірімізден біріміз асыра өнер көрсетуге талпынамыз. Жаттаған тақпақты ұмыттып қалсаң тіпті жаман, өте ұят. Әкәу болса, бәрімізді құшақтап, риза болып, қатты қуанатын. Сосын барып Жамал төтем сөм-

кесінің аузын ашып, бәрімізге алма, үлкендер жағына уыс — уыс қылып өрік пен мейіз, үнді шайын үлестіреді. Майя сонда оқудан емес, Алматыдан базаршылап келгендей болатыны қызық. Балалар оны қайдан түсініп жатамыз. Бір алманы жесең тоясың. Дәмі әлі күнге естен кетпейді.

Сөйткен өмір ағысы жылжып өте берді. Арамызда бұл күнде еркелетіп иіскейтін жездеміз Жылбек, тәтеміз Жамал, үлгі-өнеге тұтатын Әкәуіміз, менің сүйікті әжем Қорлығайын, әкем Замза, шешем Шерен, Жастілеу мен Галя апа, Жамалдан кейінгі жалғыз інісі Талғат, сүйікті келіні Ләзиза, менің туған інім Серікте жоқ. 2009 жылы Дыбысбек ағада дүниеден көшті. Бірақ, осындай абзал жандарды еске алып, сағынғанда айтып отыратын біздер бармыз. Бір шаңырақ, бір аула астында өсіп өнген Жылбек жездемінің інісі Дыбысбек ағаның, Жастілеу ағаның, Жамалдың ағасы Замза мен інісі Талғаттың балалары мен немерелері, Әкәудің балалары мен немерелері, Раяның отбасы мен кішкене немересі өмір көшін жалғастырып ұлы көшке ілесіп келеді...

Түйін

Ұлы Жеңістің 65 жылдық салтанатты мерекесі жылы халқымыздың соғыс жылдарындағы қаһармандық ерлік істерін бар әлемге паш етіп, ардагерлер мен майдангерлерге зор құрмет көрсетілді. Сұрапыл соғыстың салған тән жарасы мен жан жарасы жазылған жоқ. Шайқалмаған шаңырақ, ойран болмаған отбасы қалмады. Фашизм салған ланды ұмыту мүмкін емес. Оны кейінгі ұрпақ санасына үнемі сіңіріп, ұмыт бола бастаған бабалар есімдерін жаңғырту біздің міндетіміз.

Жау тылында бастарын қауіп пен қатерге тіккен жерлесіміз, Әди Шеріповтың «Тон», «Ормандағы от», «Партизан қызы»

атты кітаптарының басты кейіпкері болған павлодарлық партизандар Жылбек пен Жамал Ақәділовтар, орыс орманында туған Майя Жылбекқызы жайлы оқиғалар біртіндеп ұмытыла бастаған сыңайлы. Өткен ғасырдың орта шенінде жарық көрген атақты жазушылардың кітаптары да қайта жаңартылып басылмағандықтан кейінгі ұрпақ партизандар өмірінен көп нәрсені біле бермейді.

Осындай оймен Павлодар облыстық мұрағаттар және құжаттама басқармасының директоры Халел Хайроллаұлы Әкімхановқа барып жолығып пікірлескенімде, ол кісі бірден қолдау білдіріп, облыстық мұрағатта сақталған құжаттарды пайдалануға рұхсат беріп, кітаптың жарық көруіне ықпалын тигізді. Бұл игілікті іске облыстық Г. Потанин атындағы өлке тану мұражайының директоры Гүлнар Бәркенқызы Нұрахметова да мұражайдағы сақталған жерлес партизандар туралы жәдігерлерін ұсынып, көмек қолын ұсынды. Келешек ұрпақтың қамы үшін, бабалардың батырлығы мен ерлік істерін ұмытпай есте ұстауға үлестерін қосып, елі мен жерінің тыныштығын қорғаған боздақтар алдында абыройлы борыштарын өтеп, кітаптың шығарылып, жарық көруіне тікелей ықпал еткен Халел Хайроллаұлы мен Гүлнара Бәркенқызына шын жүректен алғысымызды білдіреміз.

*Кітаптың авторы мен құрастырушысы
Дәмет Бабылбекқызы*

Мазмұны

Ұлы Жеңістің 65 жылдығына арналады	3
Естен мәңгі өшпейді	4
Жылбек Ақәділұлы Тастентегі	10
Ұмытуға хақымыз жоқ	12
Алғашқы айқас	13
Партизан естелігінен	19
Тоғайдағы оқиға	22
Сезинск станциясында	23
Барлаушылар тағдыры	32
Кездесулер	46
Қатерлі күндер	48
Менің отбасым	53
Бір операцияның тарихы	58
Партизан туралы радиохабар	61
Ширек ғасыр өткен соң...	67
Қарулас дос	72
Жиырма жылдың жырлары	75
Ұмытылмас есімдер	80
Жорықтастар	84
Орыс ормандарында	85
Әлімбай партизан	89
Қазақ партизанил на Смоленщине...	92
Саша-қазақ	94
Здесь жили партизаны...	99
Көше атын берсе...	102
Ақәділовтар ұмыт қалмасын	104
Жылбек Ақәділов	106
Хаттар сыр шертеді	107

Кек пен намыс жолында	113
Из личного дела (Департамент обороны)	115
Служебная характеристика	116
Аттестация	117
Сведения о партизанах и бойцах Сопротивления	118
Отан соғысының партизандары-павлодарлықтар	119
Ходағайство	121
Мұз жастанған қайран ерлер	124
Майдандастар тізімі	126
Служил отечеству	130
Майя Жылбекқызы	131
Партизан қызы	133
Оқ астында туған қыз	140
Майя – предвестница Победы	143
Майя жайлы әріптестер естелігі	147
Рая Жылбекқызының естелігі	150
Мейрам Тастен келіні	152
Жамалдың сіңлісі Айжан	156
Түйін	158

Дәмет Қарашашева
Партизан
Жылбек пен Жамал